

KARBÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

OSMANLI DEVLETİ'NDE DARBELER
(II. OSMAN, III. SELİM VE ABDÜLAZİZ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Elif AYVALIK

Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Sami AĞAOĞLU

KARBÜK
Ekim/2018

İÇİNDEKİLER

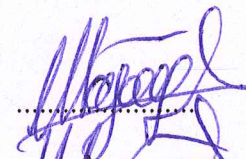

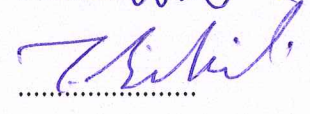
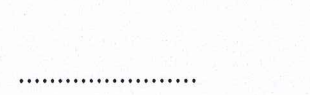
ONAY.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZET	6
ABSACT	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	11
EVREN VE ÖRNEKLEM (VARSA).....	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	11
GİRİŞ	12
1. BİRİNCİ BÖLÜM	13
1.1. II. OSMAN.....	13
1.1.1. Tahta Çıkışı	13
1.1.2. Sultanın Düşündüğü Reformlar	15
1.1.3. Sultanın Askerle Arasının Bozulması	16
1.1.4. Sultanın İلميye Sınıfıyla Arasının Bozulması	20
1.1.5. Sultanın Halkla Arasının Bozulması.....	20
1.1.6. Şehzade Mehmed'in Şehit Edilmesi	21
1.1.7. Askerin Ayaklanması	22
1.1.8. Sultanın Öldürülmesi	23
1.1.9. Sultan Osman'ın Katillerinin Cezalandırılması	26
1.1.10. Ayaklanma	27
1.1.11. Yeni Camii Vakası.....	28
1.2. DEĞERLENDİRME.....	28
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	31
2.1. III. SELİM	31
2.1.1. Tahta Çıkışı ve Kişiliği	31

2.1.2.	Padişahın İlk İcraatları ve Islahat Düşünceleri	32
2.1.3.	Yeni Ordunun Kurulma Fikri ve Tepki Çekmesi.....	36
2.1.4.	Olaylara Yabancı Devletlerin Etkisi	39
2.1.5.	Edirne Vakası.....	39
2.1.6.	Kabakçı Mustafa İsyanı	41
2.1.7.	Alemdar Mustafa Paşa	46
2.1.8.	Padişahın Öldürülmesi	47
2.2.	DEĞERLENDİRME.....	50
3.	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	53
3.1.	SULTAN ABDÜLAZİZ.....	53
3.1.1.	Kişiliği ve Tahta Çıkışı	53
3.1.2.	İlk İcraatları	54
3.1.3.	Padişah'ın Tepki Çekmeye Başlaması	56
3.1.4.	Sultan'ın Avrupa Seyahati.....	57
3.1.5.	Sultan'ın Hâll'i.....	58
3.1.6.	İhtilâlin Başlaması ve Yabancı Elçilerin İhtilale Etkileri	61
3.1.7.	Eski Sultan'ın Fer'ye Sarayı'na Nakli.....	71
3.1.8.	Sultan'ın Öldürülmesi	72
3.1.9.	Abdülaziz'in Katillerinin Cezalandırılması	76
3.2.	DEĞERLENDİRME.....	79
4.	SONUÇ	82
	KAYNAKÇA.....	85
	EKLER	94
	EK:1	94
	EK:2	95
	EK:3	97
	EK:4	98
	ÖZGEÇMİŞ	99

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

ELİF AYVALIK'a ait "OSMANLI DEVLETİ'NDE DARBELER (II. OSMAN, III. SELİM ve ABDÜLAZİZ ÖRNEĞİ)" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Dr. Öğr. Üyesi Sami AFAOĞLU	
Danışman Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Sami AFAOĞLU	
Üye	:Prof. Dr. Recep KARACAKAYA	
Üye	:Dr. Öğr. Üyesi Tahir BİLİELİ	
Üye	:	:

Tez Sınavı Tarihi: 21.09.2018..

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

2.1/09/2018

Elif Ayvalık

İmza

ÖNSÖZ

Dünya'ya yaklaşık altı asır hükmeden Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıla kadar geçen sürede gücünü korumuş ve dünyanın sayılı devletleri arasına girmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra başta ekonomik, siyasi, askeri alanlar olmak üzere kendini yenilemek zorunda kalmıştır.

Yeniçeri ocağının bozulması savaşların kaybedilmesini beraberinde getirmiştir. 17. Yüzyıl itibarıyla artık ıslahı mümkün olmadığı anlaşılan yeniçeri ocağı kaldırılmak istenmiştir. Köklü bir kurum olan yeniçeri ocağının kaldırılma düşüncesini ilk kez II. Osman dile getirmiştir. Fakat düşüncesinin duyulmaya başlamasıyla tahttan indirilmiş ve öldürülmüştür. Yeniçeri ocağının kaldırılma teşebbüsünün feci sonundan sonra III. Selim Nizam-ı Cedid adı altında yeni bir ordu kurmaya teşebbüs etmiş fakat İslam'a ters davrandığı gerekçesiyle o da tahttan indirilip öldürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla Avrupalı devletler rahatça Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya cesaret etmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti bünyesindeki azınlıklar ayaklandırılmış, yeniçeri ocağının kaldırılmasını engellemek için ayaklanan askerlere açıktan destek vermiştir. İdarenin kontrolde tutulması için elçiler vasıtasıyla devlette faal olmaya çalışılmıştır.

Kendinden önceki padişahların aksine daha naif ve emin adımlarla ilerleyen Sultan Abdülaziz'in tahta çıkması Osmanlı Devleti bünyesindekiler için bir umut, Avrupa Devleti içinse bir tehlike unsuru olmuştur. Abdülaziz'in tahta çıkmasını her açıdan tehlike gören Avrupalılar ve Osmanlı paşaları tek çıkar yolun Abdülaziz'i tahttan indirip öldürmek olduğuna karar verdiler. Bütün darbeler gibi yaşanan bu darbelerde de askeri öğrenciler kullanılmıştır.

Biz bu çalışmamızda darbelerin sadece demokrasiye yapılan bir kalkışma olmadığını belgelere ve kaynaklara dayalı işleyeceğiz. Pek göz önünde olmayan Osmanlı Devleti'ndeki darbeleri biraz olsun gün ışığına çıkarmaya çalışacağız. Ancak unutulmamalıdır ki çalışmamızda Osmanlı Devleti'ndeki darbelerin sadece bir kısmını işleme fırsatı bulduk.

Bu çalışmamda benden tecrübelerini ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doktor Öğretim Üyesi Sami Ağaoğlu'na teşekkür ederim.

ELİF AYVALIK

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde zaman zaman askeri darbeler meydana gelmiştir. Çalışmamızda II. Osman, III. Selim ve Sultan Abdülaziz'in darbe sonucu tahttan indirilerek şehit edilmelerini ve bu sürece kimlerin nasıl müdahale ettiklerini inceledik.

II. Osman genç yaşta tahta çıkmış ve yanlış yönlendirmeler sonucu devleti iyi yerlere getirecek olan reformları uygulamada halka, ulemaya ve askere oldukça sert davranmıştır. Üslubu neticesinde çevresindeki herkesi kendisine düşman edinerek malum sonu yaşamıştır. Öncelikle paşaların desteğini alan askerler tarafından tahttan indirilmiş daha sonrasında ise acımasız bir şekilde öldürülmüştür.

III. Selim II. Osman'ın başlattığı reformları devam ettirme düşüncesindeydi. Ancak II. Osman'ın yaşadığı sonu yaşamamak için daha tedbirli davranıp yeniçeri ocağını kaldırmak yerine yeni bir ordu kurmayı düşünmüştür. Orduda yapılacak her ıslahatın kendileri için bir son olduğunu düşünen yeniçeri ocağı ise paşaların teşvik etmesiyle bir isyan başlatıp III. Selim'i tahttan indirmişler ve tekrar tahta çıkarılma tehlikesi olduğu için tıpkı II. Osman gibi öldürmüşlerdir. Bu darbe ve öldürme olayında yine önemli rol paşaların olmuştur.

Sultan Abdülaziz geleneklerine bağlı aynı zamanda Batı'ya da sırt çevirmemiş bir padişahı. Onun tahta çıkışı herkes tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Devletin düzelmesi için birçok reform çalışmaları yapan Abdülaziz'in karşısında güçlü nüfuzları olan paşalar vardı. Abdülaziz'in devletle ilgilenmediğini öne süren paşalar askeri öğrencileri kışkırtarak Sultan Abdülaziz'in tahttan inmesini istediler. Abdülaziz bu duruma çok üzülen mücadele etmemiş ve kendi isteğiyle tahttan feragat etmiştir. Sonucunda ise faili meçhul bir şekilde öldürülmüştür. Öldürülen diğer iki padişahın aksine ölümü muamma olarak kalmıştır. Zira intihar süsü verilerek öldürülen Abdülaziz'in cinayeti bir türlü ispatlanamamıştır. Biz bu çalışmamızda muamma olarak kalmış konuları açığa kavuşturmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Devlet, Abdülaziz, II. Osman, III. Selim, Darbe, Ordu, Asker, Paşalar, Şehit, Avrupa, Reform, Islahat

ABSACT

From time to time the Ottoman Empire came to the scene of military groups. In this study we will explain how II. Osman, III. Selim and Sultan Abdulaziz were killed and who interfered deposing how to process.

II. Osman throne when he was youth and as a result of false guidance he was tough on the public while reforms, that be empire bring to good condition, practice , As a result of the style, everyone around him was foe and known last truelife. Firstly, he was deposed by soldiers who received the support of the pashas, last in a cruel way, he was killed.

III. Selim has idea carry on reforms initiated by the Osman. But he take care set up a new army instead of remove janissary because don't live the same thing. The janissary quarry who think a end from themselves in army every reform, revolted in the sense that encouragement of pashas and they dethrone to Selim and he killed, like Osman II, because be danger can get back at throne. This coup and at martyrdom important role are pashas.

Abdulaziz is a sultan who depend on own traditions at the same time don't turn one's back on West. Him come to the throne be pleased to by everyone. Abdulaziz who do a lot of reform works to get better of state, him in the face of had pashas who strong influence. Pashas who suggesting that don't look after with state Abdulaziz, want to him dethronement thereby provoke students. Abdulaziz very worry don't fight off and abdication. The end was killed murder by unknown assailants. On the contrary of others two sultan him death is as bemusement stayed. Because him death was made it look like a suicide him death in no way evidence. We this study will explain subjects that remained as.

Keywords: Ottoman, State, Abdulaziz, II. Osman, III. Selim, Impact, Army, Soldiers, Pashas, Martyr, Europe, Reform, Reform

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Osmanlı Devleti'nde Darbeler (II. Osman, III. Selim ve Abdülaziz Örneği)
Tezin Yazarı	Elif Ayvalık
Tezin Danışmanı	Sami Ağaoğlu
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	3.08.2018
Tezin Alanı	Osmanlı Siyasi Tarihi
Tezin Yeri	Karabük Üniversitesi
Tezin Sayfa Sayısı	101
Anahtar Kelimeler	Osmanlı, Devlet, Abdülaziz, II. Osman, III. Selim, Darbe, Ordu, Asker, Paşalar, Şehit, Avrupa, Reform, Islahat

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Coups in the Ottoman State (Osman II, Selim III and Abdülaziz)
Author of the Thesis	Elif Ayvalık
Advisor of the Thesis	Sami Ağaoğlu
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	3.08.2018
Field of the Thesis	Ottoman Political History
Place of the Thesis	Karabuk University
Total Page Number	101
Keywords	Ottoman, State, Abdulaziz, II. Osman, III. Selim, Impact, Army, Soldiers, Pashas, Martyr, Europe, Reform, Reform

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

yy : Yüzyıl

s. : Sayfa

S: : Sayı

C. : Cilt

Bkz : Bakınız

BAO : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

MD : Mühimme Defteri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Osmanlı Devleti'nde II. Osman, III. Selim ve Abdülaziz döneminde gerçekleşen darbeler ve yaşanan darbelerin yol açtığı sonuçlar işlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen üç darbenin ayrıntılarıyla ve kaynaklara dayalı olarak işlenmesi ve sonuçlandırılmasıdır. Konular işlenerek Cumhuriyet döneminde yaşanan darbelerle Osmanlı Devleti'nde yaşanan darbeleri işleyişi ve sonuçları açısından değerlendirme fırsatı bulunmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İşlenen üç darbe olayında hem darbeye maruz kalan padişah açısından hem de darbeyi gerçekleştiren ordu açısından ele alarak tarafsız bir biçimde olaylar araştırılmıştır. Birinci elden ve ikinci elden kaynak, ansiklopedi, makale, gazete yazıları ve arşiv belgelerinden yararlanılarak objektif değerlendirmeler yapılmıştır. İşlenen her dönem sonunda değerlendirmeler yapılarak konu bitirilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bir devlette askeri darbenin gerçekleşmesi için o devletin demokrasiyle yönetilmesi zorunluluğu yoktur, güç kullanılarak yönetime el koyulan ve devlet başkanının görevinden alınması yönetim ne olursa olsun askeri darbe sayılmaktadır.

EVREN VE ÖRNEKLEM (VARSA)

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Tez işlenirken bazı konularda kaynak bulmakta zorluk çekildi. Tarafsız kaynak ve arşiv belgelerini bulmakta zorluk çekildi.

GİRİŞ

Darbe; bir hükümeti baskı kurarak, zor kullanarak istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirmektir. Ülkemizde ve dünyada darbe çoğunlukla askeri kolla yapılmaktadır.

Darbe denince akla Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki 1960 ve 1980 askeri darbeleri gelir. Ancak darbe sadece demokrasiye yapılan bir hareket değildir. Osmanlı Devleti'nde de birçok darbe hareketi görülmüş hatta sonuçları felakatlere yol açmıştır. Çalışmamızda Osmanlı Devleti'ndeki darbelerin üç tanesini ele alabildik ancak tarihimizde bundan çok daha fazlası görülmüştür. Cumhuriyet ve Osmanlı Dönemindeki darbelerin ortak özelliği ise hepsinde askeri öğrencilerin kullanılmış olmasıdır.

Çalışmamızda II. Osman ile başlayan darbe tarihi olan 17. yy'dan bahsetmek yerinde olacaktır. I. Ahmed genç yaşta ölünce yerine oğlu II. Osman nam-ı diğer Genç Osman geçti. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti kaybedilen savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve zayıflamış otoriteyle uğraşıyordu. Bunların başlıca sebeplerinden biri oldukça bozulan ve artık düzeltilmesi pek mümkün olmayan Yeniçeri Ocağı'dır. Gayet köklü bir tarihe sahip olan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak elbette kolay olmayacaktı fakat II. Osman böyle radikal bir karar verecek kadar cesaretli bir sultandı. Yaşının küçüklüğü ve yanlış yönlendirmeler sonucu reformlarına ve hayatına veda etmek zorunda kalmıştır.

II. Osman'dan sonra Sultan III. Selim ve Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesini işleyeceğiz. Arşiv belgelerinin yanında birinci ve ikinci elden kaynakların yanında makale ve gazete yazıları da kullanılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. II. OSMAN

1.1.1. Tahta Çıkışı

II. Osman'ın tahta çıkışından önce kendinden önceki padişah I. Mustafa'dan bahsetmek yerinde olacaktır. I. Ahmed, çocukken tahta çıktığı ve henüz çocuk sahibi olmadığı için saltanat yıllarında kardeşi Mustafa'yı öldürtmedi. Ölünce hanedanda saltanat için yetişkin bir veliaht bırakmadığından yerine yeğeni Mustafa tahta çıktı. Ancak şehzadeyken sürekli ölüm korkusuyla yaşamasından dolayı hasta olan Mustafa'nın rahatsızlığı daha fazla saklanamayınca 3 ay 10 gün sonra tahttan indirildi ve yerine I. Ahmed'in büyük oğlu Osman Mayıs 1618 tarihinde hükümdar ilan edildi¹.

Sultan Osman 16. Padişah olarak saltanata geldiğinde 13 yaşını 3 ay 24 gün doldurmuştu. Bu yüzden ona Genç Osman denildi². Tahta oturmasından bir gün sonra geleneğe uyularak ileri gelenler ve divan üyeleri ile birlikte düzenlenen törenle Eyüp Sultan türbesi ziyaret edildi ardından Sultan Osman'a kılıç kuşatıldı³. Askere üç yüz milyon akçe veya üç milyon altın kadar cülus bahşişi verildi. Daha üç ay önce cülus bahşişi alan asker açısından durum iyiyken devlet hazinesinden üç ayda 6 milyon altının çıkması ekonomiyi kötü etkiledi⁴.

II. Osman, kuvvetli tahsil ve terbiye görmüş, parlak zekalı⁵, iyi bir silahşor, sportmen, fiziki yönden güçlü⁶, akıllı, olgun ve tedbirli⁷, yaşı genç olmasına rağmen

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi –II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar-* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, C.III. s.138

² Yılmaz Öztuna, *Genç Osman ve IV. Murad Radikal Islahatçı ve Kardeşi Asrın En Büyük Askeri*, Babıali Kültür Yayıncılığı, Nisan 2008, s.18; Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C.2, Kültür Bakanlığı, Kasım 1979, s.150; Kantemir'e göre sekiz yaşını doldurmuştu.

³ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.339

⁴ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. IX, Zuhuri Danışman Yayınları, Yeni Matbaa İstanbul 1965, s.13

⁵ Mücteba İlgürel, "II. Osman" *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 'Osmanlılar' C.10, Çağ Yayınları, s.433

⁶ Yılmaz Öztuna, "Osman II" *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.62

gayet faal bir sultandı fakat tecrübesizdi. Islahat yapmak istiyorsa da kendisini yönlendirecek devlet adamlarına sahip değildi. Ayrıca küçük yaşından dolayı annesi Mahfiruz Sultan'ın, hocası Ömer Efendi'nin ve Kızlarağası Mustafa Ağa'nın tesiri altındaydı⁸. Kısa zamanda devlet bütçesinden yüklü miktarda para çıktığı için padişahın bahşişlere kadar ödemelerini kısması onun cimriliğine yorumlanmaktaydı⁹.

Genç padişahın ilk işi bazı devlet adamlarının görevlerini değiştirmek oldu. Önce kendisinin yerine akli dengesi yerinde olmayan amcasının tahta çıkarılması ve cülus bahşışı dağıtılmasında etkisi olan Gürcü Mehmed Paşa'yı görevden aldı, daha sonra Ömer Efendi'nin çabalarıyla, Sofu Mehmed Paşa'yı kaymakamlıktan azletti ardından Halil Paşa'yı "*Sultan Mustafa'nın tayininde kötü bir tedbir ile bu denli çok malı zayı ettiniz.*"¹⁰ diyerek serdarlık görevinden alıp yerine Damat Mehmed Paşa'yı getirdi, son olarak Mustafa'nın tahta çıktığı sırada tedbirsizliklerinden dolayı kızgın olduğu¹¹ şeyhülislamın bazı yetkilerini kısıtladı. Örneğin; şeyhülislamın müderris ve kadıları tayin etme yetkisini kaldırdı¹². Hammer bu durumu; Sultan Osman, Müftü Esad Efendi'den memnun olmadığı hâlde onu azl etmedi fakat ulema rütbelerini ondan alarak Hoca Ömer Efendi'ye verdi ve bundan sonra müftünün vazifesi sadece fetva vermek olmuştur¹³ şeklinde aktarmıştır.

Ömer hoca bundan sonra ulemanın derece sırasını düzenleme yetkisini de elde etti. Gereken azillerin gerçekleşmemesiyle, ayrıca Ali Paşa ve Sofu Mehmed Paşa'nın katkılarıyla padişahın feci sonu hazırlanmış oldu. Özellikle Ali Paşa, saraydaki hizipçilik (topluluğun içinde yeni bir topluluk oluşturma) faaliyetleriyle otoritesini tamamen güçlendirerek emeline engel olacak bütün rakiplerinden kurtuluyordu¹⁴. Fakat bir süre sonra önceden kapudan¹⁵ olan İstanköylü Ali Paşa, padişaha Hemdemi'nin deyimiyle "*hesaba gelmez ölçüde mal ve pişkeşler* (hediyeler)"¹⁶

---

⁷ Solak-Zade Mehmed Hemdemi, *Solak-Zade Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.II, Ankara 1989, s.464

⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.139

⁹ Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. IX, Zuhuri Danişman Yayınları, Yeni Matbaa İstanbul 1965, s.1813

¹⁰ Hemdemi, *a.g.e.* s.465

¹¹ Peçevi, *a.g.e.* s. 346

¹² Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.139

¹³ Hammer, *a.g.e.* s.187

¹⁴ Fikri Çiçek, *An Examination of Daily Politics and Factionalism at the Ottoman Imperial Court in Relation to the Regicide of Osman II, (1618-22)* İstanbul Şehir Univesity The Graduate School of Social Sciences, September 2014, s.19

¹⁵ Solakzade Mehmed Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, Bab-ı Ali Civarında Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1880, s.699

¹⁶ Hemdemi, *a.g.e.* s.465

sunarak onun gözüne girerek sadrazam oldu. O derece yakınlaştılar ki Sultan Osman, Ali Paşa'nın sözünü dinleyerek yukarıda adı geçen iki devlet adamını azledip Mısır'a gönderdi¹⁷.

1.1.2. Sultanın Düşündüğü Reformlar

II. Osman döneminde devletin durumu babasının ve dedesinin döneminden pek farklı değildi. Tek fark bu dönemde celali isyanlarının olmamasıydı¹⁸.

Padişaha sunulan Kitab-ı Müstetab'a (ıslahat kitabı) göre devletin durumu şöyleydi: Eski kanunlar ve devlet düzeni padişah otoritesinin zayıflamasından dolayı bozulmuştu, eskiden padişah tek söz sahibi iken şimdi padişah adına emirler veriliyordu. Bazı kimseler bu durumu kendi çıkarlarına göre kullandılar. Devlette rüşvet çok fazla yayıldı. Padişahın fermanları artık iyiden iyiye ciddiye alınmamaya başlandı. Devşirme sisteminin bozulmasıyla askerin kalitesi düştü¹⁹. Yeniçeriler almaları gerekenden fazla para alıyorlardı, devletteki görevlilerin sayısı gereksiz yere arttı. Doğal olarak hazineden gereğinden fazla para çıktı. Örneğin; kapıkulu askerlerinin sayısı dört yüz iken şimdi binden fazlaydı²⁰.

II. Osman'ın fikirleri Osmanlı'nın yenileşme tarihinin ilk safhasını oluşturur. Ona göre ordu sadece askerlikle uğraşan, padişahın emirlerine bağlı askerlerden oluşmalıydı. Ayrıca ilmiye ve harem teşkilatını yeniden yapılandırmak isteyen sultan, kıyafette de reformlar yapmak istiyordu. Şüphesiz önceki yıllardaki şehzadeler gibi sancağa çıkıp yönetimle ilgili eğitim alsaydı ıslahatlarında başarılı olması kaçınılmazdı. Yine de devrin en iyi hocalarından ders görüp, Türkçe, Arapça, Farsça dillerindeki edebiyatlarda ileri derecede eğitim aldı. Farisi²¹ mahlasıyla şiirleri ve divanı vardır. Yaşına göre ağır gazeller yazmaktaydı²².

II. Osman'ın gerçekleştirmek istediği reformlar şöyle sıralanabilir; Kozmopolit bir topluluk olan kapıkulu ocağını ıslah etmek yerine tamamen ortadan kaldırarak yerine Anadolu, Suriye ve Mısır'dan getirilecek askerlerle yeni bir ordu kurmak,

¹⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.139

¹⁸ Mustafa Cezar, *Resimli- Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, Baha Matbaası, İstanbul 1960, s.1813

¹⁹ Yaşar Yücel, "Yeni Bulunan II. Osman Adına Yazılmış Bir Zafer-Name" *Belleten Dergisi*, C.XLIII, S:170, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Nisan 1979, s.316-317

²⁰ Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar -Kitab-ı Müstetab- Kitabı Mesalih-i Müslimin ve Menafi'i'l-Mü'minin- Hirzü'l-Mülük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, III. Dizi. S:13, Ankara 1988, s.10, 14

²¹ Katip Çelebi, *Fezleketü Akvali'l-Ahyar fi'l-İlmi't-Tarih ve'l-Ahbar (Fezleketü't-Tevarih)* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2009

²² Yılmaz Öztuna, *a.g.e.* s.19

başkenti Anadolu'ya taşımak, ilmiye sınıfını siyasetten uzaklaştırmak, saray geleneklerini değiştirerek Harem'i ortadan kaldırmak, sultanların Türk kadınlarıyla evlenmesini sağlamak, eskiyen Fatih kanunlarını değiştirerek dönemin şartlarına uygun yeni kanunlar yapmak²³.

Osman, aslında birçok yetişkinin fark etmediği eksiklikleri fark ediyordu. Değişmesi gereken şeyler olduğunu, haremdeki harcamaların fazlalığını, zaferler için gerekli olan askerin başarısızlığını, bazı kurumların değişmesi gerektiğini biliyordu fakat yaptığı en önemli hata planladığı şeyleri sır olarak saklayamamasıydı²⁴. Düşündüğü yeniliklerde devlet adamları devlet adına çabalayacakları yerde adeta sultanın başarısız olması için çalışıyorlardı. Bu konuda Mustafa'nın annesinin çabalarını göz ardı etmemek gerekir zira tahta aday olan oğlunun padişah olması için Sultan Osman'ın başarısız olması konusunda elinden geleni yaptı. Özellikle devlet adamlarını Sultan Osman aleyhine kışkırtmayı ihmal etmedi²⁵.

1.1.3. Sultanın Askerle Arasının Bozulması

Sultanla askerin arası başlarda zaten iyi değildi. Bazı kaynaklarda sultanın asker sınıfına çok sert davrandığını, cezaları kanun dışına çıkararak bizzat uyguladığını bu yüzden asker arasında pek sevilmediği belirtilir²⁶.

Sultanın askerle arasının bozulmasının başlangıç safhasını oluşturan Lehistan seferinden bahsetmek gerekir;

Moldovya voyvodası Gratyani'nin ihaneti Lehistan'la ilişkilerin bozulmasının ilk sebebini teşkil eder. Gratyani, Kazak ve Lehlerin akınlarıyla ilgili Betlen ve Gabor'un Osmanlı devletine yazdıkları mektupları ele geçirerek Kazak ve Lehlere vermişti.²⁷ Zitvatorok Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti Erdel, Eflak ve Buğdan üzerinde yeniden bir kontrol kurabilmişti. Fakat 17. yy başlarında Avusturya ve Polonya, Erdel ve Buğdan'da Osmanlı aleyhine tavır aldı. Osmanlı Devleti olası tehlikeye karşı Buğdan'a müdahale edip kendi belirlediği voyvodayı tayin etti²⁸.

²³ Mücteba İlgürel, *a.g.m.* s.438

²⁴ İlber Ortaylı, "Hanedanın Büyük Kabusu" Milliyet Gazetesi, www.milliyet.com

²⁵ Samiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, Kubbealtı Neşriyatı, 1999, s.358,359

²⁶ Necdet Hayta, Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)* Kitabevi, Eylül 2012, s.11

²⁷ Hammer, *a.g.e.* s.191

²⁸ Metin Kurt, Sina Akşin, Ayla Ödekan, Zafer Toprak, Yurdaydın Hüseyin, *Osmanlı Devleti 1600-1908*, Türkiye Tarihi, Cem Yayinevi, C.3 s.17

Yaşanan bu gelişmeler Hotin seferi için gereken sebepleri sağlıyordu. Bu yıllar içerisinde kazanılamayan savaşlar ordunun değişmesi gerektiğini Padişaha kanıtlıyordu²⁹.

Lehistan'ın Buğdan'a müdahalede bulunması ve Lehistan Kazakları diye anılan Dniepr Kazaklarının Osmanlı sahiline saldırmasıyla Osmanlı-Lehistan ilişkileri iyice gerginleşmeye başladı³⁰. Osmanlı Devleti birkaç kez ordu gönderip bunları geri püskürtmesine rağmen saldırılar durmadı³¹. Aslında Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında dostluk münasebetleri bulunuyordu. İki devlet arasında Dinyester sınır kabul edilmişti. Osmanlı Devleti *devletli oğlum*³² diye bahsettiği Kırım Hanının Lehistan'a akın yapmasını, buna karşılık Lehistan'ın Erdel ve Buğdan işlerine karışmasını yasaklamıştı. Fakat bir süre sonra iki taraf verdiği sözleri tutmamaya başladı. Genç hükümdar, yukarıda bahsedilen durumlar neticesinde İstanköylü Güzelce Ali Paşa'nın teşvikiyle Lehistan'a bizzat sefer yapmak istiyordu. Diğer paşalar padişahın bizzat gitmesini istemiyor yerine serdar tayin etmesini tavsiye ediyorlardı fakat sultan önerileri dinlemiyordu³³. Böylece uzun süredir devam eden padişahların sefere bizzat katılmamaları geleneği değişmiş oldu³⁴.

Lehistan seferine gidilirken yeniçerilerin yarısının kaçtığı³⁵ söylentisinden ötürü padişah bahşiş verme bahanesiyle yeniçerileri toplayarak yoklama yaptı, bu durum askerde kırgınlık yarattı. Padişahın, ordu konakladığı bir zamanda alınan esirleri hedefe koyarak askere atış talimi yaptırması tepkilere yol açtı ve şımarık, asabi halleri de yadırgandı³⁶. Ayrıca ordu Edirne yolunda ilerlerken padişahın karşısına çıkan iki Hintli dilenci, sultanı korkutunca sultan bu iki kişiyi idam ettirdi. Bu durum sultanın acımasız, şımarık ve öfkeyle karar veren biri olarak tanınmasına neden oldu.³⁷

Eylül'de Hotin'e gelindiğinde 34 günlük bir savaş sonrası Leh topraklarına saldırılmasına rağmen bir türlü düşmana galip gelinemedi³⁸. Hotin seferi sırasında Karakaş Mehmed Paşa şehit oldu. Padişah paşanın ölmesini askerlere ithaf ederek ağır

²⁹ Nicola Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)* C.3, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s.364

³⁰ Kadir Kazalak ve Tufan Gündüz, "II. Osman'ın Hotin Seferi (1621)" *Dergipark*, C.14, S:14, s.129

³¹ Peçevi, *a.g.e.* s.351

³² Kadir Kazalak ve Tufan Gündüz, *a.g.m.* s.130

³³ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.140

³⁴ Kadir Kazalak ve Tufan Gündüz, *a.g.m.* s.131

³⁵ Kadir Kazalak ve Tufan Gündüz, *a.g.m.* s.140

³⁶ Mücteba İlgürel, *a.g.m.* s.435

³⁷ Hasırcızade Metin Hasırcı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.2, Merve Yayınları, İstanbul 2003, s.252

³⁸ Peçevi, *a.g.e.* s.352

hakaretlerde bulundu. Bu durum askerin kırgınlığını arttırdı. Ayrıca asker sefere giderken savaşın zaferle sonuçlanacağını düşünüyordu, sonuç başarısız olunca asker de hayal kırıklığına uğradı. Seferden sonuç alınamayınca 27 Eylül 1617 tarihinde Bassa Muahedesi imzalandı³⁹.

Osmanlı Devleti'nde savaşa gidildiğinde kelle getiren bir askere bahşiş verilmesi adettendi. Hotin seferinde ise Sultan Osman'ın bu geleneği uygulamada biraz cimri davranması doğal olarak askerin hoşnutsuzluğuna ve hevesinin kırılmasına neden oldu⁴⁰.

Olaylara padişahın tarafından bakacak olursak, seferde askerin gayretsizliğini gördü ve sonucun başarısız olmasını askerin isteksizliğine bağladı. Bütün bunlar padişahla askerin arasını açtı ve iki taraf adeta birbirine küstü⁴¹.

Sultanla etrafındakilerin arasındaki husumet gerek yerli gerekse yabancı kaynaklarda işlenmiştir. Bu duruma tarafsız ve dış bir kaynaktan bakmak faydalı olacaktır. Örneğin İngiltere tarafından Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderilen Thomas Roe, II. Osman dönemindeki olaylara mektuplarında değinir. Roe, yazdığı mektupta;

Sultanın toplumda saygınlığının oldukça azaldığını, küçük bir isyan olan Sayda Emiri isyanına padişahın bizzat gitmek istemesinin onu küçük düşürdüğünü, askerle sultanın arasında anlaşmazlıklar olduğunu, Hotin seferindeki askerin isteksizliği yüzünden sultanın utanç verici bir antlaşmaya razı olmak zorunda kaldığını ve bu olaydan ötürü askere müthiş bir nefret beslediğini, sultanın şımarık hareketlerinden dolayı ulemanın da kendisinden nefret ettiğini, gelenekleri değiştirmeye çalışmasının tepkilere yol açtığını, sultanın geceleri halkı teftişe çıkıp suç işleyenleri bizzat cezalandırmasının kendisini küçük düşürdüğünü aktarır⁴².

Sultanın seferde askerin durumunu görmesiyle aklındaki ıslahat fikirleri iyice şekillendi. Yukarıda da söylediğimiz gibi genç padişahın ıslahat fikirleri baştan beri mevcuttu fakat tecrübesizdi ve etrafındakilerin tesiri altında kalıyordu. Kızlar ağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi, seferdeki başarısızlığın askerden ötürü olduğu konusunda padişahı tahrik ediyor, yeniçerilerin tüfek kullanmakta ve savaş alanlarında maharetsiz olduğunu, askerin Mısır ve Şam askeri gibi olması gerektiğini, hatta bu

³⁹ Yılmaz Öztuna, *a.g.e.* s.23

⁴⁰ BAO, MD, 47,82

⁴¹ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.142-143-144

⁴² Alper Başer, "İngiliz Elçisi Thomas Roe'nun Yazışmalarında II. Osman Dönemi" *History Studies International Journal Of History*, C.5, S:2, Mart, 2013, s.51

konuda ileri giderek bunlara verilen ulufenin bile günah olduğunu söylüyorlardı. Ayrıca Hoca Ömer Efendi Padişaha bir gazi olduğunu ve artık hacca gitmesi gerektiğini söyleyerek⁴³ padişahı Hacca gitmeye ikna etmeye çalıştı. Şeyhülislam Esat Efendi “*Padişahlara hacc lazım değildir, yerinde oturup adl eylemek evladır! Caiz ki bir fitne zuhur eyleye!*” şeklinde fetva verdi ayrıca veli ve şair Üsküdari Aziz Mahmud Hüdayi Efendi de padişaha hacca gitmemesini söyledi ise de padişah yine ikna olmadı⁴⁴.

II. Osman İstanbul’a geldiği günlerde sefer için şenlikler düzenlemişti. Seferi temsilen yapılan atışlar sırasında tüfekten seken kurşunla oğlunu kaybetti ve bundan sonra Pertev Paşa ailesine mensup bir kızla ardından da Şeyhülislam Esat Efendi’nin kızıyla nikahlandı. Böylece asırlardır süren Türk olmayan kızlarla evlenme geleneğini değiştirmeye çalıştı. Şeyhülislam gönülsüz de olsa bu evliliğe izin vermek zorunda kaldı⁴⁵.

İslahatlara yeniçeri ocağından başlamak isteyen sultan, sefere giderken yaptığı yoklama sonucu ismi yazılı olduğu halde mevcut olmayan askerin parasını kesti. Bu durum doğal olarak askerde memnuniyetsizliğe sebep oldu. Böylece askerle padişahın arası iyice açılmış oldu. “*Bu hissiyatlar içinde hacca gitmeye karar verdi ve hazırlıklara başladı.*”⁴⁶ Aslında sultanın asıl amacı buralardan dönüşte asker toplamaktı. Veziriazam Dilaver Paşa, sultanın hacca gitmesini istemedi ve eğer giderse aleyhinde faaliyetlere neden olacağını söyledi fakat sözünü dinlemedi. Sultan tam olarak ikna olmasa da çok fazla kişi gitmesine karşı çıkınca gitmekte tereddüt etti ve ayrıca gördüğü bir rüya da onu fazlasıyla etkiledi⁴⁷.

Hemdemi, sultanın gördüğü rüyayı şöyle aktarır; bir gün Padişah rüyasında Kur’an okurken Peygamberimiz (s.a.v.) karşısına geldi. Padişahın elinden Kur’an-ı, sırtından cübbesini alarak suratına sert bir tokat attı. Padişah ne kadar uğraştıysa da Peygamberimizin ayağına yüzünü sürüp derman bulamadı. Sultan rüyasını Hoca Ömer Efendi’ye anlattığında Ömer Efendi rüyayı, Sultanın Hacca gitmekten vazgeçtiği için Peygamberimizin kızdığı şeklinde yorumladı⁴⁸.

Halk arasında bazıları bu gezinin bir aldatmaca, padişahın gerçek niyetinin Kahire’yi merkez yapmak olduğu fikrini yaydılar. Halk arasındaki huzursuzluk sonucu

---

⁴³ Mithat Sertoğlu, *a.g.m.s.*493

⁴⁴ Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s.439

⁴⁵ Feridun Emecen, “Osman II” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.33, s.454

⁴⁶ Peçevi, *a.g.e.* s.355

⁴⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.145-146-147

⁴⁸ Hemdemi, *a.g.e.*, s.475

şeyh ve seyitler padişahın huzuruna çıkarak halkın memnuniyetsizliğini dile getirince padişah, “*bu eşkiyayı azdırarak bu fitnenin patlak vermesi sizin başınızın altından çıkmıştır, onlara edeceğimi size ederim*” diye korkutunca, aynı zamanda kayınpederi de olan Şeyhülislam Esat Efendi söz alarak “*haşa padişahım, ulema duacılarınız eşkiyayı kıskırtmış değillerdir; biz ancak içimizden bu yolculuğu yapmanızı istemedik. Nedeni de ulu atalarınızın böyle bir şey yapmamış olmasıdır*” diyerek padişahın hacca gitmemesini tavsiye etti.⁴⁹

1.1.4. Sultanın İlimiye Sınıfıyla Arasının Bozulması

Sultanın ilmiye sınıfıyla da arası iyi değildi. İlimiye sınıfının hoşnutsuzluğu Şeyhülislam Esat Efendi’den başlıyordu. Zira Esat Efendi kızını sultana vermek istemedi ve şehzade Mehmed’in ölümünde sözünün dinlenmemesine gücendi.⁵⁰ Tugi, Sultanın Osmanlı’ya hizmet etmiş emektarları yanından uzaklaştırdığını, ömrünü devlete harcayanların çoğunun aç ve muhtaç kaldığını, padişahın bir tek bostancılara iltifat ettiğini, onların da yeniçerileri incittiğini ve askerlerin bu yüzden padişaha kırgın olduğunu aktarır⁵¹.

Hotin Seferi esnasında padişahın, sipahilerin maaşlarını kesmesinin yanında ilmiye sınıfının da arpalıklarına engel olması ilmiye sınıfını gücendirdi⁵².

1.1.5. Sultanın Halkla Arasının Bozulması

Osmanlılarda 21 Mayıs günü olan güneş tutulması uğursuz sayılır ve o gün önemli işlere başlanmazdı. II. Osman’a da bugünün ertesi günü Lehistan seferine başlanması tavsiye edildi fakat sultan tavsiyeleri reddederek 21 Mayıs gününe karar verdi. Bu durum padişaha tepkilerin artmasına sebep oldu. Zira inançlarına saygı göstermediği ve kendilerinin önemli saydıkları günle dalga geçildiğini düşünen halk bu sultanı uğursuz kabul etmeye başladı. Aşağıda da bahsedileceği üzere aynı yıl Boğaz’ın donması, büyük bir kıtlık yaşanması halkı bir nevi haklı çıkardı⁵³.

---

⁴⁹ Peçevi, *a.g.e.*, s.355

⁵⁰ Yılmaz Öztuna, “Osman II” *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s 64

⁵¹ Tugi Hüseyin, *Musibetname*, Tahlil-Metin ve İndeks, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. XXXV

⁵² Özcan Abdülkadir, “II. Osman” *Osmanlı Ansiklopedisi*, *Tarih/Medeniyet/Kültür*, C.4, Yeni Şafak, İstanbul 1996, s.11

⁵³ Öztuna Yılmaz, *a.g.e.* s.40

Sultan Osman sefere gitmekte o kadar kararlıydı ki İstanbul'a barış yapmak için gelen Lehistan elçisini şehre dahi sokmadı⁵⁴. Bu sırada Güzelce Ali Paşa, Hotin seferi hazırlıkları devam ederken mesane hastalığından vefat etti. Anlatılanlara göre güler yüzlü ve sevgi gösteren bir kişiliği vardı. Kimseye açıktan hakaret ettiği görülmemiştir. Yerine Hüseyin Paşa sadrazam oldu⁵⁵.

Sultan seferden sonra üzüntü ve asabiyet halinde halkı karşısına almaya başladı. Bazı geceler sıradan bir insanın kıyafetlerini giyerek meyhaneleri teftiş etti ve bir nevi polislik yapmaya başladı, şarap ve tütüne zam yaparak bunların kullanımına tepki gösterdi ve bu durum halkın hoşnutsuzluğuna sebep oldu⁵⁶. Ayrıca şehzade Mehmed'i sebepsiz yere öldürmesi halkla iyice arasının açılmasına sebep oldu⁵⁷.

1.1.6. Şehzade Mehmed'in Şehit Edilmesi

Sultan Osman tahta çıktıktan sonra şehzade Mehmed veliaht oldu. Sultan, amcasının tahta geçirilmesi hadisesini baz alarak Lehistan seferine çıkarken arkasında bir rakip bırakmak istemedi⁵⁸. Bu yüzden sefere az bir zaman kala kendisinden 2 yaş - bazı tarihçilere göre 4 ay-⁵⁹ küçük kardeşi Mehmed'i padişah olabilecek yaşa geldiği için öldürmek istedi. Fakat Şeyhülislam Esad Efendi şehzadenin katli için gerekli fetvayı vermeyince şeyhüislamla sultanın araları iyice açıldı. Gerekli fetvayı şeyhülislam olmak isteyen Rumeli Kazaskeri Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi verdi ve böylece şehzade öldürüldü. Şehzade Mehmed katledilirken;

“Osman, Allah'tan dilerim ki ömr-ü devletin herbad olub beni ömrümden nice mahrum eyledin ise sen dahi behmend olmayasın” ⁶⁰ diye beddua etti. Naima bu durumu; Padişah hazretleri sefere bizzat gitmeye karar verdiğinde şehzade Mehmed Han'ı olası bir fitneye engel olmak için Rumeli Kadıaskeri Kemaleddin Efendinin verdiği fetvayla haksız yere gaddarca şehit etti⁶¹, şeklinde aktarır.

Şehzade Mehmed'in idam edilmesinden sonra bu dönemde talihsiz şeyler başa geldi. Kış çok sert geçti ve Haliç dondu. Hatta öyle ki insanlar Galata ve Üsküdar'a

⁵⁴ Kadir Kazalak ve Tufan Gündüz, *a.g.m*, s.131

⁵⁵ Peçevi, *a.g.e*, s.350

⁵⁶ Hammer, *a.g.e*. s.211

⁵⁷ Yılmaz Öztuna, “Osman II” *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.63

⁵⁸ Yılmaz Öztuna, “Osman II” *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.63

⁵⁹ Bkz. Yılmaz Öztuna, “Osman II” *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.63

⁶⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e*. s.141

⁶¹ Naima, *a.g.e*, s.460

denizin üzerinden yürüyerek geçebildiler. Gemiler İstanbul'a giremediği için zahire getiremedi ve İstanbul'da büyük bir kıtlık oldu. Hemdemi; bir akçeyle ekmek bulan kişi son derece memnun ve şaduman olmuştur, diyerek kıtlığın halk üzerindeki etkisinden bahseder. Bu olay Osmanlı tarihinde yalnızca 2 kez görüldü⁶². Bu yüzden sultan Osman uğursuz bir padişah olarak anılmaya başladı⁶³.

1.1.7. Askerin Ayaklanması

Askerler padişahın hacca gitmesini kendilerinden yüz çevirme olarak algılayıp, bundan vazgeçmelidir⁶⁴ diyerek 16 Mayıs Çarşamba günü at meydanında toplandılar. Ne olduğunun farkına henüz varamayan halk dükkanlarını kapattı⁶⁵. At meydanında askerlerin yanında ulema mensupları ve halkın bir bölümü de vardı⁶⁶.

Şeyhülislama giderek sultanı hacca gitmesi konusunda teşvik edenlerin cezalandırılması için fetva aldılar ve Ömer Efendi'nin konağını yağmaladılar. Fetva şöyleydi; Sual: Padişahı teşvik edip devlet hazinesini telef ettirip bunca fitneye sebep olanlara şer 'an ne lazım gelir? -El-cevap: Katil lazım gelir! (Bazı tarihçilere göre Sultan Osman bu fetvayı yırtıp atmıştır.)⁶⁷ Sultan Osman bu olayı duyunca askerlerin bir kısmını saraya çağırarak yağmanın sebebini sordu. Onlar da padişah Hacca gitmekten vazgeçsin ve Darüssaade ağasının başı kesilsin"⁶⁸ dediler. Veziri azam ve paşalar kalabalığı yatıştırmak için araçlar gönderdiyse de fayda etmedi. Asiler gönderilen araçları taşıyarak meydandan kovdu. Fakat daha fazla ilerleyemediler zira asilerin ellerinde silahları yoktu. Ertesi gün silahlanarak tekrar toplanmak üzere dağıldılar⁶⁹.

Ertesi gün kalabalık, Dilaver Paşa'nın sarayına yürüyüp mallarını yağmaladı ve bizimle işbirliği etmezsen sen de zarar görürsün⁷⁰ diyerek Paşayı tehdit etti. Paşa tepki verince iki taraf arasında arbede çıktı ve birkaç kişi öldü. Kalan kalabalık akşam olunca dağıldı. Sultan maiyetini toplayarak onlara Hacca gitmekten vazgeçtim fakat

---

⁶² Hammer, *a.g.e.* s.201

⁶³ Yılmaz Öztuna, "Osman II" *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.64

⁶⁴ Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s.439

⁶⁵ Hemdemi, *a.g.e.*, s.470

⁶⁶ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, Ahmet Önal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s.44

⁶⁷ Öztuna Yılmaz, *a.g.e.* s.61

⁶⁸ Hemdemi, *a.g.e.*, s.474

⁶⁹ Erhan Afyoncu, *a.g.e.* s.44

⁷⁰ Hasan Bey-Zade Ahmed Paşa, *Hasan Bey-Zade Tarihi (1003-1045/1595-1635)* C.III, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s.939

Hoca ile Kızlarağasını azletmem dedi. İstekleri tam olarak yerine getirilmeyen heyet ertesi gün at meydanında toplandı. Padişaha Hoca Ömer Efendi, Darüsaade Ağası Süleyman Ağa, veziriazam Dilaver Paşa, Kaymakam Hafız Ahmed Paşa, Defterdar Baki ve Sekbanbaşı Nasuh Ağa⁷¹ isimlerinin yazılı olduğu bir liste vererek bu kişilerin idam edilmelerini istedi. Paşalar ve padişah durumu değerlendirmek için toplandılar. Padişah paşaları dinledikten sonra *“Bırakın bu sefil ayak takımını; çıkardıkları düzensizlik içinde boğulup gidecekler”* deyince şeyhler *“Padişahım asilerin istedikleri verilmezse, kendiliklerinden alırlar; şanlı dedeleriniz benzer durumlarda hep asilerin isteklerine bazı fedakarlıklar yaparak cevap vermişlerdir”* diyerek padişahı ikna etmeye çalıştılar.⁷²

Sultan paşaları dinledikten sonra listeyi reddetti ve elebaşlarını hapse attırdı. Ulema, Sultana asilerin istediklerini vermediğin taktirde şehri yağmalarlar hal harap olur⁷³ dese de sultan askerin dağılacağını söyleyerek bunu reddetti⁷⁴. Paşalar padişahın yanlış yaptığını söyleyerek kararına itiraz edince II. Osman sert bir dille *“Susun, sanki asilerin sözcüsü imiş gibi konuşuyorsunuz, bir kelime daha söylerseniz başınızı vurdururum”* diye bağırdı.⁷⁵

1.1.8. Sultanın Öldürülmesi

Listeyi vermek için saraya girenlerin geri gelmediğini fark eden asker, aralarında ne yapacaklarını tartıştılar. Kalabalık arasında bir laf ortaya atıldı. Buna göre padişah bahçelerde olan bostancıları ve iç halkını silahlandırmış ve hazırda bekletiyordu⁷⁶. Etrafta bostancıların saray içinde silahlandırılıp hazır bekletildiği söylentisi yayıldığı için asiler saraya girmekte tereddüt ediyorlardı. İçlerinden biri Ayasofya'nın minaresine çıkıp onları bekleyen silahlı kimselerin olmadığını görünce saraya girmeye karar verdiler⁷⁷. Allahüekber diyerek tüfeklerle ve kılıçlarla saraya girmeye ve içeride ilerlemeye başladılar⁷⁸. Padişaha verilen idam listesinin aynısını burada da tekrarlayan asker, sarayın içinde Sultan Mustafa'yı isteriz diye bağıınca isyanın şekli ve amacı değişti. Sarayda ilerleyen bu grup, kadınların bulunduğu harem

---

⁷¹ Hemdemi, *a.g.e.*, s.478

⁷² A. de Lamartine, “Sonun Başlangıcı” *Türkiye Tarihi*, C.5, Tercüman Gazetesi, s.1107

⁷³ Hemdemi, *a.g.e.*, s.479

⁷⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.149

⁷⁵ Lamartine, *a.g.e.* s.1107

⁷⁶ Mithat Sertoğlu, *a.g.m.* s.496

⁷⁷ Erhan Afyoncu, Uğur Demir, Ahmet Önal, *a.g.e.* s.45

⁷⁸ Hemdemi, *a.g.e.*, s.481

daairesine bile girdiler. Sultan Mustafa'nın bulunduğu odaya girip, Mustafa'yı dışarıya çıkartarak arz odasına götürdüler⁷⁹. Burada Mustafa'ya onu sultan istediklerini ve emrinde olduklarını söylediler. Mustafa ise “*meded su*” dedi ve su verince; “*elhamdülillah iki gündür bana su vermezler, açlık ve susuzluk ile öldürmek isterler, kılıç ile öldürmeğe kadir değiller emr-i haktır*” dedi⁸⁰. Hüseyin Tuği, Mustafa'dan bahsederken Padişah-ı Cihan, Padişah-ı Ali-şan, Şah-ı adalet-unvan gibi övgü dolu sözler kullanır⁸¹.

Askerin harem odasına dahi girdiğini haber alan II. Osman, veziriazam Dilaver Paşa'yı ve kızlarağası Süleyman Ağa'yı askere teslim ettiyse de artık çok geçti. Askerler kendilerine teslim edilenleri adeta parçaladılar. Dilaver Paşa'nın cesedini Sultan Bayezid Camii avlusundaki dut ağacına astılar⁸². I. Mustafa'yı Kubbealtı'na götürüp ulemaya zorla biat ettirdiler. Mustafa'nın burada emniyette olmadığını söyleyerek onu eski saraya götürdüler. Cülus şenliği olarak da hapishaneleri boşalttılar. İbrahim Peçevi, durumun şiddetini şöyle ifade eder:

*“Böyle garip bir biçimde Sultan Mustafa'yı götürürlerken biz de Şehzade Camii yakınındaki sokağa bakan pencereden görüntüyü seyrettik. O kadar kalabalık insan toplanmıştı ki, sanki kıyamet kopmuş, mahşerde insanlar dirilmişlerdi. O geniş cadde öyle dolmuştu ki havadan bir iğne atılsa yere düşmesi mümkün değildi.”*⁸³

Sultan gemilerle kaçmaya karar vermişti ki, gidilebilecek kayıkların götürüldüğü fark edildi⁸⁴. Bu sefer ikinci kez veziriazam tayin ettiği Hüseyin Paşa'yla görüştü. Acele karar vermekte hata ettiklerini söyledi. Hüseyin Paşa ile Bostancıbaşı Pir Mehmed Ağa'ya şimdi ne yapmalı diye danıştı. Onlar da kendilerinin ağa kapısına gidip askerle konuşmasını tavsiye etti. Sultan Osman bu teklifi uygun görüp yatsı namazından sonra ağa kapısına gitti. Burada yeniçeri ağasıyla görüşüp meseleyi halletmek istedi. Yeniçeri ağası durumun parayla çözülebileceğini söyleyerek askerlerle konuşmaya gitti. Ağa, askerlere ağalar yeni padişahınız mübarek olsun ama Sultan Osman da ocağınıza düştü, size sığındı. Sizlere bahşiş dağıtacak⁸⁵ demeye kalmadan askerler, ağayı dinlemeyerek onu öldürdüler.

⁷⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.149

⁸⁰ Mithat Sertoğlu, *a.g.m.* s 498

⁸¹ Hüseyin Tuği, *a.g.e.* s.XXXI

⁸² Hemdemi, *a.g.e.* s.484

⁸³ Peçevi, *a.g.e.* s.359

⁸⁴ Şinasi Altundağ, “Osman II” *M.E.B. İslam Ansiklopedisi*, C.9, s.447

⁸⁵ Mithat Sertoğlu, *a.g.m.* s.591

Sultan Osman o sırada saklanmış bir vaziyette yeniçeri ağasından gelecek haberi bekliyordu ki isyancılar Sultan Osman'ı saklandığı yerden bulup çıkardılar. Üzerinde beyaz bir entari vardı ve başı açıktı. Padişahı paralayarak götürmeye başladılar⁸⁶.

Sultan, Orta Camii'ne götürülürken sağdan soldan tacizlere hedef oluyordu. Hatta Altıncıoğlu namında biri padişahın baldırını sıkıp terbiyesizce hareket etti. Peçevi, Osman'a yapılan terbiyesizlikleri; "... *dünyada ne kadar fitneci, fesatçı varsa zavallının çevresine dizilmişlerdi. Yaptıkları garip davranışlar ve savurdıkları yakası açılmadık küfürler değil kaleme, dile bile gelecek türden değildi.*"⁸⁷ şeklinde anlatır. Yolda Hüseyin Paşa'yı da öldürdüler. Sultan Osman, paşanın ölüsünü görünce ağlayarak bu masumun bir suçu yoktu onu dinleseydim başıma bunlar gelmezdi diyerek sızlandı⁸⁸.

İsyancıların bazıları;

"-Canım Osman Çelebi! Meyhaneleri basıp da sipahi ve yeniçerileri kadırgalarda zincire vurmak, denize atmak hoş mu idi?

-Ecdadımız bu devlet binasını seghanlarla mı kurdular? Bu kaleleri Mısriler, bostancılar mı yaptılar? Bostancılar Anadolu'yu ihtilal ateşi içinde yakmadılar mı?"⁸⁹

diyorlardı.

Sultan Osman, baldırını sıkkan bir isyancıya edepsiz ben padişah değil miyim?⁹⁰ diye tepki gösterdi. Yeniçeriler padişahı öldürmeyip saraya kapatılmasını istiyorlardı. Asla Sultan Osman'ın bir kılına hata gelmesini istemeyiz. Şimdilik Sultan Mustafa padişahlık tahtında dursun Sultan Osman ise hapis edilsin ikisi de padişahımızdı, saltanata hangisi layık ise o padişah olsun⁹¹ diyorlardı.

Bu sırada yeni veziriazam olarak I. Mustafa'nın kız kardeşinin kocası Davud Paşa atandı. II. Osman I. Mustafa'yı işaret ederek hasta olduğu için Mustafa'yı padişah yaparsanız pişman olursunuz diyerek ağlamaya başladı ve af diledi. Davud Paşa'nın işaretiyle sultanın boynuna kemendi geçirdiler fakat Osman kemendi tuttu, ağalar da cebecibaşayı durması için uyardı. Mustafa'nın validesi ise "*siz bilmezsiniz bu ne yilandır bunda sağ kurtulur bizden ve sizden kimseyi bırakmaz*"⁹² diyerek ağaları

⁸⁶ Tuği Hüseyin, *a.g.e* s.LXXXVIII-LXXXIX

⁸⁷ Peçevi, *a.g.e* s.360

⁸⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e* s.150

⁸⁹ Hammer, *a.g.e* s.225

⁹⁰ Hammer, *a.g.e* s.225

⁹¹ Hemdemi, *a.g.e* s.489

⁹² Peçevi, *a.g.e* s.364

tahrik etti. II. Osman'ın ölümünü isteyen Davud Paşa'ya Osman, “*behey zalim ben sana neyledim; iki defa mucib-i kati cürmünü afvedib öldürmedim, mansıb verdim, bana gadrin nedir?*”⁹³ diye bağırdı.

Aynı gün içerisinde Sultan Mustafa saraya bırakıldı. Daha sonra yeniçeri ağası olan Derviş Ağa ve çocuk hırsızı olarak tanınan Kilindir Uğrusu denilen biriyle II. Osman Yedikule'ye götürüldü. Büyük bir kalabalık vardı. Solak-zade bu kalabalığı “*bu şehir kurulalı beri olmamıştır.*”⁹⁴ diye ifade eder. Burada Osman'ın boğazına kemend atmak istedilerse de Osman karşı koyabildi. Fakat içlerinden biri padişahın hayalarını sıktı ve omzuna balta vurarak onu yere düşürdü ve Osman şehit edildi. Cebecibaşı Osman'ın ölümünün kanıtı olarak kulağını galiba bir de burnunu⁹⁵ kesip Mustafa'nın validesine götürdü. Ertesi gün Mayıs 1622'de merasimle babasının yanına defnedildi⁹⁶. Böylece o gece Mustafa'nın annesinin, yeni veziriazam Davud Paşa'nın ya da her üçünün ortak emriyle Osman katledildi⁹⁷. Türk tarihinde bu olay Haile-i Osmaniye olarak anıldı⁹⁸.

1.1.9. Sultan Osman'ın Katillerinin Cezalandırılması

Diğer tarihçilerde bu yorum görülmemesine karşın, Roe'nin yazdıklarına göre Davud Paşa sükuneti sağladıktan sonra şehzadeleri öldürüp hanedan kanından olan kendi çocuklarıyla yeni bir saltanat kurmak istedi⁹⁹. Bu yüzden Sultan Osman şehit edildikten sonra veziriazam Davud Paşa Murad, Bayezid, Hüseyin, Kasım ve İbrahim şehzadelerin kastı için ağalarla anlaştı. Şehzadelerin Üsküdar'a götürülmesini ve katledilmelerini planladı.

II. Osman'ın öldürülmesinden sonra akli dengesi yerinde olmayan padişah tarafından yönetilen halk, huzursuzlanmaya ve Osman'ın öldürülmesinden sorumlu tuttıkları Davud Paşa'yı padişah katili diye suçlamaya başladılar¹⁰⁰.

Askere yaranmak için ne kadar vazife varsa hepsini yerine getirdi ise de fayda etmedi. Davud Paşa artık divandan geçemiyordu bile¹⁰¹. Asker, paşanın konağını

⁹³ Peçevi, *a.g.e.* s.364

⁹⁴ Hemdemi, *a.g.e.* s.490

⁹⁵ Peçevi, *a.g.e.* s.364

⁹⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.152

⁹⁷ Editör; Jane Hathaway, *a.g.e.* s.48

⁹⁸ Yılmaz Öztuna, “Osman II” *Türk Ansiklopedisi*, C.XXVI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s.68

⁹⁹ Alper Başer, *a.g.m.* s.53

¹⁰⁰ Peçevi, *a.g.e.* s.364

¹⁰¹ Hasan Bey-Zade ve Ahmed Paşa, *a.g.e.* s.950

yağmalayarak onu yakaladı ve “*Sultan Osman’ı ne sebep ile katleyledin’ biz sana emanet verdük!*”¹⁰² diyerek üzerine yürüdü Davud Paşa ise padişah katili söylemlerini bastırmak için onlara Osman’ı sultan Mustafa’nın emriyle öldürdüğünü söyledi. Fakat çabaları sonuçsuz kaldı¹⁰³. Birkaç gün sonra Mısır beylerbeyliğinden ayrılmış olan Mere Hüseyin Paşa ile Müftü Yahya Efendi ile birlikte gizlice görüştüler ve Hüseyin Paşa’nın tekrar vezarete gelmesi için istişare ettiler. Birkaç gün sonra vezaret mühürü Davud Paşa’dan alınıp Mere Hüseyin Paşa’ya verildi¹⁰⁴. Fakat o da paraya düşkünlüğüyle tanındı ve azledildi onun yerine de Lefkeli Mustafa Paşa atandı. Denilene göre o da rüşvet almaya başladı¹⁰⁵.

“*Taşrada, Kudat ve Re’aya, bize katil-i Sultan deyü ta’n iderler. Elbette, kim katil itdi ise, hakkından gelinsün!*”¹⁰⁶ diyen Yeniçeri ocağı padişah katili olarak anılmaktan rahatsız oldukları için gerçek katillerin cezalandırılmasını istiyorlardı. Ağalar, şeyhülislam aracılığıyla Sultan Mustafa ile görüştüler. Sultan, “*ben sultan Osman katlolunsun demedim Davud Paşa öldürdü, katiller kim ise haklarından gelinip katlolunsun*” diye ferman gönderdi. Kilindir denen kişi öldürüldü¹⁰⁷. Askerler Davud Paşa’yı tutup ağa kapısına getirdiler. Hazırda bulunan cellat başını gövdesinden ayırdı¹⁰⁸.

1.1.10. Ayaklanma

II. Osman’ın katillerinin öldürülmesinden sonra etrafa biraz sükûnet gelmişti ki eski vezir-i azam Mere Hüseyin Paşa para ve birçok vaatle sipahilerin ayaklanmasına neden oldu. Yaptığı plana göre askerler yeni vezir-i azam Gürcü Mehmed Paşa aleyhine hareket edip isyan edecekti. Nitekim planlanan oldu ve askerler çorba içmeyerek (bu hareket isyan anlamındadır) vezir-i azama “*sen evvelce bazı arkadaşlarımızı öldürtmüştün biz seni istemeyiz*” dediler.¹⁰⁹ Gürcü Mehmed Paşa’nın 4 ay 14 gün süren sadareti gerek valide sultanın gerekse Hüseyin Paşa’nın gayreti sonucu sona erdi ve Mere Hüseyin Paşa tekrar sadarete geldi.¹¹⁰

¹⁰² Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s.443

¹⁰³ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.154-155

¹⁰⁴ Hasan Bey-Zade ve Ahmed Paşa, *a.g.e.*, s.950-951

¹⁰⁵ Peçevi, *a.g.e.* s.364

¹⁰⁶ Hüseyin Tugi, *a.g.e.* s.CXVIII

¹⁰⁷ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.155-156

¹⁰⁸ Hemdemi, *a.g.e.*, s.501

¹⁰⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.157

¹¹⁰ Yılmaz Öztuna, *a.g.e.* s.90

1.1.11. Yeni Camii Vakası

Hazineden para alarak bazı asker ağalarını kendi tarafına çeken Mere Hüseyin Paşa sadarete gelince çok rahat hareket etmeye başladı. Askerlere para dağıtacağımla derken hazineyi zarara soktu. Bir akçe yüzünden de askeri gücendirdi.¹¹¹ Neredeyse insanlara divanda istediği muameleyi yapar hale geldi.¹¹² Öyle ki divanda birini döve döve öldürttü ve Peygamber neslinden bir kadıya dayak attırdı. Kadı bunun üzerine ulemaya durumu yayarak sadrazamı şikâyet etti. Anadolu Kazaskerinden Bostanzade Yahya Efendi duruma ön ayak olarak toplulukla birlikte şeyhülislama gitti. Şeyhülislam ise vezir azledilmedikçe dava görülmez diyerek davayı padişaha iletti. Durumdan haberdar olan Mere Paşa ise yeniçeri ocağına sığındı. Askerlerin yardımıyla toplanan kalabalık dağıtıldı ve içlerinden 8 kişi öldürülünce Mere Paşa işin içinden çıkmış oldu. Bu durum Paşa'nın daha da şımarmasına neden oldu. Fakat bir süre sonra Mere Paşa azledildi.¹¹³

1.2. DEĞERLENDİRME

Çocuk yaşta hükümdar olan II. Osman yönetim ve askeri konularda bilinçli ve yeniliğe açık biri olmasına rağmen ıslahatlarını yürütme aşamasında uyguladığı politika nedeniyle canından ve tahtından oldu. Sergilediği asabi davranışlar, asırlardır ülkeye yerleşmiş olan gelenekleri sert bir tavırla değiştirmeye çalışması ve biraz da yanlış yönlendirmeler sebebiyle adeta sonunu kendisi hazırladı. Onun başından beri yanlış kişilerin sözünü dinleyip yanlış kararlar alması devlet içinde düşman kazanmasına neden oldu.

Devletlerin asırlardır alışmış oldukları gelenekleri vardır. Padişah bir anda bu gelenekleri değiştirmeye kalktığında tepki toplaması normaldir. Bu nedenle II. Osman'ın çok uzun süre önce kurulmuş olan Yeniçeri Ocağını bir anda kaldırmak istemesi, geleneğin aksine Türk bir kızla evlenmesi, Hacca gitmeye kalkması tepki almasına neden olmuştur. Üstüne üstlük bütün bunları sert bir yöntemle uygulamaya çalışması işlerin daha da ters gitmesine neden olmuştur.

II. Osman'ın yenilik fikirleri sadece devlet adamları ve yeniçerilerin değil ilmiye sınıfı ve halkın çıkarlarına da ters düştü. Uygulamaları devleti başarıya ulaştıracağı yerde sert tavırları ve çevresinin deyimiyle şımarık halleri, devletin ve

¹¹¹ Mücteba İlgürel, *a.g.m.*, s.447

¹¹² Hasan Bey-Zade ve Ahmed Paşa, *a.g.e.*, s.955

¹¹³ Uzunçarşılı, *a.g.e.* s.157-158

kendisinin geleceğini felakete sürükledi. Önce Hotin seferi sırasında askeri küstürdü daha sonra şeyhülislamın tavsiyelerini reddedip, yetkilerini kısıtladı, bununla beraber ulemayı dışladı ve halkın inandığı değerleri hiçe sayarak karşısına aldı. Böylece devleti yönetirken beraber hareket edeceği devlet adamlarını ve güç guruplarını kaybetti. Sultan Osman ayaklanma başladığında bile verilen tavsiyelere uymamış ve sergilediği sert davranışlarından taviz vermeyerek yeniçeri isyanının ciddiyetini anlayamamıştır. Böylece gerekli tedbirleri almaması, bastırılabilir bir ayaklanmanın darbe derecesine varmasına neden oldu.

Padişah geri adım atmaya karar verdiğinde artık çok geçti. Her daim ona destek olan kimseler de artık yanında değildi. İsyancılar Sultan Osman'ı yakaladığında içlerindeki hırsı aklı hayale gelmeyecek muamelede bulundular. Başlarındaki kişilerin istedikleri olmuştu. Sultan Osman tahttan indirilmiş ve yerine akli dengesi yerinde olmayan ve yönetilmesi daha kolay olan Mustafa geçirilmişti. Fakat Sultan Osman'ın gördüğü muamele oldukça çirkindi. Her ne kadar birçok kişi Sultanın muamelelerinden muzdarip olsa da bir padişahın bu denli saygısız tavırlarla şehit edilmesi, kabul edilemez bir durumdu.

Asilerin tek amaçları onlara kötü davranan bir padişahı tahttan indirerek başka bir padişahı tahta çıkarmaktı. Osmanlı tarihinde askeri bir darbeye padişahın öldürüldüğünü daha önce görülmemişti. Bunun için Sultan Osman'ı öldürmek akıllarından geçmiyordu, hatta bunu hiç istemiyorlardı. Onlara göre Sultan Osman'ın tahttan indirilmesi hapsedilmesi ve aklının başına gelmesi gerekmekteydi. Öldürme fikrine sahip olan kişiler Osman'a karşı olan üst düzey bürokrasiyi temsil eden paşalar, belki de II. Mustafa'nın annesi idi. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için isyanın başlarında Sultan Osman şehirden kaçmasını diye kayıkları saklamışlardı. Sonucunda istedikleri oldu ve Sultan Mustafa'nın annesinin de büyük katkılarıyla Sultan Osman acımasız bir şekilde öldürüldü. İstedikleri bu olmayan askerler padişah katili diye anılmak istemediklerinden Sultan Osman'ın öldürülmesinde parmağı olan kişilerin cezalandırılmasını istediler. Doğal olarak suçluların hepsi birbirini işaret etti ancak cezalandırılmaktan kurtulamadılar.

II. Osman'ın şehadeti bundan sonra gerçekleştirilecek darbelerin önünü açtı ve ona gösterilen muamele nedeniyle kendisinden sonraki padişahların devletteki ıslahatlara cesareti kırılmıştır. 17. yüzyılda devletteki aksaklıkların giderilme çabası bu şekilde sonuca varmıştır. Yeniçeri ocağı ıslah edilebilir durumda olmasına rağmen

padişahın -yaşının da etkisiyle- düşüncesiz tavırları özellikle paşaların desteğiyle askeri bir darbeye sebep olmuştur.

Osmanlı tarihinde ilk kez bir padişah idare ettiği insanlar tarafından acımasızca öldürüldü. Bu durum sebebi her ne olursa olsun yakışsız bir durumdur. Bir cihan padişahının bu duruma düşmesi, hakaretlere maruz kalması kabul edilebilir bir durum değildir.

Genç Osman'ın ölümünden sonra devletteki gevşeklik IV. Murad'ın idareyi ele almasına kadar devam etti. Sultan Osman'ın öldürülmesiyle Osmanlı ıslahatlarının 3 asır gecikmesine neden oldu. Tarih varsayımlarla ilerlemez lakin eğer sultan öldürülmeseydi devletin toparlanması ve eski gücüne yaklaşması kaçınılmaz olacaktı.

Görüldüğü üzere Sultan Osman'ın öldürülmesi askerinin ve paşaların sükunetini sağlamak şöyle dursun ortalığın daha da karışmasına sebep oldu. Devletin yenilik yapması beklenirken bu tür hadiselerle karşılaşılması birçok ıslahata engel oldu ve bu gerek ülke içinde gerekse diğer ülkelerle olumsuzluklara sebep oldu. Yeniçeri ocağının kaldırılması gerekirken ocak padişaha galip geldi ve yine kaldırılmadı. Ocak bir daha II. Mahmud zamanında 1826 yılında kaldırıldı.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. III. SELİM

2.1.1. Tahta Çıkışı ve Kişiliği

Babası III. Mustafa annesi -aslen Gürcü veya Çerkez- Mihrişah Sultan'dır. 24 Aralık 1761 yılında doğdu. I. Mahmud ve III. Osman'ın çocukları olmadığı için Selim'in doğumu büyük şenliklerle kutlandı. 5 yaşında başladığı eğitim hayatı itinalı bir şekilde sürdü. Küçük yaşlarda resmi işlerde bulunması, babasının yaptırdığı tophane teftişlerine ve elçi kabullerine katılması ona büyük tecrübe kazandırdı. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan amcası, hanedanda başka erkek çocuk olmadığı için şehzadeye iyi muamele ettiğinden, o da tahta çıkınca amcalarına iyi muamele etti. Henüz şehzadeyken Rusya ile yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda varis olarak Selim'in de imzasının bulunmasının talep edilmesi, onun devlet işlerindeki rolünü gösterir niteliktedir¹¹⁴.

III. Selim daha şehzadeyken hakkında efsane boyutlarına ulaşan hikayeler dillenmeye başlamıştı. Doğumu bile mucizevi şekilde anlatılıyordu. Öyle ki halkın düşüncesine göre Selim'in tahta çıkmasıyla Kanuni dönemindeki adalet geri gelecek, devlet fetihlere tekrar başlayacak, bütün sıkıntılar sona erecekti. Bu durum I. Abdülhamid'i güçsüz gösterirken zorlu şartlar altında büyük işler başarması beklenen Selim'in omzuna fazlasıyla sorumluluk yüklüyordu. Selim'e bağlanan büyük umutlar onun en ufak başarısızlığının halkta büyük hayal kırıklığı oluşturacağına göstergesiydi¹¹⁵.

Lamartine, Sultan Selim'in görünüşünü şöyle tanımlar; Zarif, mütevazı ve dalgın bir yüzü vardı. Yaşından fazla bilgiyle donanmıştı. Gözleri çoğu zaman yarı kapalı olan Sultan'ın burnu Osman Bey gibi kıvrık, sakalları siyah, ağzı ince, yanakları renkliydi. Esmer teninde çiçek hastalığından kalan izler vardı¹¹⁶.

Birkaç kez zehirlenme tehlikesi atlattığı için zor koşullarda sarayın odasında hayatının bir kısmını geçirdi. Amcasının Kırım başarısızlığından ötürü Selim'in tahta geçmesi taraftarları olan Sadrazam Halil Hamid Paşa ve Vezir Raif İsmail Paşa idam

¹¹⁴ Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.420

¹¹⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.14

¹¹⁶ A. de Lamartine, *Düşerken (Türkiye Tarihi)* C.7, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, s.1668

edilmişti. Selim, tahta çıktığı sırada kendisinin taraftarları olduğu için idam edilen paşaların idamında önemli rol oynayan Tersane Emini Selim Ağa ve oğlu Ahmed Nazif Efendi için saltanatı sırasında vermektan kaçındığı idam kararını vererek bu paşaları idam ettirdi¹¹⁷.

Mevlevi olan,¹¹⁸ İlhami mahlasıyla şiirler yazan, bestekar yönü ve iyi bir musiki yeteneği olan III. Selim, yeteneğini tahta çıktıktan sonra da geliştirmeye devam etti. Amcasının imamı Kırımlı Kâmil Efendi'den aldığı musiki dersleriyle en güzel bestelerini yaptı. Tahta çıktıktan sonra kimi zamanlar saraya Türkmen saz ekibini çağırarak musiki dinletileri yaptırdı. Batı müziğine merak salarak opera dinlettiği de söylenir. Özellikle Hatice Sultan'ın sarayında müzikli ve danslı eğlenceler düzenlediği bilinmektedir¹¹⁹.

Sıkı denetimde olan hayatı biraz rahatlayınca Fransız elçisi Choiseul Gouffier'in yardımıyla Fransa Kralı XVI. Louis ile yazışmaya başladı. Mektupları bizzat temize çeken Selim saltanat varisi sıfatıyla imzasını attı. Mektuplaşmalar sayesinde Avrupa'nın siyasetini ve Avrupa'nın gözündeki Osmanlı'yı görme şansı yakalayan Selim tahta çıkmak için daha da gayretlendi¹²⁰. 1787-1788 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşlarının devam ettiği sırada I. Abdülhamid vefat edince tahta III. Selim çıktı. Selim'in cülus törenine bütün devlet ricali, alimler, askerler katıldı. Hepsi bir ağızdan Sultan Selim'in cülusu cümlemizin matlûbîdir (beklenen, umut edilen şey) diyerek sevinçlerini belli ettiler¹²¹.

2.1.2. Padişahın İlk İcraatları ve Islahat Düşünceleri

Birinci Abdülhamid'in saltanatı sırasında Osmanlı sadrazamı olan Yusuf Paşa İngiltere'nin teşvikine aldanarak padişahın haberi olmadan Rusya'ya savaş ilan etmişti. Hatta Şeyhülislam da ikna edilerek padişaha, savaşı kabul etmezse tahttan indirilebileceği söylenmişti. Böylece paşaların düşüncesizliğiyle harbe hazır olmayan Osmanlı ordusu savaşa girmiş oldu. Selim, şehzadeyken şahit olduğu bu olaylar

¹¹⁷ Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.421

¹¹⁸ Cem Dilçin, "Şeyh Galip'in Şiirlerinde III. Selim ve Nizam-ı Cedid" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi*, C. XI, S:1, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991, s.209

¹¹⁹ Kemal Beydilli, "III. Selim Aydınlanmış Hükümdar" Editör; Seyfi Kenan, Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi, *İSAM*, İstanbul, Aralık 2010, s.30

¹²⁰ Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.421

¹²¹ Mustafa Necib Efendi, *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayiine Müteferriatına Dair*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1863, s.90

sebebiyle tahta geçince derhal olaya karışan ve tecrübesiz olan paşaları sürgüne yolladı¹²².

Selim şehzadeliği sırasında rahatça görüşemediği annesini tahta çıktığında bir törenle Eski Saraydan getirtti. Tahta çıktığında kendisini Avusturya ve Rusya savaşı içerisinde bulan Selim'in, savaşı komuta edecek sadrazamları kura ile belirlemesi ve işi şansa bırakması çevresi tarafından hayretle karşılandı. Prusya ile ittifaka girerek Rus ve Avusturya ile barış yapma girişiminde bulundu. Prusya'nın müdahalesiyle Avusturya barışa ikna olunca Rusya savaşından zaferle çıkılması için herkesi teşvik etti¹²³.

Rusya ile savaşta Osmanlı ordusu sayıca fazla olmasına rağmen bir türlü üstün gelemiyordu. Koca Yusuf Paşa askerle toplantı yaptığında askerlerin hepsi şu söylemde bulundu. Biz 120 bin kişiden fazlayken, 8 bin olan düşman askeri Tuna'yı geçti ve bize saldırdı. Düşmanın tecrübeli askeri karşısında, biz yeni savaş tekniğini bilmediğimizden zafer yüzü göremiyoruz¹²⁴.

Padişah Rusya ile savaşa devam edilmesini emrederken savaşı yöneten sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın padişahın tamamen farklı bir karar alarak ordunun artık dayanamayacağını görüp Rusya ile barışa yanaşması Osmanlı tarihinde örneği olmayan bir olaydır. Bu olay padişaha artık devlette yenilik zamanının geldiğini kanıtladı. Böylece III. Selim rönesansına¹²⁵ adını veren Nizam-ı Cedid başka bir deyişle Yeni Düzen¹²⁶ dönemi başlamış oldu. Artık Avrupa tarzı bir sistemin oturtulması gerektiği ilk kez açıkça dile getirildi¹²⁷. Bu yüzden bu dönemde ilk daimî elçilikler kuruldu ve Paris'e, Londra'ya ve Viyana'ya elçiler gönderildi¹²⁸.

III. Selim'in başlattığı Nizam-ı Cedid hareketi Osmanlı yönetimini baştan sona değiştirip yepyeni bir düzen sağlamayı amaçlıyordu¹²⁹. Bu girişim ordu ağırlıklı gibi

---

¹²² Uzunçarşılı, "Sultan III. Selim ve Koca Yusuf Paşa" *Belleten Dergisi*, C. XXXIX, Türk Tarih Kurumu, Nisan 1975, S:154, s.236-237

¹²³ Beydilli, Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.421-422

¹²⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.353

¹²⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1988, s.220

¹²⁶ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.199

¹²⁷ Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.421-422

¹²⁸ Abdurrahman Şeref Efendi, *Tarih Musahabeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, Aralık 1985, s.60

¹²⁹ Carter V. Findley, *Dünya Tarihinde Türkler Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın İçlerine*, Timaş Yayınları, Ekim 012, İstanbul, s.211

görünse de aslında yönetimden kültüre bir değişim aşamasıydı ve padişah bozulan otoritenin yeniden ele geçirilmesi için harekete geçmiş oluyordu¹³⁰.

Devletteki bozulmaları şehzadeliği sırasında fark eden Selim, saltanatı başlar başlamaz devlet adamlarından yapılacak olan düzenlemeler için raporlar istedi. Padişahın isteği üzerine birçok devlet adamı hatta gayrimüslimler, özellikle Fransızlar her konuda düzenleme yapılması için istenen layihaları hazırladılar. Bu durumun doğal bir sonucu olarak padişahın muhalifleri gün yüzüne çıkmaya başladı¹³¹. Layihaları hazırlayan 22 kişiden ikisi Hristiyan yirmisi Türk'tü. Türklerden bazıları Koca Yusuf Paşa, Veli Efendi zade Emin, defterdar Şerif Efendi, Tatarcık Abdullah Efendi, Çavuşbaşı Efendi, Enveri Efendi idi. Yabancı olanlar ise Türk ordusunda görevli Bertand adında bir subay diğeri ise İsveç elçiliği memuru D'ohsson idi. Bu devlet adamları layihaları hazırladığı sırada devletin Avusturya ile savaşı henüz bitmişti ve hala orduda bulunuyorlardı. Bu sebeptendir ki layihalar da durumdan etkilenip özellikle askeri alanda tavsiyelerden oluşuyordu¹³². Rapor hazırlayanlardan biri olan sadrazam Yusuf Paşa, eski kanunların yeniden gündeme getirilmesini, Anadolu ve Rumeli'deki ocakların teftiş ve terbiyeden geçirilmesini ve onlara gerekli imkanların sağlanmasını, taşralardaki yeniçerilik iddiasıyla ayaklanan askerlerin ayaklanmaları durdurdukları takdirde affedilerek onları kontrol altında tutulmasını, Anadolu'daki gençlerin nefer olarak toplanmasını, ayrıca yeniçeri ocağının da düzeltilmesini tavsiye etti¹³³.

Selim dönemindeki önemli gelişmelerden biri İrad-ı Cedid diğeri ise Tersane-i Amire'dir. İrad-ı Cedid yeni gelir hazinesi anlamına gelen ve özellikle padişahın aklındaki Avrupa tarzı kurulacak olan yeni ordunun masraflarının karşılanması için kurulan bir hazinedir. Tersane-i Amire ise donanmanın gelişmesi için kuruldu¹³⁴.

Sultanın birkaç icraatından bahsetmek gerekirse; savaşa katılan ordu kumandanlarının hemen hepsini değiştirdi, yararsız olan tımarları tasfiye etti, savaşı kazanmaya daha istekli bir ordu ve bunun için de bir hazine oluşturulması çalışmaları başladı. Tasarruf edilmesi ve ticaretin gelişmesine önem verildi, gayrimüslimler

¹³⁰ Carter V. Findley, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babı, 1789-1922*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s.132

¹³¹ Turgut Işıksal, "III. Selim'in Türk Topçuluğuna Dair Bir Hatt-ı Humayunu" *Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.8, S:11-12, 1996, s.180

¹³² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.62

¹³³ Yücel Özkaya, "III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* Cilt1 S.1, s.145

¹³⁴ Nurullah Karta, "Sultan III. Selim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Durumu ve Alınan Tedbirler" *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:6, Ekim 2014, s.25

Avrupa ticareti yapmaları için teşvik edildi, açılan kışlaları, matbaayı sürekli denetledi ve uyarı notları yazdı. Fakat saltanatı boyunca istikrarını koruyamaması, iyi niyetli davranıp yenilgiler karşısında köşeye çekilmesi, kendisinin başlattığı yenilik hareketini sürdüremeyip sonlandırması ve bir süre sonra kendisinden hiç korkulmamaya başlanması yıllar sonra tahttan indirilmesinde önemli rol oynadı¹³⁵.

Devleti yeniden düzenlerken Avrupa'nın örnek alınması fikrinde olan padişah derhal Ebubekir Ratıp Efendi'yi Viyana'ya elçi olarak gönderdi ve ondan raporlar istedi. Ratıp Efendi 8 ay kaldığı Viyana'da bölgenin askeri, sosyal ve siyasi durumu hakkında geniş bir raporu padişaha sundu. III. Selim hem Ratıp Efendi'nin hem de diğer paşaların raporlarını göz önüne alarak bir hatt-ı hümayun yayınladı. Bu hatt-ı hümayunda söyledikleri şöyledir:

*"Zulmün artmasından her yer harap oldu. Reayada takat kalmamıştır. Kadılar, naibler, voyvodalar, a'yanlar ve cizyedarların etmedikleri zulüm yok. Bunlar hep işin ehline verilmeyişinden doğmuştur. Gerek ilmi ve gerek başka mansıplarla devlet hizmetinde ve askeri vazîfede olanları yarın Cenab-ı Allah ruz-ı cezada hepimizden sorarsa ne cevap vermeli? Sana tenbih ettiğim hususu Semahatlü Efendi duacınız ve sairleri ile devlet ricali bir bir görüşüp bunların ortadan kaldırılması çaresini bulup arz edesin... Henüz tahta geçtim, işlere ilkenden sonrasına vakıf değilim. Devletimizin hali nice dir? Gizlemeyin, doğruca görüşüp sonra bana hakikati bildirmekte kusur etmeyesin. Bu alem bana emanettir. Bildirmeniz matlubumdur. İyice düşünüp bildirmezseniz yarın Allah'ın açık huzurunda iki elim yakanızdadır... Ben doğru söze darılmam. Devletimize hayırlı olan ne ise hakikatiyle bana bildirilsin."*¹³⁶

Devlet adamlarıyla toplantılar yapılarak bazı kararlar alındı. Buna göre; artık rüşvet alınmayacak, işin ehli kimseler iş başına getirilecek, valiler sıklıkla azledilmeyecek ve seçimleri ahali yapacak, kadılar önemli mazeretleri olmadıkça mahallerine sık sık uğrayacaklar. III. Selim ayrıca tımar ve eyalet sisteminde de ıslahatlara girişti. Anadolu ve Rumeli 28 ile bölünürken tımar sistemindeki bozulmalar da giderilmeye çalışıldı. Ancak padişahın hükümleri tam olarak uygulanmadığı gibi bölgelerde dağlı eşkıyaları ayaklanmaya ve isyan etmeye başladı. Ekonomide ise gereksiz harcamaların, lüks yaşamın azaltılması için çalışmalar yaptı. Kumaşların yurt içinden gelmesi gerektiğini vurgulayarak kendi de örnek olsun diye daima yerel kumaş giydi. Ayrıca merasimlerde devlet memurlarının hediyeleşmelerini de yasakladı.

¹³⁵ Kemal Beydilli, "Selim III" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.36, 421, 422

¹³⁶ Uğur Ünal, "İdari ve Sosyal Alanlarda Nizam-ı Cedid Çabaları" *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2003, S:14, s.278

Köylerini terk ederek İstanbul'a yerleşen köylüleri tekrar köylerine göndermeye başladı¹³⁷.

Donanmayı da gözden geçiren padişah durumun kötüleştiğini fark etti ve hem tersanelerin düzenlenmesi hem de gemi yapımı için ıslahatlara girişti. Ayrıca niteliksiz kaptanların da değiştirilmesi ve eğitilmesi gerekiyordu. Padişah bu durumu düzeltmek için baş çuhadar Hüseyin Paşa'ya yetki verdi. Bundan böyle kaptanlar sınavdan geçirilecek, deniz erleri muayene ile işe alınacak ve eğitimden geçecek, tersaneler tamir edilecek ve yeni gemiler yapılacaktı. Eğitimin kaynağı olan medreseler de niteliksiz durumda idi. Askeri sahada ıslahat yapan III. Selim eğitim hayatına da el attı. Ancak eski medreselerin düzeltilme işi çok zor olacağından onlara dokunmayıp yeni eğitim kurumları açmayı tercih etti. Hem denizcilik hem de eğitim için -yabancı bilim adamlarından faydalanarak- 1773'te Mühendishane-i Bahr-ı Humayun (denizcilik okulu) yanına da 1792'de Kumbarahane ve 1794'te Mühendishane-i Berri Humayun (topçu okulu) kuruldu. Okullar için 400 ciltlik bir kütüphane kuruldu¹³⁸.

2.1.3. Yeni Ordunun Kurulma Fikri ve Tepki Çekmesi

Nizam-ı Cedid uygulaması istenilen başarıya ulaşamadı. Çünkü hem ıslahatı uygulayacak ekip yeterli değildi hem de yapılacak ıslahat köklü bir değişime sebep olmayacaktı. Islahat fikri savunucusu mevcuttu fakat sayısı çok azdı bunun karşısında ıslahat karşıtı olanlarsa fikirlerini en başta bastıra bastıra söylemişlerdi¹³⁹. Padişahın en yakınları olan katibi Ahmed Efendi, Valide Kethüdası Yusuf Ağa ve İbrahim Kethüda, tahmin edilenden daha çok servete sahip olup servetlerini kişisel lüksleri için harcıyorlardı. Bu durum ıslahat karşıtları için deyim yerindeyse aranan kandı¹⁴⁰.

Yeniçeri Ocağının yanında kurulacak olan Nizam-ı Cedid ordusu için çalışmalara hızlıca başlandı. Fakat yeniçerilerin tepkisinin çekilmemesi için önlemler almak gerekiyordu. Bunun için öncelikle yeniçerilerin sefer zamanları dışında da Topkapı ve Kağıthane'de talim yapmaları emredildi. Nizam-ı cedidi yeni bir ordu gibi değil de eski düzenin devamı gibi gösterdiler. Fakat gelenekçi kesim bu yeni ordunun

¹³⁷ Uğur Ünal, "İdari ve Sosyal Alanlarda Nizam-ı Cedid Çabaları" *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2003, S:14, s.279

¹³⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.68

¹³⁹ Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, C. IV, Sabah Gazetesi Armağanı, s.163

¹⁴⁰ Rifat Uçarol, "Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan 1839'a Kadar Osmanlı İmparatorluğu" *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C.11, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s.340

kiyafetinden bile rahatsız oldu zira kırmızı ceket, pantolon ve mavi bereden oluşan nizam-ı cedidin kiyafetleri tamamen Fransa tarzıydı¹⁴¹.

III. Selim Nizam-ı Cedid ordusu için bir de kanunname hazırlattı. Kanunnamenin birkaç maddesi şöyledir;

1. *“Yeni askerin başına devlet ricalinden bir nazır ve “dergahı ali kapıcıbaşılardan” bir ağa, bir katip, iki katip yamağı tayin olunur. İlk nüve 1600 kişi olarak Levend çiftliğinde kurulmuştur. Anadolu ve Rumelin’de münasip mahallerde 1600 kişilik yeni ocaklar kurularak nizamı cedid askerinin toplamı 12.000’e varacaktır. Varidat bulunursa bu sayı arttırılacaktır.*

2. *Bu neferler beş vakit namazı cemaatle kılacaklardır. Din emirlerini öğrenmek için her bölüğe bir imam tayin edilecektir. Zabıtlere tumarlar hasılatından maaş, neferlere yevmiye ve tayin bedeli ödenecektir. “Ruzu hızırda” kendilerine birer kat elbise, ayakkabı, çizme verilecek, silahları devletçe tedarik edilecek. Neferlerden zabıt olanlara zabıt elbisesi giydirilecek.*

3. *Asker ilk olarak “tüfekendaz” neferi olacak. Yavaş yavaş terfi ederek onbaşı, çavuş, alemdar, mülazım, sağ ve sol kolağası, kethüda ve binbaşı olabilecektir.*

4. *Neferler gece, gündüz kışlarında talimle uğraşacaklardır. Üç seneden evvel ocağı terk etmek isteyen olursa kendisine yapılan masrafları iade edecektir.*

5. *Zabıtlar evlenemezler. Bir zabıtlık münhal olursa ya bir aşağı rütbeden veya hariçten bir kimse imtihanla alınır.”¹⁴²*

Görüldüğü üzere padişah her şeyi ayrıntılı düşünerek önlemini aldı ve buna göre hareket etti. Gayet başarılı teşebbüslerde bulunuyordu. İki orduyu da memnun ederek ıslahatını gerçekleştirmek istiyordu.

Artık savaşıma alışık olmayan ocak bu durumdan şikayetçi olmaya başladı. Zaten memnuniyetsiz olduklarında kazan kaldırıp istediklerini yaptırdıkları için artık padişah korkuları da kalmamış ve rahatça söylenmeye başlamışlardı. İçlerinde nizam-ı cedid hasedi oluşmaya başladığından talimleri reddederek nizam-ı cedid aleyhinde el altından söylenmeye başladılar. Devlet ise zaten yeniçeri ocağından ümidi kestiği için talim konusunda çok ısrarcı olmayıp daha çok nizam-ı cedide yöneldi. Verecekleri tepkiye önlem olarak ise hazinenin darlığına rağmen yeniçerilerin ulufelerine zam yaptı¹⁴³. Yeniçeriler yine de ordunun durumunun iyi gitmesini sağlayacak Nizam-ı Cedid’i ve yapılacak talimleri reddetmeye devam ettiler. Devlet, orduyu

¹⁴¹ Erdoğan Keleş, Tülay Ercoşkun, Stratford Canning’in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu’nun Durumu ve İstanbul’daki Üç İsyân(1807-1809) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S:56, 2014, s.274

¹⁴² Ahmet Cevdet Paşa, *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s.255-256

¹⁴³ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2755-2756

kuvvetlendirmeye yöneleceği halde kendi içindeki askerlerin tavırları yüzünden adeta buna zaman ayıramıyordu¹⁴⁴.

III. Selim, devletin düzelmesi için yeni kararlar almasına ve bunlarla ilgili hatt-ı hümayunlar yayınlamasına karşı birçok emri yerine getirilmiyordu. Durumu gören padişah hem üzülyor hem de sinirleniyordu. Çünkü artık nizamı sağlamada yaşanan güçlüğü biraz da paşaların vasıfsız olmasına bağlıyordu. Emirleri çok fazla yerine getirilirse de devlet onun döneminde eskiye nazaran daha iyi bir hal almıştı¹⁴⁵.

Yeni ordunun tepki çekmesine ilk örnek olarak şu olay gösterilebilir; 1792 yılında, III. Selim ismi bilinmeyen Faslı biri tarafından suikasta uğradı. Olay şöyle biliniyor; Padişah Ayasofya Camii'nde selamlık töreni sırasında yerinde otururken Faslının biri elindeki tüfek mermisini padişaha fırlattı. İkinci mermiyi fırlatacakken apar topar yakalanıp idam edildi.¹⁴⁶ Yaşanan bu olay III. Selim'e tepkilerin boyutunu gösterir niteliktedir.¹⁴⁷

Cevdet Paşa hükümetin otoritesinin ne duruma geldiğinden şöyle bahsetmiştir; İstanbul'un yolsuzlukları yüzünden artık vezirlerin ve kadıların sözleri dikkate alınmıyordu, taşrada ise eşkıyalar artmaya başladı. Rumeli'de hal harap oldu¹⁴⁸.

Islahatların Batı eğiliminde olması bazı devlet adamları ve halkı rahatsız etti. Halk nizam-ı cedid ve taraftarlarına nefretle bakmaya başladı. Ülkede küçük isyan hareketleri görüldü. Camilerde nizam-ı cedid aleyhine vaazlar verilmeye başlandı. Bunlardan bazıları; askere pantolon ve ceket giydirip yabancı komutanlara teslim eden padişaha Allah yardım etmez, Müslümanlar kâfir elbisesi giydi. Artık yeniçerilerin yerine başları şapkaklı Fransızlar oldu, bunların sorumlusu padişaktır, Padişah dine ve halka ihanet ediyor¹⁴⁹. Bu Nizam-ı cedid kurulursa biz ekmeğimizi kaybederiz, devlet bize yüz çevirir, ocaklarımızı kaldırır, açıkta kalırız.¹⁵⁰

Bir gün yeniçerilerden birine şaka olarak “*Nizam-ı Cedid olmuşsunuz denildiğinde haşa moskov olurum nizam-ı cedid olmam*” diye cevap vermesi Nizam-ı

¹⁴⁴ BAO, HAT, 1236/48106-A

¹⁴⁵ Yücel Özkaya, “III. Selim'in İmparatorluk Hakkındaki Bazı Hatt-ı Humayunları” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 1990 S1, s.342

¹⁴⁶ Ahmet Rasim, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1987, s.53

¹⁴⁷ III. Selim'e yapılan suikast girişimine ait vekai EK:1'de verilmiştir.

¹⁴⁸ Ahmet Rasim, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1987, s.94

¹⁴⁹ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2810

¹⁵⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.2, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.108

Cedide olan düşmanlığın açıkça gösteren bir örnektir. Hatta Tekirdağ'da padişahın gönderdiği fermana halk tepki gösterdi ve tarihte Edirne Vakası olarak anılan olay vuku buldu. Bu olaydan sonra Nizam-ı cedit aleyhtarları kendilerini daha güçlü hissetmeye başladılar¹⁵¹. Edirne'nin yanında Bosna'da da Nizam-ı Cedit aleyhine hareketler görülmüştür¹⁵².

2.1.4. Olaylara Yabancı Devletlerin Etkisi

Nizam-ı cedit düşmanlığı sadece İstanbul'la sınırlı değildi. Halkın ve ordunun memnuniyetsizliğini fırsat bilen Batı, Osmanlı'nın yeni ve güçlü bir ordu kurmasını istemediğinden yangına körükle gitmekten kaçınıyordu. Örneğin Fransız elçisi Sebastiyen, *"Sizi Avrupa ortalarına kadar zaferden zafere götüren Yeniçeriliği kaldırmak da ne imiş. O zaman Rusya'ya büsbütün çiğnenirsiniz. İmparatorum buna engel olmak için sınırda ayaklanacak Yeniçerilerin imdadına gelmeyi bekliyor."*¹⁵³ Bu söylemle III. Selim'in tahttan indirilmesinde Fransa'nın etkisi açıkça görülmektedir.

2.1.5. Edirne Vakası

Padişah Mart 1805 tarihinde Prusya tarzı 20-25 yaş arası zorunlu askerlik sistemini ilan edeceğini duyurduğunda tepki toplayınca bu fikrinden vazgeçmişti. 1 sene sonra tekrar bu kararını uygulamak için harekete geçti. Bu sefer fikrini Rumeli'de uygulamayı düşündü. Bunun için olası Sırp ve Rus tehlikesini bahane ederek Konya Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'yı Rumeli'ye gönderdi. Ancak durumu öğrenince şüphelenen ayanlar Edirne'de toplandı ve Nizam-ı Ceditin amacının kendilerini ortadan kaldırmak olduğunu yayarak karşı konulmasını istediler.¹⁵⁴ Olayların ayrıntısına girmek gerekirse;

Nizam-ı Cedit ordusunun bir miktarı Edirne'ye bağlı Karışdıran Ovası'na nakledilmişti. Buradaki bazı kişiler *"aceb bizler hacet ü şecer makulesi gibi mi olacağız bu Nizam-ı cedit askeri sizleri gide gide bakkal şagirdi gibi ve re'ayalar gibi*

¹⁵¹ Osman Özkul, *III. Selim Döneminde Osmanlı Uleması ve Yenileşme Konusundaki Tutumları (1789-1807)* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul-1996, s.313

¹⁵² BAO, HAT, 415/21495-B

¹⁵³ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.2, İlgil Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.111

¹⁵⁴ Erdoğan Keleş, Tülay Ercöşkun, Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyân(1807-1809) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S:56, 2014, s.277

hizmetlerinde kullansalar gerekdir"¹⁵⁵ Sadrazam Mektupçusunun Asitane'ye gönderdiği resmi mektupları okuduk. Bizleri Tuna'dan karşıya geçirip ne kadar yeniçeri varsa hepsini kırdırtıp yeniçeri adını sileceklerini anladık, bu yüzden karşı taraftan bu tarafa geçtik. Hizmetinde olan arkadaşlarımızla istişare ettik. Kışlalarımızı Nizam-ı cedid'e kışla yapacaklarını biliyoruz¹⁵⁶. gibi laflarla halkı kışkırtıyordu.

Padişah Tekidağ'a bir ferman yollayarak askerlerin nizam-ı cedide katılmalarını istedi. Bunun üzerine halk; bizim atalarımız Yeniçeridir asla Nizam-ı Cedid'i kabul etmeyiz¹⁵⁷. diyerek tepki gösterdiklerinde Bostancı Baş Hüseyn Şakir onlara; canım yeniçeriler Padişahınıza karşı çıkıyorsunuz Nizam-ı cedid askeri olsanız maaşlarınızı, kıyafetlerinizi alsanız ne olur, bunda ne kötülük var¹⁵⁸ dediyse de sözlerinden dönmediler.

Tam o sırada ezan okununca halk Cuma namazına gitmeye karar verdi. Kadı bu kişilere, bu fermanın kabul edilmesi Cuma namazından hayırlıdır¹⁵⁹ deyince kadıyı adeta parçaladılar. Söylentiler ayaklanma safhasına gelmeye kalkınca birkaç kişi mahkemeye çıkarıldı. Mahkemede kadı; padişaha karşı çıktınız kendinizi nasıl savunacaksınız ne cevap vereceksiniz deyince onlar, bizler Nizam-ı cedidi istemiyoruz, Edirne'den haber aldık eğer Edirne'ye Nizam-ı cedid kışlası kurarsanız burada Nizam-ı cedid askerini barındırmayız dediler. Kadı bu sefer ne demek bu her yer Padişaha aittir asker de Padişaha aittir, yeniçeriye yeniçeri zabiti karışır, sizin bu sözleriniz Padişaha karşı çıkmak anlamına gelir, deyince eşkıyalar tabanca bıçağa sarılıp kadıya saldırdılar. Kadıyı idam edip yeniçeri ağasını da kaçırdılar.¹⁶⁰ Sonucunda Abdurrahman Paşa komutasındaki Nizam-ı cedid ordusu Silivri, Tekirdağ ve Çorlu mevkilerinde ayanlarla zaman zaman çatışmaya girdi. Yaşanan bu olaylara Edirne Vakası denildi. Aslında ayanları kışkırtan kişi sadrazam Hafız İsmail Paşa idi. Durum öğrenilince azledildi. Fakat işleri daha vahim duruma getirecek olan Topal Ataullah

¹⁵⁵ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.62

¹⁵⁶ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.118

¹⁵⁷ Hazırlayan; Yavuz Senemoğlu, *Vaka-ı Cedid Yayla İmamı Tarihi*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1975, s.63

¹⁵⁸ Fahri Ç. Derin, "Tüfengçi-Başî Ârif Efendi Tarihçesi" *Belleten Dergisi*, C.XXXVIII, S:151, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara Temmuz 1974, s.385

¹⁵⁹ Hazırlayan; Yavuz Senemoğlu, *Vaka-ı Cedid Yayla İmamı Tarihi*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1975, s.63

¹⁶⁰ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.62

Mehmed Efendi ise şeyhülislam makamına getirildi¹⁶¹. Böylece küçük bir söylentiyle başlayan olaylar felakete doğru ilerlemeye başladı.

2.1.6. Kabakçı Mustafa İsyanı

Kabakçı Mustafa isyanının yaşanmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan bazıları;

- Nizam-ı Cedidin varlığının Yeniçeri ocağını kışkırtması,
  - Nizam-ı Cedid için kurulan İrad-ı Cedid hazinesine bütçe ayrılmasıyla çıkar sahiplerinin zarar etmesi,
  - Nizam-ı Cedid kıyafeti şeriata uygun olmayan kâfir taklidi sayılması,
  - Devlet içinde karşıt görüşlülerin muhalefete başlaması,
  - Nizam-ı Cedid askeri çoğaldıkça yeniçerilerin artık ulufe alamayacaklarını düşünmesi,
  - Padişahın istediği layihaları yeni ve tecrübesiz devlet adamları tarafından verilmesinin eski ulemayı küstürmesi,
  - III. Selim'in musikiye düşkünlüğünün olumsuz anlamda dikkat çekmesi,
- (III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi, padişahın eğlenceye düşkünlüğünü kanıtlamak için bir aylık eğlence hayatını şöyle anlatır; Kasım 1796'da Salı, Çarşamba ve Perşembe günü havanın soğuk olması sebebiyle bir yere gidilemedi ve haremdede eğlenildi. Cuma ve Pazar günü İskele Valide Camii'ne gidildi ve orada eğlenildi. Pazartesi gecesi saat 3'te Balıkçı odalarında ateş yakıldı, Ağa Bahçesinde harem ağalarına altın dağıtıldı. Perşembe günü İncili Kasr'a gidilip pehlivan güreştirildi, ve fasıllar yapıldı. Cuma günü Şehzade Camii'nde askerlere şerbet ve altın dağıtıldı. Cumartesi günü sarayda eğlenildi. Pazar günü Davud Paşa Sarayı'nın haremindedinlenildi sonra taşra havuz başında yeniçeriye kurşun atırılıp altın dağıtıldı. Eğlenceler ay sonuna kadar bu şekilde devam etti.¹⁶²)
- Yeni vergiler yüzünden ülkede pahalılığın artması,
  - Halktan gelen şikayetlerin III. Selim'den gizlenmesinden dolayı halkın padişah hakkında devlet işleriyle ilgilenmiyor düşüncesinin gelişmesi,
  - Padişahın yumuşak yüzlü olması sebebiyle askerde korkudan eser kalmaması,

¹⁶¹ Erdoğan Keleş, Tülay Ercoşkun, Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyân(1807-1809) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S:56, 2014, s.277

¹⁶² Sema Arıkan,, *III. Selim'in Sırkatibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s.235-236

-Köse Musa Paşanın faaliyetleri ve Kabakçıyla olan iş birliği gibi sebepler sayılabilir.¹⁶³

Eski Reisülküttap Raif Mahmud Efendi -İngilizce bildiği için İngiliz Mahmud Efendi deniyordu- ve Bostancıbaşı Şakir Bey padişahın emriyle Boğazın iki yakasında kurulmuş olan nizam askerleri ve iki bin kadar laz birliğine gizlice giderek; Siz de nizam-ı cedide girin, maaşlarınız artar, hem tayinleriniz mükemmel olur ¹⁶⁴ Padişah, üniformanızı değiştirmeniz karşılığında size bahşiş olarak altın gönderdi¹⁶⁵ gibi söylemlerle kıyafet değişikliğini ve nizam-ı cedidi teşvik edici konuşmalar yapıyorlardı.

Teşvik edici konuşmalara karşılık olarak yeni orduya düşman olanlar da boş durmuyor askerleri tahrik edici konuşmalar yapıyorlardı. İlk başta kendini yenilik taraftarı olarak tanıtan ve sonraları şehzade Mustafa ile iş birliği içine giren Köse Musa Paşa, ordunun savaşta olmasını fırsat bilerek bu durumu fırsata çevirmeyi başardı. Laz yamaklarına giderek padişahın zorla kâfir kıyafeti giydirdiği fitnesini yaydı ve ayaklanma çıkarmaya başladı. Onlara;

Nizam-ı Cedid elbisesi giyerseniz kafir olursunuz giymeseniz öldürüleceksiniz hatta belki sizi Nizam-ı Cedid öldürecek¹⁶⁶ fitnesini yaydı. Kahvehanelerde bu tür söylentiler hızla yayılıyordu. Birkaç boğaz yamağı Boğaz Nazırı Süleyman Ağa'ya "baka ağa, sizler Yeniçeri Ocağını batırup ve bizleri küffar askeri gibi ta'lime komanız olmaz. Bizler yeniçeri oğlu yeniçeriyiz."¹⁶⁷ "Biz yeni bir şey bilmeyiz, nasıl gördükse öyle gideriz. Bahşiş de üniforma da sizin olsun."¹⁶⁸ diyerek Boğaz Nazırını paramparça ettiler ve biz dinden çıkmayız diyerek ayaklanmaya başladılar.

Söylentiler işe yaramış olmalı ki Anadolu'nun bazı bölgelerinde nizam-ı cedide yazılan askerlerin kâfir oldunuz denilerek hem maddi hem manevi cezalara çarptırıldıkları görülmüştür¹⁶⁹.

¹⁶³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s.85-86

¹⁶⁴ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2811

¹⁶⁵ Tercüme; Hrand D. Andreasyan, *Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s.3

¹⁶⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.81

¹⁶⁷ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.127

¹⁶⁸ Tercüme; Hrand D. Andreasyan, *Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s.3

¹⁶⁹ BAO, A.DVN(1), 10/48

13 Mayıs günü durumu engellemeye çalışan Haseki Halil Ağa ve Raif Efendiyi öldürdüler. Yeniçeriler isyanı büyötmek istiyordu fakat nizam-ı cedit askerinden çekiniyordu. Köse Musa bunun çaresini buldu. Zaten padişahın yanında gibi görüldüğü için planlarını kolayca uygulayabiliyordu. Bu sorunun çözümü için öncelikle nizam-ı cedit askerlerine yerlerinden kıvıldamamalarını emretti. Daha sonra padişahı ikna ederek kendi adamı olan Hacı Mustafa Ağa'yı sözde isyancılara nasihat için yolladı. Ağa geldiğinde isyancıların, Halil Ağayı ve Raif Efendiyi öldürdükleri için pişman olduklarını fakat boğazda nizam-ı cedit askeri konuşlanmışken kendilerini güvende hissetmediklerini ve nizam-ı cedit askeri çekilir çekilmez onlar da yerlerine döneceklerini söylediklerini ilettili. III. Selim büyük bir hata daha yaparak ordunun çekilmesi emrini verdi böylece isyancıların önündeki bir engel daha kaldırılmış oldu¹⁷⁰.

Nizam-ı Cedit'i kaldırmayı planlayan bu kişiler padişaha her türlü kötülüğü yapacak meziyete sahiptiler. Büyük Dere meydanında yaptıkları toplantıda her ne olursa olsun birbirlerini tutacaklarına ve padişahın hesap soracaklarına dair söz verdiler. Başlarına reis olarak Kabakçı Mustafa'yı seçtiler ve et meydanında toplanıp saraya doğru gittiler¹⁷¹. İsmail Hami Danismend'e göre Köse Musa'nın o gece idam edilmemesi asilerin önündeki bütün engelleri kaldırmış ve bu durum padişahın kurtuluş için kaçırdığı son fırsat olmuştur.

Köse Musa Paşa olayın gidişatını görmüş olacak ki olayı duyar duymaz kethüdasını çağırıp Kabakçı Mustafa'yı tanıyan birinin olup olmadığını sordu kethüda aşçı başının yeğeni olduğunu söyleyince aşçı başını yanına çağırarak Kabakçıya haber yolladı. Selamlarını ileterek yanında olduğunu ve aleyhinde bir harekette bulunmadığını olası bir kargaşada kendisini korumasını rica etti, üstüne de iki torba altın bahşiş yolladı. Karşılığında Kabakçı Mustafa'dan da olumlu yanıt alınca iki taraftan da kendini garanti altına almış oldu¹⁷².

Asiler ilk gün olayı büyötmeler fakat ertesi gün diğer yeniçerilerle birleşerek Çardak ve Unkapanı iskelelerinde buluştular. Topal Ataullah ve birkaç ulemayı

¹⁷⁰ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2812

¹⁷¹ Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.17, s.133

¹⁷² Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C.III-IV, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.218

isteklerini iletmek için ağa kapısına çağırdılar¹⁷³. Şeyhülislam ve isyancılar arasında geçen konuşmayı Cabi şöyle aktarır:

“efendi hazretleri, padişahımızın emri hilaf-ı şer’-i şerif olsa ve hilaf-ı kanun-ı kadim olup ita’at olunmasa asim olunur mu?” deyince şeyhülislam “ne güne” diye sordu. Asiler; *عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من تشبه بقوم فهو منهم* (Herhangi bir millete benzeyen onlardandır.) hadis-i şerifi sahih olup ve bizlere kefare gibi ta’limlerinde kefare gibi sözler ile asker kullanmak teşbih olup hilaf-ı hadis-i şerif olmağla, bir ferdin malına ve ‘ürzına ve bir habbesine ziyanimız olmayarak, bu emr-i padişah(i)nin hilafında olundukda, bizler zorba olur muyuz?’¹⁷⁴

Dediklerinde olumlu cevap alınca şeyhülislamdan fetvayı aldılar, artık tek yapmaları gereken Kabakçıyla saraya gitmek oldu.

Uzunçarşılı’nın yayınladığı bir mektupta; Mustafa isimli birinin olaylara görgü tanıklığı ettiği ve gördüklerini taşraya, vezir valilerden Halep valisi sadrazam Yusuf Paşa’ya gönderdiği mektubunda bilinmeyen ayrıntıları ortaya döktü. Mektuba göre; asiler Salı günü Beykoz’a geldiler. Burada yeniçerileri topladılar ve ertesi gün Topkapı’da buluştular. Burada teşkilatlanarak Unkapanı’na gidip hâll işini planladılar ve cephaneyi alarak saraya doğru yürüdüler¹⁷⁵.

Asım Efendi’nin aktardığına göre; yaşanan fitne olayının beşinci gecesini saat dört sularında her yerden gelen kalabalık bir havuza dolan sular gibi şiddetliydi. Bu olay devlet erbabı tarafından dehşetle karşılandı. Padişah hazretlerinin yumuşak tabiatlı olması, gözyaşı dökmesi, çekingeni bir yaradılışa sahip olması durumu bu kadar vahim duruma getirdi¹⁷⁶.

Süleyman, Bekir, Ali, İbiş ve Memiş isimli kişiler isyanın başını çekerken kendilerine reis olarak da Kabakçı Mustafa’yı seçtiler. Asiler at meydanında toplanarak ellerindeki listeyi ulemaya verdi ve bu kişilerin kellelerini istedi.¹⁷⁷ Padişah aralarında antlaşma olduğu için İbrahim kethüda, Bahriye nazırı Hacı İbrahim, ve sıratibi Ahmed Efendi’yi idam edemeyeceğini kalanları idam edeceğini¹⁷⁸ ve Nizam-ı

¹⁷³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s.87

¹⁷⁴ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.129-130

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kabakçı Vak’asına Dair Bir Mektup” *TTK Belleten Dergisi*, C.XXI, S:116, Ekim 1965, s.599-600

¹⁷⁶ Mütercim Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)* C.2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul-2015, s.787-788

¹⁷⁷ Besim Özcan, “III. Selim’in Vatanperverliği” *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S:13, Mart 1995, s.17

¹⁷⁸ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2814

cedidi kaldırdığını açıkladı¹⁷⁹ Şeyhülislam Ağa kapısına gidip Nizam-ı Cedidin kaldırılmış olduğunu, padişahın adı geçen cemiyete iltimas edenlere izin verileceğini garantilediğini bildirdi. Bu habere çok sevinen yeniçeriler durulacaklarına daha da azıttılar. İrad-ı cedit hazinesinin de ilgasını istediler Sultan Selim irad-ı Cedidi de ilga ettiğini ilan etti. Asiler Şehzade Mustafa ve Mahmud'un hayatlarının tehlikede olduğunu ve kendilerini koruyacaklarını söyleyince Sultan Selim oğlu olmadığı için şehzadelere çok değer verdiğini bu yüzden onlara hiçbir zarar gelmeyeceğini söyleyen bir konuşma yaptı Hattı hümayunu bab-ı alide okununca duyanları ağlattı ve isyancılar toplanıp dağılmaya karar verdiler. Geri çekilmenin kendisine zararı olacağını düşünen Ataullah Efendi küllenen ateşe kıvılcım vermek ister gibi gidip asilere ve ihtiyarlara başka bir isteklerinin olup olmadığını sorun¹⁸⁰ deyince söz sahibi olan ihtiyarların aklında padişahın hâlli fikri canlandı.

Asiler sultan Selim'i selamlığa çağırdılar fakat Selim tahttan indirilme korkusuyla gitmek istemedi. Sırkatibi Ahmed Efendi padişahı ikna edici bir konuşma yapınca Sultan Selim çıkmayı kabul etti. Kaymakam Musa Paşa, Şeyhülislam Efendi, Kabakçı ve Bakırcı Han Mustafa, ve sairesi darüssaade ağasını ve Silahdar Ağa'yı çağırıp onlara; bizler Sultan Mustafa'yı padişah isteriz. Sultan Mustafa Sultan Selim'in oğlu gibidir, kendi rızasıyla tahttan insin ve ibadetine baksın, eğer kabul etmezse kan dökülecek, eğer sen de zorluk çıkarırsan canından olursun, şeklinde bir konuşma yaptılar¹⁸¹

Sultan Selim hala olayın ciddiyetini kavramamış olacak ki birkaç ağayı çağırıp neler olduğunu öğrenmek istedi. Ağa, Şeyhülislam ile Kaymakam Paşa geldiler, sohbet ediyorlar deyince padişah çağırmadığımız halde niçin geldiler diye sordu. Daha sonra isyanın aslında kendisine olduğunu anlayan padişah *"bu zemanе halkına Padişah olmaktan inzivada olmak bin kat evladır"*¹⁸² diyerek tahttan feragat etti ve sultan Mustafa'nın tahta çıkmasına müsaade etti.¹⁸³ Haberi Mustafa'ya bizzat vermek isteyen III. Selim, Mustafa'nın yanına giderek artık kendisinin padişah olduğunu söyledi. Öldürüleceğini düşünen Mustafa *"aman efendim kerem eyle, bana kıyma"* deyince Selim, *"yok oğlum, sen bana kıyma. Yohsa ben seni kendi evladım gibi, canın*

¹⁷⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* V. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s.82

¹⁸⁰ Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. V, Güven Yayınevi, İstanbul 1971, s.2815

¹⁸¹ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.139

¹⁸² Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.140

¹⁸³ Hrand D. Andreasyan, "III. Selim ve IV. Mustafa Devrine Ait Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 12, S:16, 1961, s.64-67

sıkıl(ma)sın deyü tebdil binişlere varınca sizleri götürdüm. Bu, şehzadelere kafesde iken olmuştur ve ne istediğünüzü aldım ve besledim. Sen de beni şunda birkaç sene besleyemez misin”¹⁸⁴ dedi ve sonrasında Mustafa'nın cülusu yapıldı.

Asilerin elinden kaçanlar Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınıyorlardı. Bunlardan bazıları; Reisülküttab Mehmed Said Galip Efendi, Sadaret Kethüdası Mustafa Refik Efendi, Sadaret Mektupçusu Mehmed Tahsin Efendi, Baş muhasebeci Abdullah Ramiz Efendi idi. Bu kişiler ilerde anlatacağımız Alemdar Mustafa Paşa'nın asayişini sağlamasında ona katılmışlardır.¹⁸⁵

Selim'in kaldırdığı vergiler yine alınıyordu fakat bu sefer asiler için kullanılıyordu. Kabakçı emeline ulaşmıştı. Bundan sonra yapacağı şeyler istediği adamları istediği görevlere getirmek olacaktı. İlk olarak kendi tarafında olan Tayyar Paşa kaymakamlığa getirildi. Fakat zamanla Tayyar'la Kabakçı'nın arası açıldı. Tayyar Kabakçı'nın istediği adamları kollamadı sonundaysa yine Kabakçı galip geldi ve Tayyar görevinden alındı. Artık devlet işleriyle çok fazla ilgilenmeyen bir padişah, devlet kademelerinde yeterli olmayan memurlar vardı. Selim'e sadakatini kaybetmeyenler onun tekrar tahta çıkmasını istiyorlardı¹⁸⁶.

2.1.7. Alemdar Mustafa Paşa

Ruşçuk'ta şöhret sahibi olan Tirsinikli İsmail Ağa, o sıralarda devlete olan sevgisinin bilindiği Mustafa isimli, iri yapılı, kuvvetli bir gencin varlığını haber aldığı anda onu hazinedarı yaptı. Tirsinikli İsmail Ağa'nın ölmesiyle Rusçuk bölgesini ele geçirerek kendisine bir kuvvet kuran Alemdar'ın şöhreti o denli arttı ki çevresindeki ayanlar bile hürmet gösterir oldu¹⁸⁷.

İngiliz Büyükelçisi Robert Adair'in birinci kâtibi olan Startford Canning'in aktardığına göre; öncesinde birçok görevde bulunan Alemdar, Pazvandoğlu isyanını bastırmasıyla devlet katında itibarı arttı ve başarılarından dolayı III. Selim kendisine vezirlik rütbesini layık gördü. Selim'in tahttan indirilmesiyle de bazı devlet ricali Alemdar'ın yanına sığındı.

¹⁸⁴ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.140

¹⁸⁵ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.V, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994113

¹⁸⁶ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.V, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, s.161

¹⁸⁷ Kalost Arapyan, *Ruşçuk Âyanı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, eviren; Esat Uras, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943, s.3

2.1.8. Padişahın Öldürülmesi

III. Selim tahttan indirildikten sonra otorite iyice zayıfladı. Nizam-ı cedid taraftarı olanlar ya kaçtılar ya da öldürüldüler. Bu durum o sırada Rusya ile savaşan Osmanlı ordusunda da görüldü¹⁸⁸. Devlet işleri daha da kötüye gidince III. Selim tekrar tahta çıkarılmak istendi fakat asiler önce davranarak padişahı öldürdüler¹⁸⁹. Böylece yenilik çalışmaları bir kez daha sekteye uğradı.

Alemdar Rusçuk'ta bir teşkilat -bunlara Rusçuk Yaranı¹⁹⁰ denir- kurarak III. Selim'i tekrar tahta çıkarmanın planlarını yaptı. Sultan Mustafa'ya bir mektup yazarak isterse İstanbul'da asayişini sağlayabileceğini hatta gerekirse III. Selim'i öldürebileceğini bildirdi ve İstanbul'a gelmek için gereken izni almayı başardı. IV. Mustafa'nın Selim'i öldürme teşebbüsü olacağını duymasıyla daha hızlı hareket etmeye başladı ve Sultanın yanındaymış gibi görünüp İstanbul'a geldi. Gelir gelmez Davud Paşa'da kamp kurdu ve Sancak-ı şerifi açarak destek istedi. İlk olarak Kabakçı bulunduğu yerden çıkarılıp öldürüldü. İstanbul'da asayiş sağlanmış oldu¹⁹¹.

IV. Mustafa saltanatta iken Alemdar Mustafa Paşa yanında bir grup sipahi ile saray kapısına yürüdü.¹⁹² Tahttan indirilen Selim'i görmek ve eteğini öpmek istediğini söyledi. Bu durum derhal Sultan Mustafa'ya ihbar edildi. Yaptıkları küçük toplantıda Alemdar'ı kendi taraflarına çekmeleri gerektiğine karar verdiler.¹⁹³ Alemdar'ın aklındaki fikrin Selim'i tekrar tahta çıkarmak olduğunu düşünen Sultan Mustafa, Alemdar'a sadrazamlık teklif etti fakat Paşa bu teklifi reddetti. Amacı anlaşılınca padişah, Silahtar Turna Ahmed Bey'i Alemdar'ın yanına yolladı. Alemdar, Ahmed Bey'e III. Selim'in cülusunu istediklerini söyledi ve Ahmed Bey'in geri dönmesine izin vermedi. Saray, Ahmed Bey'in geri gelmediğini görünce bu sefer Darüssaade Ağası Mercan Ağa'yı Alemdar'ın yanına yolladı ancak Alemdar söylediklerini ağaya

¹⁸⁸ Erhan Afyoncu, Ahmet Önal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınları, Temmuz 2010, s.142

¹⁸⁹ Besim Özcan, "III. Selim'in Vatanperverliği" *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S:13, Mart 1995, s.17

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa" *Belleten Dergisi*, C.XXXV, S:9, s.412

¹⁹¹ Erdoğan Keleş, Tülay Ercoşkun, "Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyan(1807-1809)" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.33, S:56, 2014, s.288-294

¹⁹² Halil İnalcık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, Bilgin Aydın, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, s.62

¹⁹³ Tayyar Zade Ahmed Ata, *Tarih-i Ata 1810-1880*, C.III, The Library of The University of California, s.53

da tekrar etti. İsteklerinin padişaha iletilmesi için ağayı padişahın yanına yolladı.¹⁹⁴ Oyalandığını düşünen Alemdar, ağaya “*Kâfir fellah, eğer ki Sultan Selim’e bir şey olursa, şart olsun, Sultan Mahmud’dan gayri hepimizi kılıçtan geçiririm.*”¹⁹⁵ dedi.

Sultan Mustafa Alemdar’ın planının Sultan Selim’i tekrar tahta çıkarmak olduğunu anlayınca derhal kızlarağası Nezir Ağa’ya Selim’in öldürülmesi için emir verdi. Nezir Ağa emrine cüsseli birkaç kişiyi alarak Sultan Selim’in tutulduğu odaya gitti¹⁹⁶. Nezir Ağa’nın yanına aldığı kişilerden bazıları; Harem Ağalarından Ali Bey, Firuz, İbrahim Bey, Abdülkerim, Küçük Cevher, Başçuhadar Abdülfettah, Kahvecibaşı Zağlı Süleyman, Haseki Hacı Bağdatlı ve birkaç bostancı, Mirahor Seyid Mehmed, Hazine Vekili Nezir, Sırkatibi Arif Bey, Hazine Kethüdası Selim Ağa¹⁹⁷. Bu sırada Alemdar, yanındaki adamlarla birlikte ağa kapısını açmak için balta ve kazmalarla kapıya vurmaya başladı. İçeriye girince derhal Sultan Selim ve Şehzade Mahmud’un odasına gitmeye kalkıştılar. Bunları engellemek isteyen görevlilerle aralarında arbede çıktı¹⁹⁸.

Selim, şehzade Mahmud’la odada Raşid tarihini okurken Nezir Ağa adında biri içeri girip, “*buyurun efendim, sizleri isterler kul ve umum Devlet-i aliyye’nin rical u uleması*” deyince Selim, “*bana padişahlık gerekmez Nezir, var işine*” diye tersledi. Nezir, “*kerem buyurun, şimdi sizin kıymetinizi bildiler, hilaf değildir*”¹⁹⁹ diye yemin edince Selim ikna olup şimşirlik mahalline gitti. Kalabalık bir anda Selim’in üstüne çullandı. Biri sakalından çekiştirdi diğeryise boynuna ipi geçirmeye çalıştı. Şehzade Mahmud’un lalası Anber Ağa hemen şehzadeyi başına bir iş gelmesin diye sakladı. Selim’i öldürmeye gelenlerle de mücadele etti fakat başarılı olamadı²⁰⁰. Zevcesi Re’fet Kadınefendi gelenlere karşı koymak istedi fakat yere düştü, hizmetçisi Pakize Ustanın

---

¹⁹⁴Halil İnalçık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, Bilgin Aydın, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008,s.62

¹⁹⁵ Tercüme; Hrand D. Andreasyan, *Georg Oğulukyan’ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyancıları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s.29

¹⁹⁶ Kalost Arapyan, *Rusçuk Âyânı Mustafa Paşa’nın Hayatı ve Kahramanlıkları*, eviren; Esat Uras, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1943, s.10

¹⁹⁷Halil İnalçık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, Bilgin Aydın, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008,s.63

¹⁹⁸ Tayyar Zade Ahmed Ata, *Tarih-i Ata 1810-1880*, C.III, The Library of The University of California, s.55

¹⁹⁹ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.176

²⁰⁰ Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-2003, s.176

ise parmaklarını kestiler²⁰¹. Selim'in yanındaki iki hizmetkar da kalabalık karşısında onu koruyamadı. Sultanın boynuna ip doladılar fakat ip koptuğu için yeniden ip istediler. Boynuna tekrar ip geçirildi ve Selim direnince Mirahor Selim'e tokat attı ve başçukadar da hayalarını sıktı. İçlerinden biri ise hançerle yaralamaya çalıştı. III. Selim 2 saatlik işkencenin sonunda öldürüldü²⁰². Alemdar Mustafa Paşa içeri girdiğinde artık her şey için çok geçti. III. Selim'in öldürüldüğünü öğrenince cesedi başına gelip ayaklarına kapanarak "*Ba'de'l-yevm bu hayat bana haramdır, ne durursunuz?*" diyerek feryat etti²⁰³.

Alemdar Mustafa Paşa aslında söylediği gibi asayişi sağlamış ve iyi bir nüfuz kazanmıştı. Başarılarından olsa gerek bir gurura kapıldığı için halk arasında tepki çekmeye başladı. Hatta bab-ı alinin duvarlarına bir gün "*Rumeli'den geldi bir çıtak, Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak*" yazısı yazıldı. Onun da sonu III. Selim gibi oldu ve öldürüldü²⁰⁴.

Selim'in cenazesi büyük bir kalabalık eşliğinde Laleli'deki babasının mezarının yanına gömüldü²⁰⁵.

III. Selim'in naif karakteri sebebiyle ölümü bütün ülkede trajediye sebep oldu. Yılmaz Öztuna'ya göre, "*II. Osman'ın öldürülmesinden sonraki ilk "teceddüd" şehidi III. Selim'dir.*"²⁰⁶ Saltanatının on sekizinci yılında tahttan feragat eden III. Selim boğdurularak öldürüldüğünde ise kırk altı yaşındaydı²⁰⁷ III. Selim'in yumuşak yüzlü olması, kimseyi kırmak istememesi, emirlerini dua ve ricayla vermesi, düşündüklerini kararlılıkla devam ettirememesi, özellikle son döneminde çift karakterli bir yapıya bürünmesi ve tutarsız davranışlar sergilemesi hem yeniliklerin gerçekleşmesini zorlaştırmış hem de şehit edilmesine sebep olmuştur.²⁰⁸ Merhametli davranması,

---

²⁰¹ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.V, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s.115

²⁰² Halil İnalçık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, Bilgin Aydın, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, s.66-67

²⁰³ Mütercim Asım Efendi, *Asım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)* C.2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul-2015, s.1202

²⁰⁴ Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden '1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası'" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research* Volume 1/4 Summer 2008, s.579

²⁰⁵ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar, Türkiye (1074-1990)* C.II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.248

²⁰⁶ Aysel Danacı, "III. Selim'in Katilleri" *Osmanlı Tarih Araştırmaları*, XXXI, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, İstanbul 2008, s.55

²⁰⁷ Hüseyin Çınar, "İstanbul 2010 Ajansından III. Selim Dönemi ve İstanbul'u Üzerine Bir Kitap" *Vakıflar Dergisi*, S:33, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara Haziran, 2010, s.161

²⁰⁸ Kemal Beydilli, "III. Selim Aydınlanmış Hükümde" Editör; Seyfi Kenan, *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi İSAM*, İstanbul, Aralık 2010, s.41

isyancılara karşı kuvvet göndermekten kaçınması, kendi başlattığı ıslahat uygulamasının da sona ermesine ve karşı hareketin zaferle sonuçlanmasına neden oldu.²⁰⁹ Aslında sultan Selim, II. Osman'dan sonra ıslahat konusunda en ileri giden padişah olmuştu. Fakat işe birlikte başladığı kişilerin aslında arkasından kuyu kazması, 13 senedir görevinde olan arkadaşı Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın ölmesi, padişahın bu yolda yalnız kalmasına neden oldu²¹⁰.

Cevdet Paşa'ya göre; III. Selim Köse Musa Paşa ve Şeyhülislam Ataullah Efendi'yi idam etseydi, nizam-ı cedid askerlerini asilerin üzerine salıp işin başına geçseydi isyanı bastırabilir ve düzeni yeniden sağlayabilirdi²¹¹. Sultan Selim'in cesaretsiz ve kararsız davranması padişahın hal'ine ve hayatına sebep olmuştur²¹².

III. Selim'in ölüm kararının nasıl verildiğiyle ilgili 2 görüş vardır. Birincisi Alemdar, III. Selim'in cülusunu istedi, padişah ikna olacakken Başçukadar Abdülfettah Ağa padişahı engelledi. İkinci görüş ise III. Selim'in cülusu istenince olası bir isyanı önlemek için harem ağalarının teşvikiyle Sultan IV. Mustafa, Selim'i öldüreceğini söyledi. Her iki görüşte de önemli rol ağalarıdır²¹³.

2.2. DEĞERLENDİRME

III. Selim dönemi Osmanlı ıslahat çalışmalarının en önemli kısımlarından birini oluşturur. Yapmaya çalıştıkları devleti iyiye götürmeye başlamışken yine çıkarları doğrultusunda hareket eden devlet adamlarının güç gösterileriyle sonlanmıştı.

Selim daha şehzadeyken devlet işleriyle ilgilendiği için yönetimle ilgili gayet bilgili ve tecrübeli bir padişah olarak tahta geçti. Üstelik bu bilgisi sadece Osmanlı hayatıyla ilgili değildi, şehzadeligi zamanında Fransız kralıyla sürekli iletişim halinde olduğundan Avrupa hakkında da bilgi sahibiydi. Ancak onun dış dünyayla iletişimde olunması gerektiği düşüncesiyle yaptığı bu hareket çıkar sahipleri tarafından Batı hayranı ve taklitçisi olarak anılmasına sebep oldu.

²⁰⁹ Kemal Beydilli, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Editör; Ekmeleddin İhsanoğlu, C.1, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul 1994, s.80

²¹⁰ Metin Kurt, Sina Akşin, Ayla Ödekan, Zafer Toprak, Hüseyin G. Yurdaydın, *Osmanlı Devleti 1600-1908, Türkiye Tarihi*, C.3, Cem Yayınevi, s.87

²¹¹ Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1986, s.159

²¹² Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat*, C.1, s.43

²¹³ Halil İnalçık, İsmail E. Erünsal, Heath W. Lowry, Feridun Emecen, Klaus Kreiser, Bilgin Aydın, *Osmanlı Araştırmaları XXXI*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, s.62

Burada dikkat çekilmesi gereken ilk olay Koca Yusuf Paşa'nın padişahın kararının aksine Rusya ile savaşı bitirmesi olmuştur. Bu durum hem Padişahın otoritesinin yok derecesinde olduğunu, hem de paşaların böyle hayati kararlarda bile emre uymaksızın tek başlarına karar verebildiklerini göstermiştir. Düzensizliğin bu denli aleni olduğu bir durumda Padişahın yapacağı tek şey yeni bir düzen sağlamak olacaktır.

Nizam-ı Cedid adıyla başlayan yeni düzen devletteki eksiklikleri gidermeyi amaçlıyordu. Selim'in devlet adamlarından eksikliklerin belirlenmesi için layihalar hazırlatmasıyla muhalifler gün yüzüne çıkmaya başladı. Aslında bu layihalar Selim'in aklındaki yeniliklerin tam olarak karşılığı değildi. Çünkü layihaları hazırlayanlar devlet adamları ve ordudaki kişiler olduğu için verilecek tavsiyeler de askeri ağırlıklı olmuştur. Selim'in aklındaki düzenlemelerse askeriyeyle sınırlı değildi aksine ticaretten topluma kültürden giyinişe köklü bir reformdu.

Yıllardır aynı düzende yaşayan devletin yeni düzeni kabullenmede gönüllü olması elbette beklenemezdi. Padişahın devlet adamlarını değiştirmesi, rüşveti önlemeye çalışması, devlete yarar sağlamayan yerlerin kapatılması, ordudaki düzenleme çalışmaları ve özellikle yeni ordunun kurulması çıkar sahiplerinin rahatsız olmasına neden oldu. Yeniliklerin devlete yarar getireceğini inkar edemeyecekleri içinse arkasına sığınacakları tek bir gerekçeleri kalıyordu; padişahı Avrupa hayranı ve taklitçisi, eğlenceye düşkün, uygulamalarınınsa İslam karşıtı olduğunu savunmak.

Ordu savaşmamaya alışmıştı bu yüzden kendilerine dokunulması onları rahatsız etti. Hele ki yeni bir ordu kurulması demek artık onlar ihtiyaç yok demektir. Bu yüzden Sultan Selim'in etrafındaki paşalar yeni düzenin sağlanmaması için ellerinden geleni yaptılar. El altından askerleri kışkırtarak bir ayaklanma çıkarmaya çalıştılar. Zaten II. Osman'a yapılan muameleden sonra bir padişahın askere karşı gelebileceğini düşünmüyorlardı.

III. Selim'e karşı çıkan ayaklanmada yabancı devletlerin katkıları yadsınamaz. Özellikle Fransa yeniçeri ocağının kaldırılmaması için asilere açıktan destek vermiştir. Çünkü onlara göre Osmanlı Devleti yenilenmemeli ve güçlenmemeliydi. Bu düşünceyle Padişaha karşı yapılacak her harekette asilerin yanında olmuşlardır.

Yukarıda da işlediğimiz gibi Selim, yumuşak yüzlü, kimseyi kırmamaya özen gösteren, emirleri dahi rica ve duayla veren bir yapıya sahipti. Belki de onun bu naifliği II. Osman'ın sert tavırlarının sonucunu gördüğü için oluşmuştu. Ancak

cesaretli olup kararlarının arkasında dursaydı ve asilere karşı koysaydı rahatlıkla bu isyanın üstesinden gelebilirdi. Rica yoluyla devleti yönettiği yetmiyormuş gibi asilere küsüp kendi eliyle tahtı bırakması askerlerin ve paşaların artık padişahlık kurumunu kendilerinden aşağı görmelerine neden olmuştur.

Paşaların çabaları sonucu askerinin kullanılmasıyla çıkan Kabakçı Mustafa isyanı sonucu III. Selim tahttan indirilmişti. Daha doğrusu III. Selim mücadele etmeyerek tahttan feragat etmişti. Artık herkes için devleti yönetmek çok kolay olacaktı. Zira IV. Mustafa idaresi kolay ve akıl sağlığı yerinde olmayan bir padişahtı. Zaten ölüm korkusu yaşadığı için paşaların söylediği hiçbir şeye karşı çıkmayacaktı. Ancak hesap edemedikleri şey ise sağlıklı düşünemeyen bir padişah tarafından devletin mahvolacağıydı. Beklenenin aksine devlet daha da kötüye gitti başta halk olmak üzere bozulan düzenden herkes şikayetçi olmaya başladı.

Bu sefer III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak istediler. Bu konuda Alemdar Mustafa Paşa elinden geldiğince gayret gösterdi. Ancak III. Selim'in gayretinin ve cesaretinin olmadığı göz önüne alınırsa başarılı olma şansı çok da yüksek değildi. İşte Sultan Selim'in öldürülme hadisesinin başlangıcını bu fikir oluşturdu. Her ne kadar IV. Mustafa tarafından yönetilen devlet kötüye gitse de Selim'i tahttan indiren paşalar için tekrar Selim'in tahta çıkması demek onların sonu demektir. Bu yüzden buna izin vermediler. II. Osman'a yapılan çirkin müdahaleler tekrar bir padişaha yapıldı. Tıpkı II. Osman gibi III. Selim de yanlış yönlendirildi, paşalar tarafından askerler ve din kullanıldı, padişah tahttan indirildi ve sonuç olarak öldürüldü. Bu, tarihin tekerrürden ibaret olduğunu fakat tarihten ders alınmadığını gösteriyor. Bunları göz önüne alan sonraki padişahların devleti düzeltmek adına yenilik adımları atması beklenemezdi. Çünkü geçmişte baktığımızda paşaların çıkarlarına ters düşen bir durum olduğunda hemen askeri devreye sokup isyan çıkartacak ve padişah öldürülecekti. Daha da önemlisi önceden yeniçeri ocağının bir yararı olmadığı için kaldırılması gerekiyordu şimdi ise artık zararının olmaya başladığı için kaldırılması gerekiyordu. Bunun için önce otorite güçlendirilmeliydi. Geçmişte böyle kanlı olaylara şahit olan padişahların buna cesaret etmeleri elbette kolay olmayacaktı. Neyse ki padişah kurbanı vermeye başlayan yeniçeri ocağı II. Mahmud tarafından kanlı mücadeleler sonucu 1826'da kaldırıldı.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. SULTAN ABDÜLAZİZ

3.1.1. Kişiliği ve Tahta Çıkışı

II. Mahmud ve Pertevniyal Valide Sultanın oğludur. Doğumu 7/8 Şubat 1830 tarihlidir. Abdülmecid'in kardeşi olan Abdülaziz, şehzadeligi boyunca gayet rahat ve refah dolu yıllar geçirdiği için iyi bir eğitim aldı. Arap dili edebiyatı ve şer'i ilimleri öğrendi. Musiki dersleri de alan Abdülaziz spora da oldukça meraklıydı. Güreş, yüzme, av ve ciritle ilgilenirdi. Kardeşi Abdülmecid'in aksine içkiyle arası iyi değildi²¹⁴. Avrupa'ya düşkünlüğünün olmaması, tiyatro yerine orta oyunu izlemesi, horoz dövüştürüp güreş yapması, halk tarafından Padişahın geleneksel Osmanlı adetlerine sahip çıktığı düşüncesini doğurmuştu²¹⁵. Ressam, asker, silahla aşırı ilgili, soğukkanlı, dindar, vatansever, zeki ama saf ve cömert bir padişahı²¹⁶.

Musikiyle ilgili olan Abdülaziz'in Türk ve Batı müziğinde önemli besteleri vardır. İntitation, A La Valse, La Gondolle Barcarolle, La Harpe Caprice ve Polka adlı 4 eseri mevcuttur. Bu konuda yabancı gazetelerde de çeşitli yazılar yazılmıştır²¹⁷.

Şehzadeligi zamanında gösterdiği sakin davranışlarıyla halkın sevgisini kazandığından tahta geçmesi sabırsızlıkla bekleniyordu²¹⁸. 25 Haziran 1861 tarihinde adet olduğu üzere paşalarla birlikte beline palayı takıp beş çifteli kayıkla Topkapı sarayına gidildi ve biat töreni gerçekleşti.

Moniteur Gazetesi Abdülaziz'in tahta çıkışını şöyle aktarmıştır:

Sadrazam Kapudan Paşa ve seraskerin refakat ettiği yeni Sultan saray avlusundaki taht merasimindeydi. Ortam bayram törenlerinde olduğu gibi şatafatlı ve canlıydı. Muhteşem şekilde kurulan bir taht ve padişahlarını alkışlarla selamlayan halkın izdihamını önlemek için daire şeklinde dizilmiş askerler vardı. Halk heyecan içinde yeni sultanın tahta çıkmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Tam karşılarında bando

²¹⁴Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.179

²¹⁵Midhat Sertoğlu, "Abdülaziz" *Resimli- Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.VI, Güven Yayınevi, İstanbul 1972, s.3231

²¹⁶Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.44

²¹⁷Hikmet Toker, "Sultan Abdülaziz'in Müzisyen Kişiliğiyle İlgili İngiltere'de Yayımlanmış Bir Makale 'Sultan and His Music' *Milli Saraylar Dergisi*, S:10, İstanbul 2013, s.166

²¹⁸Fatih Sefa Topçu, "Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)" *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.20

takımı vardı. Yanlarda ise adet olduğu gibi: "Tanrı, Sultanı korusun" (Padişahımız çok yaşa) diye bağırarak saray uşakları bekliyordu. Abdülaziz böyle coşkulu bir ortamda alkışlarla merasim alanına geldi ve tahta oturdu²¹⁹.

3.1.2. İlk İcraatları

Ahmed Vefik Paşa Abdülaziz dönemini şöyle özetlemiştir; Sultan Abdülaziz zamanında Karadağ ile mücadele edilip haydutların hakkından gelindi, ordu ve donanma yenilendi, kitaplar basıldı, mektepler açıldı, kanunlar yapıldı ancak idare çığırından çıktı, devlet hazinesi mahvoldu ve fenalıklar meydana geldi²²⁰.

Sultan Abdülaziz dönemi birçok olumlu gelişmeyi beraberinde getirdi. Şehzadelerin daha rahat hareket edebilmeleri, Osmanlı donanmasının Avrupa devletleriyle aynı seviyeye gelmesi, mali ıslahatlar, matbaanın gelişmesi, tiyatro binalarının artması, baloların sosyal hayatta yer alması bu dönemde gerçekleşmiştir. Zaten halk tarafından sevilen bir padişah olan Abdülaziz, halkla daha da iç içe olmak için sık sık başka şehirlere seyahat etmiş, değişik camilerde namaz kılmış, vezirlerin konaklarına misafir olmuş, gazetelere röportajlar vermiş, tekke, zaviye, türbe, cami, medrese yaptırmış, devrin alimlerini desteklemiş, her kesimden insanla münasebette bulunmuştur²²¹.

Abdülaziz devri Osmanlı Devleti'nin ıslahat çalışmalarının yoğunlaştığı ve iç-dış karışıklıkların oldukça arttığı bir dönemdir²²². Abdülaziz'in saltanatının başlarında Osmanlı Devleti'nin durumu epeyce karışıkta. Ekonomi kötüydü, Karadağ ve Hersek isyanı savaşa dönüşmek üzereydi. Bu durumdan yararlanmak isteyen Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'ne müdahale için girişimlerde bulunuyordu. Abdülaziz'in Tanzimat'tan vazgeçmesinden korkan Avrupa devletleri aracılar sokarak Abdülaziz'e bir ferman imzalattı. Bu ferman Tanzimat'ın devam edeceğinin garantisi niteliğindedir²²³.

²¹⁹ Nihat Karaer, "Abdülaziz" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S:37, 2005, s.314

²²⁰ Ahmed Vefik Paşa, *Fezleke-i Tarih-i Osmanî, Bir Eski Zaman Ders Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s.293

²²¹ Hüseyin Dikme, "Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Örneği" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S:21, Bahar 2012, s.295

²²² Fatih Sefa Topçu, "Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876)" *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.22

²²³ Cevdet Küçük, *Abdülaziz, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.180

Mali İslahatlar; Abdülaziz, devletin mali durumunu düzeltmek için girişimlerde bulundu. Örneğin; saray masrafları azaltıldı, tek eşli olacağını ilan etti, değerli madenlerin sarayda kullanılmasını yasakladı, kendi hazinesinin 3/1'ini devlet hazinesine bıraktı, siyasi mahkumları affetti, rüşvet alan ve verenleri cezalandırdı. Bu önlemler bozuk olan maliyenin biraz olsun düzelmesini sağladı²²⁴.

Ordu İslahatları; Sultan Abdülaziz döneminde kara ordusunda değişik iki dönem yaşandı. İlk olarak 1869'a kadar meydana gelen değişiklikleri ele alacak olursak bu devrede öncelikle orduda kıyafet değişikliği yapıldı, modern silahlar geliştirildi ve ordu ıslah edildi. İkinci devre olan Hüseyin Avni Paşa'nın seraskerlik görevine getirilmesinden sonra ise askeri kuvvetler yeniden teşkilatlandırıldı ve daha köklü yenilikler yapılmaya çalışıldı²²⁵. Denizcilik alanında da çalışmalar yapan padişah, birçok gemi ve filo yaptırdı. Hatta bu konuda o kadar ileri gitti ki Osmanlı Devleti, Abdülaziz döneminde İngiltere'den sonra dünyanın ikinci büyük gücü oldu. Bu durum doğal olarak Avrupalı devletleri ve Rusya'yı endişelendirdi²²⁶.

Eğitimle İlgili İslahatlar; Eğitimle ilgilenen padişah 1868'de günümüzdeki Galatasaray Lisesi'ni kurdu. Bu okulda Müslüman ve gayrimüslim çocuklar birlikte okudu. İlköğretim mecburi hale geldi. 1870'te ilk kız öğretmen okulu açıldı. 1860'ta Mithat Paşa'nın²²⁷ katılımıyla Niş'te kimsesiz çocukların gidebileceği bir sanat okulu kurdu. Sultanahmet'te sanayi mektebi, 1869'da kız sanayi mektebi, sivil kaptan mektebi açıldı.²²⁸

Diğer İslahatlar; Osmanlının kalkınmasını Avrupa devletleriyle yapılacak ittifaka bağlayan padişah bu düşünceyle milyonlarca lira harcadı. Tophaneler yenilendi, Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası, Taksim Kışlası gibi yeni kışlalar inşa edildi. Ayrıca donanmaya da önem verildi tersaneler ıslah edildi, yeni gemiler yapıldı, yapılamayan gemiler dışarıdan satın alındı. Ulaşım çalışmaları da yapan Abdülaziz toplamda 452 km olan demiryolunu 1344 km'ye çıkardı. İstanbul'u Paris'e bağlayacak

²²⁴ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.180

²²⁵ Uğur Ünal, *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006, s.25-26

²²⁶ Zuhuri Danışman, "İkinci Mahmud Devrinin Devamı- Abdülmecid- Abdülaziz ve Beşinci Murad Devirleri" *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XII, Zuhuri Danışman Yayınevi, Yeni Matbaa İstanbul 1966, s.179

²²⁷ İlerde Sultan Abdülaziz'e yapılan darbeye rol oynayacak olan Mithat Paşa'nın asıl adı Ahmet Şefik'tir. Divan-ı Humayun'da hocası tarafından Mithat mahlası verilmiş ve daha sonra mahlasıyla ünlendiği için Mithat Paşa olarak bilinmiştir. Bknz: Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yıkanlar*, Kalem Yayınevi, İstanbul 1978, s.173

²²⁸ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.182

olan demiryolu projesi için Avusturya'ya imtiyaz verdi. Yapılacak hattın saray bahçesinden geçmesi tartışmalara yol açsa da padişah yapılmasını emretti. Aynı zamanda telgraf hatlarının bütün ülkeye yayılması için çalışmalar yaptı. 1864 yılında 76 merkez faaliyete geçerken son yıllarda kazalarda bile telgraf şebekeleri kuruldu²²⁹.

3.1.3. Padişah'ın Tepki Çekmeye Başlaması

Abdülaziz, devletin durumunu düzeltmek için öncelikle maliyenin düzelmesi gerektiğinin farkındaydı fakat zaman zaman buna aykırı hareket ediyordu. Devlet adamlarının verdiği tavsiyeleri dinlemiyordu. Örneğin; padişah tersane tahsisatına zam yapmaya karar verince Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa padişaha "*bugün devletimiz kabuksuz bir yumurta halindedir. Bir taraftan diken dokunacak olursa maazallah akıp gidecektir. Evvela ahval-i maliyemizi islah edelim; badehu asker tanzimine, donanma tehyiesine çalışalım*"²³⁰ deyince padişah düşman ıslahatımızı beklemez, Karadağ meselesi gibi meseleler türer. Bütün bunları engellemek için öncelikle orduyu mükemmel hale getirmemiz gerekir daha sonra maliyeye bakalım²³¹ diyerek paşanın fikrine karşı çıkmıştır.

Sultan Abdülaziz'in 15 yıllık saltanat döneminde 15 sadrazam değişikliğinin yaşanması, padişahla devlet adamlarının aralarındaki uyumsuzluğu kanıtlar niteliktedir²³².

Kimseden tavsiye almayı sevmeyen Abdülaziz'in bir gün satranç oynarken oyunda itiraz eden Abraham Paşa'nın kafasında satranç tahtasını kırması meşhurdur. Öte yandan Abdülaziz eğlenceye düşkünlüğü ile bilinirdi. Önceden padişahlar sarayda hayvan besleseler de bunu halka duyurmamaya ve tepki çekmemeye çalışırdı. Abdülaziz ise sarayda sevdiği cins cins hayvanlar için yeni daireler dahi kurdu, sarayda horoz dövüşleri yaptırdı, ayrıca birçok dalkavuk bulundurup eğlenceler düzenledi. Bu durum tepkilere yol açtı²³³.

Veziri azamı Yusuf Paşa'nın teşvikiyle Mısır'a bir seyahat düzenledi. Kavalalı'dan sonra neredeyse ayrı bir devlet durumuna gelen Mısır'ın Osmanlı

²²⁹ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.181

²³⁰ Faruk Aydın, Erhan Göksu, "Ana Hatlarıyla Abdülaziz Dönemi Osmanlı Bahriyesi ve Ceride-i Askeriyelere Göre 1864 Yılı Denizcilik Faaliyetleri" *Türkler Ansiklopedisi*, C.13, Yeni Türkiye Yayınları, s.822

²³¹ Hafız Mehmed Bey, *Hakaayıkül Beyân Fi Hakk-ı Cennetmekân Sultan Abdulaziz Han*, Sebül Yayınevi, İstanbul 1995, s.16

²³² Yılmaz Öztuna, "Abdülaziz" *Türk Ansiklopedisi*, C.I, Milli Eğitim Basımevi İstanbul, s.49

²³³ Ahmed Saib, *Vaka-ı Sultan Abdülaziz*, Samsun, Şubat 2014, s.84

devletine yakınlaşması için yaptığı bu seyahatte büyük coşkuyla karşılandı. Mısır'da İsmail Ali Paşa Abdülaziz'in gözüne girerek hıdiv ünvanını aldı böylece Mısır'daki yönetimin babadan oğula geçmesi garanti altına alındı. Aynı yıllarda Tanzimat ve Islahat Fermanlarından memnun olmayan gayrimüslimlerin bağımsızlık mücadelesinde artışlar görüldü. Avrupalı Devletler bu durumu kullanmaya çalıştılar. Ruslar, Balkanlar'da Slavları kışkırtarak ayaklanmalara sebep oluyor, Lübnan'da Dürzilerle Maruniler arasındaki mücadelenin kanlı bir hal almasını sağlıyorlardı. İç karışıklıkların bastırılması için girişimler yapıldığında Rusya ve Fransa karşı çıkıyordu. Bu durum 1864 tarihinde olayların Sırbistan, Romanya ve Girit'e yayılmasına sebep oldu. Fransa İmparatoru III. Napolyon milletlerarası Paris Sanayi açılışı için Abdülaziz'i Fransa'ya davet etti. Aynı anda İngiltere kraliçesi de Abdülaziz'i davet edince padişah iki davete de olumlu yanıt verdi. Böylece 21 Haziran 1867'de Avrupa seyahatine çıktı. Padişahın bu gezisi genel barışı kuvvetlendirirken önemli gelişmelere vesile oldu. Örneğin; Romanya'da Kaol prensliği tanındı, Sırbistan kalelerinden Türk ordusunun çekilmesi kabul edildi, Girit'in Yunanistan'dan ayrılma hakkı reddedildi.²³⁴

Süleyman Nazif Bey, yayınladığı yazılarında Abdülaziz devrini çok iyi tahlil eder: Sultan Abdülaziz devrini iki safhaya ayırmak gerekir. İlk safha güç, kuvvet, şan, şöhret ikinci safha ise karışıklık, siyasetçilik, basiretsizliktir. Bu iki safhanın mimarları ise Ali Paşa ve Mahmud Nedim Paşa'dır²³⁵.

3.1.4. Sultan'ın Avrupa Seyahati

Sultan Abdülaziz, yanında ordu olmadan sadece seyahat amaçlı ülke dışına çıkan ilk padişahtır. 21 Haziran 1867 tarihinde çıktığı Avrupa seyahati 46 gün sürdü. Avrupa davetine cevap verme arifesini Başmabeyncisi Mehmed Efendi padişahın şu sözleriyle aktarır:

Mehmet zaman zaman ne isterdim, biliyor musun? Kapalı çarşıda, küçükkir dükkânı olan esnaf, ya da bir zanaatkâr olsam, sabah evden çıkıp işime geleyim akşam Allah ne verdiyse onunla çocuğumun yiyeceğini alayım, ata gerek yok eşeğime bineyim, yorgun ama kafamın içi bin bir dertle dolmamış evime geleyim, karım güler yüzle sevgiyle beni karşılasın sofranın başına geçeyim çorbamızı içelim, kimsenin derdi bize dert olmasın, yüreklerimiz rahat kendi halimle yaşayıp gideyim. Şu Avrupa

²³⁴ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.180

²³⁵ Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.51

seyahati için ne isterdim biliyor musun? Cebinde az bir harçlığı olan makamsız kişi olarak Avrupa'ya gitseydim. Ben de istemez miyim Avrupa'yı görmek? Ama gel gelelim koskoca ülkenin padişahının herkesin gözü senin üzerinde. Adım atışın bile tetkik ediliyor. Neylersin ki bu tahtın da esareti var²³⁶.

Abdülaziz ilk olarak Fransa'ya gitti ve Paris'te büyük ilgiyle karşılandı. Ondan sonra Galler Prensi VII. Edward'ın davetine iştirak etti. Londra'da büyük ilgiyle karşılanan Sultan burada Kraliçe Victorya ile görüştü. Ardından Budapeşte'ye uğradı ve sonrasında İstanbul'a döndü²³⁷.

3.1.5. Sultan'ın Hâll'i

Hâll hadisesini işlemeden önce işlerin bu duruma nasıl geldiğini ve bu evrede kimlerin rol oynadığını işlemekte fayda vardır.

Ali Paşa vefat edince Valide Sultan'ın da katkılarıyla Mahmud Nedim Paşa²³⁸ sadrazam, Hüseyin Avni Paşa Serasker ve Şirvanizâde Rüşdü Paşa da nazırlık görevine getirildi. Mahmud Nedim Paşa gerek halk arasında gerekse devlet adamları arasında sevilmeyen biriydi. Onun sadrazamlığa getirilmesi devlette hoş karşılanmadı. Basiretçi Ali Efendi'ye göre sevilmemesine neden olan bazı icraatları şunlardır;

Birincisi, sadrazam olunca Sultan'ın huzuruna her çıktığında birçok tuhaflıkla üç defa secde ettikten sonra başını önüne eğerek Sultan'ın ayağının başparmağına bakmak şarlatanlığını (bu hareket gelenek haline gelmişti) başlatmıştır.

-İkincisi, rütbelerini ellerinden alarak hiçbir muhakemeye uğratmadan Hüseyin Avni Paşa'yı Isparta'ya, Dahiliye Nazırı Şirvanîzade'yi Amasya'ya, Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa'yı Rodos'a, Mabeyn Başkâtibi Emin Bey'i Kıbrıs'a sürdürmüştür.

-Üçüncüsü, devlet bütçesini sıkıntıdan kurtarmak için yaptığını söyleyerek devlet dairelerindeki bütün hizmetçi ve küçük memurları, elleri boş bir şekilde işten atmıştır.

-Dördüncüsü, devletin tekeline olan tütün idaresini, cüzi bir miktar karşılığında Hristaki Zografos efendiye reji olarak ihale etmiştir.

²³⁶ Çağrı Alagöz, *Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans (Rusça) s.5

²³⁷ Necdet Gök, "Mütercim Halimi Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ve Sonuçları" (21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867) *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, S:7, s.171

²³⁸Rus taraftarı olduğundan halk arasında "Nedimof" lakabıyla anılmaktaydı. Devletin ve Sultan Abdülaziz'in başına gelen felaketlerin başlıca müsebbibi idi." Bkz: Mahmud Celaleddin Paşa a.g.e s.124

-Beşincisi, valileri kafasına göre tayin etmesidir. Mesela Suriye Valisi'ni Hersek valisi tayin eder etmez oradan Karahisar valisi yapması; Bağdat'a tayin ettiği valiyi henüz Suriye'ye gidmeden Bosna'ya, Bosna valisini de Basra'ya tayin etmiştir²³⁹.

Özellikle beşinci madde alt kademedeki devlet adamlarının Mahmud Nedim Paşa'ya nefretlerinin büyümesine neden olmuştur. Çünkü bir vali atandığı göreve ulaştığı gün daha uzak bir memlekete gönderiliyor böylece valiye eziyet çektirilmiş oluyordu.

Sadrazam olduktan sonra Hüseyin Avni Paşa ve Rüşdü Paşa'yı hiçbir muhakemeye uğratmadan rütbelerini aldırması ve sürgüne yollamıştı. Mahmud Nedim Paşa azledilip yerine Midhat Paşa getirildikten sonra ise paşalar tekrar eski görevlerine getirildiler. Bu durum paşaların Abdülaziz'e kin beslemelerine ve intikam almak istemelerine sebep oldu. Midhat Paşa, Rüşdü Paşa ve Hüseyin Avni Paşa bu konuda teşkilatlanıp planlar yapmaya başladılar. Ancak bu sırada Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa'ya güvenmeyerek padişaha paşanın aleyhinde konuşmalar yaptı ve bu durum paşanın azledilmesine sebep oldu²⁴⁰.

Hüseyin Avni Paşa, kuvvetli bir askerdi, askeriyede onun kadar nüfuzlusu yok denebilirdi. Hatta birçok askeri bizzat kendisi yetiştirdiği için askeriyede fikrine destek bulmak onun için zor değildi²⁴¹. Mahmud Celaleddin Paşa tarafından, Nefret ve intikam hisleriyle dolu en aşağılık işlere girişmekten çekinmeyen biriydi²⁴². diye tanımlanan Hüseyin Avni Paşa, zamanında sürgün edilmesinden dolayı padişaha kinliydi ve intikam almak istiyordu. İşinde başarılı olduğu için padişah tarafından tebrik edilince biraz olsun yumuşadı ama intikam isteği bitmedi. Sultan Abdülaziz Hüseyin Avni Paşa'yı yetenekli olduğu için seviyordu ancak kadınlara ve hareme olan zaafı padişahı rahatsız ediyordu.

---

²³⁹ Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul'da Yarım Asırlık Vekayi-i Mühimme*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul Kasım 1997, s.134

²⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.19-21

²⁴¹ Ahmed Saib, *Vaka-ı Sultan Abdülaziz*, Samsun, Şubat 2014, s.115

²⁴² Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat (Tarihi Hakikatların Aynası)* C.I-II-III, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s.104

Abdülaziz, insanların sevmediği yönlerini ortaoyununda taklit ettirirdi. Hüseyin Avni Paşa padişahın kendi taklidini yaptırıp eğlendiğini duyunca padişaha olan nefreti daha da arttı²⁴³.

Mütercim Rüşdü Paşa, zeki ve donanımlı olmasına rağmen çoğu zaman fikir üretmeyip tenkitle hareket ettiği için padişah tarafından çok sevilmiyordu. Yine de Abdülmecid zamanından beri görevde olduğu için Abdülaziz onu tamamen saraydan uzaklaştırmıyordu. Rüşdü Paşa da beklediği tebriki sultandan göremediği için ona karşı kızgındı. Abdülaziz, bir keresinde Rüşdü Paşa'yı seraskerlikten azlederken şunları söyledi; Bu adam her şeye itiraz eder ama devlete yarayacak bir iş yapmaz. Benim ecdadım bu gibilerin aklıyla hareket etseydi Konya ovasında koyun sürüleriyle iç içe bir kavim olmaktan kurtulamazdık. Kardeşim Abdülmecid Han'ın yanında yetiştiğinden hala iş başında tutuyorum²⁴⁴.

Hall'de rol oynayan üçüncü kişi Şeyhülislam Hayrullah Efendi'dir. Şeyhülislam olduğu sırada Hüseyin Avni Paşa seraskerdi. Aralarında kırgınlık olmasından dolayı Avni Paşa şeyhülislamın azledilmesini sağlamıştı. Şeyhülislam da padişahın buna izin vermesinden sebep ona gücenmişti²⁴⁵. Yine de hall'de kesin rolü oynamakta tereddüt ediyordu. Ahmed Saib'in aktardığına göre; bir gün Midhat Paşa Hayrullah Efendi'yi bir yere çekerek hall' meselesinden bahsedip fikrini sordu. Hayrullah Efendi Midhat Paşa'nın fikrine katılmakla beraber faaliyete geçmekte kararsız kaldı. Midhat Paşa birkaç gün düşünme süresi verdikten sonra tekrar düşüncesini sorduğunda Hayrullah Efendi yine kesin bir cevap veremedi. Bunun üzerine hall'den iki gün önce Harbiye Nazırı Süleyman Paşa, konakta Hayrullah Efendi ile buluşup artık bir karara varmasını ve fetva vermesini istedi. Hayrullah Efendi yine kararsız kalınca Süleyman Paşa, iş işten geçti diyerek karara varmasını istedi. Hayrullah Efendi artık kararının onlardan yana olduğunu ve fetva vereceğini söyledi²⁴⁶.

Mahmud Nedim Paşa'nın; yıkıcı ve atılganlığıyla bilinen Midhat Paşa, devlet yapısını değiştirmek, devletin gelenek ve göreneklerini istediği gibi şekillendirmek

²⁴³İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.24

²⁴⁴Mehmed Memduh Paşa, *Mir'at-ı Şuunat*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.65

²⁴⁵İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.25,26

²⁴⁶Ahmed Saib, *Vaka-ı Sultan Abdülaziz*, Samsun, Şubat 2014, s.139

istiyordu²⁴⁷ dediği bir diğer isim olan Midhat Paşa'nın tek amacı meşrutiyeti ilan etmektir. Bu amacı doğrultusunda İngiliz elçisiyle birlikte hareket ediyordu. Elçiden tavsiyeler alıyor, kendisine ait olan çiftliğinde gençlerle toplanıp planlar yapıyordu²⁴⁸. Hüseyin Avni Paşa'nın aksine Midhat Paşa'nın Abdülaziz'le şahsi bir davası yoktu. Tam tersi o, devletin geleceğini düşünüp ıslahat yapılmasını, Abdülaziz'in bu konuda yeterli olmadığını gördüğü için hall olunmasını istiyordu²⁴⁹.

İşte bu gerekçeleri farklı dört paşa tek bir amaç için bir araya geldi. Padişahı azletmek...

3.1.6. İhtilâlin Başlaması ve Yabancı Elçilerin İhtilale Etkileri

Merhum Abdülmecid zamanında 25.000.000 lira olan Osmanlı borcu Abdülaziz zamanında 200.000.000 liraya ulaştı. Üstelik Hersek isyanı gerektiği gibi bastırılamayınca devlet fazlasıyla maddi zarara uğradı²⁵⁰. Ayrıca dış devletlerin Osmanlı devletine müdahaleleri, Bulgar ihtilali, Avrupa'nın Osmanlı aleyhindeki çalışmaları, Osmanlıdaki paşaların devlet aleyhine politika izlemeleri, halkın ve devlet adamlarının Abdülaziz'e tavır almaya başlamalarına neden oldu²⁵¹.

Son birkaç senedir yaşanan iç ve dış sorunlar, maddi ve manevi zararlar paşaların çalışmaları neticesi olsa da genel inanışa göre, hiçbir sadrazam ya da paşa, padişahın cesaret almadan bu tür işlere kalkışamazdı. Padişaha hatasını kabul ettirmek de mümkün olmadığına göre üst kademelerden alt kademeye kadar verilen ortak karar saltanatın değişmesi yönündeydi²⁵². Meydana gelen isyanlar ve Avrupa'nın etkisiyle İstanbul karışmaya başlamıştı bile. Baskı altında olmasına rağmen basın da padişah aleyhine çalışmalar yapıyordu. Denilene göre yakın zamanda Hristiyanlar, Müslümanları katledecek ve devlette huzur kalmayacaktı. Bunları duyan Müslüman ve Gayrimüslim halk silah dükkânlarına akın edip silahlanmaya, bazı gayrimüslimler de

²⁴⁷Mahmud Celeleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat (Tarihi Hakikatların Aynası)* C.I-II-III, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s.104

²⁴⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.26

²⁴⁹İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar I*, Dergah Yayınları, İstanbul,1982, s.337

²⁵⁰Midhat Paşa, *Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret) I*, Temel Yayınları, Ekim 1997, s.269

²⁵¹Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz" *Genel Türk Tarihi*, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.242

²⁵²Midhat Paşa, *Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret) I*, Temel Yayınları, Ekim 1997, s.183

yakınlarını Avrupa'ya göndermeye başladı²⁵³. Mahmud Nedim Paşa'nın, Rus sefiri İgnatıyef'e haddinden fazla yakın davranmasıyla İgnatıyef devletın kararlarına müdahale edebilecek hale gelmiş ve Nedim Paşa bazı devlet sırlarını İgnatıyef'e açarak ondan yardım beklemesinden dolayı Rus sefirinin gücünü giderek attırıştır²⁵⁴. Bunun sorumlusu ise halk nezdinde Sadrazam Mahmud Nedim Paşa idi ve sadarettten azledilmesi gerekiyordu.

İgnatıyef, Mahmud Nedim Paşa'ya olan yakınlığından faydalanarak Sultanla da yakınlık kurmuştur. Hatta Hüseyin Avni Paşa ve Midhat Paşa, Rus sefirinin ısrarları sayesinde sürgüne gönderilmişlerdir. Olayı biraz açmak gerekirse; İgnatıyef, Sultan Abdülaziz'e Osmanlı Devleti bu mülkün tek hâkimidir. Padişahlar milleti istediği gibi idare edebilirler, milleti kendi başına bırakmak uygun değildir. Padişah başına buyruk hareket edenlerin başını ezmelidir, onları şımartmamalıdır. Hüseyin Avni Paşa ve Midhat Paşa aslında iyi kişilerdir ama onlar padişaha değil millete bağlıdırlar. Rusya her zaman devletinizin yanındadır ve her istediğinde yardıma hazırdır²⁵⁵ diyerek padişahın gururunu okşayıp onun istibdat tarafını güçlendirmeye çalışıp amacına ulaşmıştır.

Hristiyanların Müslümanları katledeceği söylentisini yayan İgnatıyef, öğrenci kıyafeti giydirdiği bir Sırp'ı Hristiyan mahallesine, Hristiyan kıyafeti giydirdiği bir Bulgar'ı Müslüman mahallesine saldırtmayı planlamışken son anda, tuttuğu Sırp yakalanınca planı suya düştü. Mektepten 10 öğrenci görevlendirilerek halk arasında kol gezip olanların düzmece olduğu anlatıldı²⁵⁶.

Hüseyin Avni Paşa başından beri padişahı hall etmek düşüncesindeydi. Öyle ki Şirvanizade Rüşdü Paşa'ya; önceden ikimizde görevimizden atılıp İstanbul'dan uzaklaştırıldık. Bugün mesleklerimiz elimizde fakat ileride tekrar aynı şeyleri yaşamayacağımızın garantisi yoktur. Padişah her istediğini yapmaktadır. Bize düşen yönetimi yenilemektir²⁵⁷ dediyse de Şirvanizade'den beklediği desteği bulamadı. Hüseyin Avni Paşa bir sefer padişah Alemdağ kasrına gittiğinde boşluğu fırsat bilerek

²⁵³Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876*, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s.101

²⁵⁴Basiretçi Ali Efendi, *İstanbul'da Yarım Asırlık Vekayi-i Mühimme*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul Kasım 1997, s.142

²⁵⁵Hafız Mehmed Bey, *Hakaayıkül Beyân Fi Hakk-ı Cennetmekân Sultan Abdülaziz*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1995, s.24

²⁵⁶Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz Hayatı-Hali-Ölümü*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No:74, s.74-75

²⁵⁷Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876*, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s.105

şehzade Murad'ı tahta çıkarmak istedi fakat padişah beklediğinden erken dönünce bunu yapamadı. Bir sefer de Prens Halim Paşa'ya birini tutarak Abdülaziz'i öldürtmek istediğini söyledi fakat Prens Halim Paşa'nın, "*Dünya halkını bana katil gözüyle baktırmak mı istiyorsun*" diyerek karşı çıkmasıyla bu fikrinden vazgeçti²⁵⁸. Bir zaman sonra Hüseyin Avni Paşa, Arnavut birini ayarlayarak Beşiktaş'ta Abdülaziz'i öldürtmek istedi fakat hafiyeler erkenden bu haberi padişaha bildirince durum engellendi. Hüseyin Avni Paşa planladıkları ortaya çıkmasın diye, tuttuğu Arnavut yakalanınca gecenin üçünde Zaptiye Nazırının evine giderek Arnavut'un öldürülmesini rica etti. Nazır "*kabul etmem fakat İstanbul'a ayak basmamak üzere uzak bir mahalle teb'id ederim fakat şurasını muhakkak bil ki padişah hazretleri peygamber vekilleridir anlarda yedi evliya kuvveti vardır anlara yan gözle bakanın gözü çıkar...*" cevabını verip ricasını reddedince Hüseyin Avni Paşa Nazıra düşmanlık beslemiştir²⁵⁹.

Devlette yenilikler yapılırken maliye kötüye gidiyordu. Hazineye 5 milyon altın açık vardı ve artık borç almak da söz konusu değildi. 6 Ekim 1875 tarihinde devlet bir karar alarak ödenen taksitin ve faizinin 5 yıl boyunca kesileceği, buna karşılık yüzde 5 esham verileceği duyuruldu. Bu haber her yerde büyük yankı uyandırdı, Avrupa Osmanlı aleyhinde haberler yapmaya başladı. Padişahı kendilerine tehlike olarak gören Mithat ve Hüseyin Avni Paşalar ise bu durumu kullanmaktan kaçınmayarak el altından bazı öğrencileri kışkırtmaya başladı. Kışkırtmalar daha da ileri giderek Mithat Paşa'nın konağında toplandı ve planlar yapıldı²⁶⁰.

Kışkırtmaların sağlam bir temele oturtulmasında gazeteler de kullanıldı. Örneğin İnkılap gazetesinin 28 Nisan 1870 tarihli bir yazısında; Allah bir devleti mahvetmek istediğinde önce padişahın aklını alır, Abdülaziz'in çıldırması bu yüzdendir. Tek yaptığı pehlivan güreştirmek, horoz dövüştürmek milletin kanını emmektir²⁶¹ yazısını yayımlamıştır.

Midhat Paşa öğrencilerin ayaklanmadan caymamaları için Şehzade Murad'dan bir miktar para alarak ayaklanacak öğrencilere dağıttı²⁶². Öğrenciler gerekçelerini duyurmak için şu açıklamayı yapıyorlardı. Devlet bu haldeyken bizler dersle

---

²⁵⁸ Mehmed Memduh, *Tanzimattan Meşrutiyete 1 Mir'at-i Şuunat*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.59

²⁵⁹ BAO, Y.EE, 20/21

²⁶⁰ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.183

²⁶¹ Enver Koray, "Sultan Abdülaziz'e Karşı Girişilen Bir Suikast Olayı ve Hüseyin Vasfi Paşa" *Belleten Dergisi*, C. LI, S:13, Tük Tarih Kurumu, Nisan 1987, s.199

²⁶² Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.43

uğraşamayız. Gayrimüslimler her tarafta Müslümanlara eziyet ediyor, bunlara sebep olanları ortadan kaldırmak bizim görevimizdir²⁶³.

Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa ve onlarla aynı fikirde olan birkaç kişi daha Hüseyin Avni Paşa'nın konağında toplantı yaptılar. Bu toplantıda Hüseyin Paşa ile Mithat Paşa arasında fikir ayrılıkları olduğu görüldü. Mithat Paşa, Padişahın hemen tahttan indirilmesinden yana değilken Hüseyin Avni Paşa ise tam tersini düşünüyordu. Grupta görüş ayrılıklarının yanında güven problemi de yaşanıyordu. İkilemde olan sadrazam Mehmed Rüşdü Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve Midhat Paşa arasında şu diyalog yaşandı:

Mehmed Rüşdü Paşa, Hüseyin Avni ve Midhat Paşa'ya, *“Padişah'ın böyle birbirini ardına istediği paraları şu sıkıntılı durumda bulup vermenin, ve ne yazık ki kendisinin bu tutumdan çevirmenin ihtimali yoktur.”* diye umutsuzca konuşunca Hüseyin Avni Paşa: *“Artık bunu düşürmekten başka çare kalmadı. Hemen icabına bakmalı”*. Bu sözlerden sonra hala sadrazamın gönülsüz olduğunu görünce; *“Bu iş tam bir kolaylıkla ve hiçbir şamataya yol açmaksızın yapılır. Kamuoyu da bizimle beraber olur.”* deyince Midhat Paşa; *“Eğer bu maksatta işbirliğinden ayrılırsan, Bayezid Meydanı'nda milletin seni parça parça edeceğini düşünmelisin”* diyerek sadrazamı tehdit etti²⁶⁴.

Sadrazam Şirvanizade Rüşdü Paşa toplantıya katıldıktan sonra hall'de başarısız olunursa itibarının zedeleneceği korkusuyla gidip Abdülaziz'e paşaları ihbar etti. Fakat Hüseyin Avni Paşa duruma el atarak padişaha onun bu oluşumda yer aldığını asıl kendisinin ona bağlı olduğunu söyleyerek Rüşdü Paşa'nın Halep'e sürülmesini sağladı. İki yıl sonra tekrar toplantılar yapılmaya başladı. Bu sefer toplantıda Şehzade Murad, Namık Kemal, Hüseyin Avni Paşa, Mithat Paşa, İstanbul'un en zengin tüccarlarından biri olan Sarraf Hristaki ve Şehzade Murad'ın doktoru bulunmaktaydı. Mithat Paşa'nın padişahın hall'ine karşı muhalefeti sönmeye başlamıştı. Grup, ülkenin geldiği durumu tartışıp zaman kaybetmeden hall'in olmasına, bunun en kolay yolunun da medrese öğrencilerinin ayaklanmasıyla olacağına karar verdi²⁶⁵. Şehzade Murad planlar yapılırken darbe gecesi paşaların gelip kendisini dairesinden almalarını istedi. Zira olur

²⁶³Turgut Subaşı, “Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz” *Genel Türk Tarihi*, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.243

²⁶⁴Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat (Tarihi Hakikatların Aynası)* C.I-II-III, Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s.107

²⁶⁵ Murat Kacıroğlu, “Arif Oruç'un Abdülaziz Dönemini Anlatan Eseri; Sultan Abdülaziz Nasıl Hal' Edildi, Nasıl İntihar Etti?” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C.6, S:24, 2010 s.58

da darbe başarısız olursa bu işe destek verdiğinin belli olmasını istemiyordu²⁶⁶. Osmanlı Devleti'nin ve Sultan Abdülaziz'in geleceğini değiştiren toplantıda şu konuşmalar geçti. Suavi: memleket elden gidiyor. Padişaha söz geçirmek mümkün değil, sarayı kadınlar yönetiyor, hazine bomboş haldedir. Avrupa inkılaplar yaparken biz perişan haldeyiz. Padişahı sıkıştırıp bir meclis kursun. Fakat Ali Paşa buna izin vermiyor, bize ıslahat yapmak yeterlidir diyor. Namık Kemal ise daha sert bir açıklama yaptı:

“İslahat, tanzimat, bütün bunlar Abdülaziz'in kavminde kalan maddeler. Şu devlete bundan sonra kimsenin emniyet ve itimadı kalmadı. Nasıl kalsın ki, her gün bir türlü hareket-i müstebidane ile vatan telvis edilmektedir. Sultan, güllük gülistanlık olan bu vatani bir mezarlığa çevirdi. Binlerce şehidin kanı saçılan vatanın her köşesi, önüne gelene satılıyor, bu vatana sahip olan millet midir? Yoksa şahıs mıdır?”²⁶⁷

11 Mayıs günü Mithat Paşa tarafından kışkırtılan sayısı üç-dört bin²⁶⁸ kadar öğrenci Yıldız Sarayı önüne giderek Şeyhülislam ve sadrazamın azledilmesini istediler. Gösterinin büyümemesi için paşalar azledilerek yerine Mithat Paşa Meclis-i vükelada memuriyet, Rüşdü Paşa Sadrazamlığı, Hüseyin Avni Paşa ise seraskerliği kazandı²⁶⁹. Padişah isyancıların isteğini kabul etti, fakat bu durumdan memnun değildi. Bunu yeni vükela heyetiyle arasında geçen konuşmadan anlayabiliriz. Öyle ki Sultan Abdülaziz heyeti kabule çağırdığı zaman;

“Sizi halk istediğinden memur ettim. Bakalım şimdi ne yapacaksınız?” dediğinde Rüşdü Paşa:

“Halk bizi ne bilsin, namımızın iştiharı teveccühatı şahanenizin eseridir”²⁷⁰ cevabını verdi. Buradan anlaşılıyor ki padişah yeni memurlarına çok güvenmiyor ve bunu açıkça dile getiriyordu.

Padişah öğrencilerin ayaklanmasından sonra bir irade yayınlayarak bir nevi kendisine düşman olanları ikaz etti. İrade şöyledir:

Kutsal devletimizin büyümesi için emsali görülmemiş zırhlı ve donanma yaptırdım. Kara kuvvetlerini kuvvetlendirmek için ordulara yeni top ve tüfek aldurdım. Benim isteğim memleketlerde devamlı asayiş sağlamak olduğu halde bazı ulema

²⁶⁶Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.56

²⁶⁷Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yikanlar*, Kalem Yayınevi, İstanbul 1978, s.197

²⁶⁸Henri Eliot, *Mithat Paşa'ya Dair Bir Hakikatin Tezahürü*, Gün Basımevi, İstanbul 1946, s.9

²⁶⁹Mehmet Ali Beyhan, “Sultan Abdülaziz Neden ve Nasıl Öldürüldü?” *Derin Tarih Dergisi*, S:38, Mayıs 2015

²⁷⁰Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876*, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s.104

icraatlarını beğenmemeye cüret etmişlerse de bu sefer affedildiler. Ancak buna tekrar cesaret ederlerse düşman devletler için temin ettiğim silahı onlar üzerine kullanırım²⁷¹.

Görüldüğü gibi padişah her şeyin farkındaydı ve gerekirse harekete geçeceğinin sinyallerini veriyordu. Fakat istediklerini elde eden grup bu sefer padişahın hall'i için kararlıydılar. Hasan Hayrullah Efendi'nin de katıldığı ekip, işi meşrulaştırmak için fetva emini Kara Halil Efendi'yi konağa çağırarak padişahın tahttan indirilmesi için fetva istedi²⁷². Halil Efendi “*Bu hayırlı işe çarşaf kadar fetva veririm*” diyerek padişahın akli dengesinin yerinde olmadığını, devletin parasını kendi menfaati için kullandığını, ahiret ve dünya işini ayırt edemediğini belirten bir fetva verdi²⁷³.

Yaptıkları plana göre topluluk Dolmabahçe Sarayı'nı saracak, veliaht Murad'ı alıp ona biat edecekti. Kaynaklara göre Şirvanizade Rüşdü Paşa, Mütercim Mehmed Rüşdü Paşa, Mahmud Nedim Paşa ve Ferit Paşa planlardan padişahın haberdar olmasını istiyordu ancak hem ellerinde büyük bir kanıt olmadığı hem de darbeyi planlayan paşaların saraydaki nüfuzlarından korktukları için susuyorlardı. Bu yüzden padişah planlardan bihaberdi²⁷⁴.

Abdülaziz'in hall edilmesinde Jön Türklerin etkisinin unutulmaması gerekir. Aslında Abdülaziz devrinde Kuleli Vak'a'sı²⁷⁵ sayılmazsa ordunun açık bir muhalefeti olmamıştı. Genellikle padişahın hareketlerini hoş görmeyen birkaç memurun ve Tophaneden birkaç askerin zararsız muhalefeti vardı. Ne zaman ki devlet adamları ve siyasetçiler işin içine girdi işte o zaman durum farklı bir boyut kazandı²⁷⁶.

Jön Türkler başlangıçta hürriyet düşüncesiyle kurulmuştu. Bu cemiyette siyasetten Mithat Paşa, Rüşdü Paşa, Ömer Naili Paşa, Mustafa Asım Paşa ve Süleyman Paşa aydınlardan ise Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi bulunuyordu. Cemiyete

---

²⁷¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876*, C.VII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977, s.105

²⁷² Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.183

²⁷³ Mehmet Ali Beyhan, “Sultan Abdülaziz Neden ve Nasıl Öldürüldü?” *Derin Tarih Dergisi*, S:38, Mayıs2015

²⁷⁴ Ali Rıza- Mehmed Galib, *Geçen Asırda Devlet Adamlarımız, XIII. Asr-ı Hicrîde Osmanlı Ricâli*, C. II, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1977, s.7

²⁷⁵ Bkz; Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat (Tarihi Hakikatların Aynası)* C.I-II-III , Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s.92; Abdülaziz'in sonradan haberdar olduğu saltanatının son yıllarında hocalarının desteğiyle öğrenciler tarafından padişaha muhalif gizli bir cemiyet kuruldu. Yaptıkları faaliyetler nedeniyle Kuleli Kışlası'nda sorguya çekildikleri için olay Kuleli Vak'ası olarak anıldı. 2

²⁷⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, 2006, s.202

katılanlar arasında veliaht şehzade Murad da bulunuyordu. Cemiyetin başlıca amacı meşrutiyeti ilan etmeyi ve Avrupa devletlerinin destekleri altındalardı²⁷⁷.

Gençlerden oluşan bu grup Tasvir-i Efkâr matbaasında toplanıp hükümeti eleştiri yoluyla, fikir alışverişi yapıyorlardı. Grup o kadar gelişmişti ki artık Abdülaziz'e karşı olan herkese Jön Türk denmeye başlandı²⁷⁸.

Abdülaziz'in Tanzimat fermanına aykırı olarak rahat hareket etmesi Jön Türklerin hürriyetin ihlal edildiğini düşünerek rahatsız olmasına ve hürriyet savunucuları olarak birleşmelerine neden oldu. Bu durum daha da ciddileşerek özellikle Avrupa'da eğitim gören öğrencilerin başını çektiği İttifak-ı Vatan Cemiyeti adını alan bir cemiyet kuruldu. Cemiyet gazeteler çıkararak hürriyeti ve meşrutiyeti savunuyor, özellikle Fransa'nın yönetim biçimi esas alınarak yeni bir yönetim şeklinin kurulmasını istiyorlardı²⁷⁹.

Paşaların darbe tarihi için yaptıkları planın aksine beklenmedik bir olay gerçekleşince hall günü erkene alınmak zorunda kaldı. Beklenmedik olay şöyledir; Sultan Abdülaziz bir gün Hüseyin Avni Paşa'yı saraya çağırdı. Hüseyin Avni Paşa yaptıkları plandan padişahın haber aldığını düşünerek telaşa kapılınca kendisini çağırması için gönderilen yavere işi olduğunu, sonra geleceğini söyledi. Abdülaziz tekrar haber yollayınca aynı cevabı vererek oyalamaya çalıştı. Düşüncesine göre sultan darbe planını öğrenmiş ve kendisini cezalandırmak için saraya çağırmişti. Şüpheleri daha fazla üzerine çekmeden hall, planlanan günden önce yapılmalıydı²⁸⁰.

Bu sırada hall'den birkaç gün önce Sultan Abdülaziz Çırağan Sarayı'ndan Beşiktaş'a giderek buradaki yetim çocuklara kıyafet aldı ve beşer mecediye hediye etti. Deniz ve kara askerlerinin 1 aylık maaşlarını verdi²⁸¹.

Hüseyin Avni Paşa padişaktan izin alarak Suriye'den getirttiği askerlerini saray bahçesine yerleştirmişti. Kurulan plana uygun olarak bu Suriye'den gelen askerlere ve

²⁷⁷ Çağrı Alagöz, *Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans (Rusça) s.7

²⁷⁸ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz Hayatı-Hali-Ölümü*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No:74, s.60

²⁷⁹ Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, S:1, 2006, s.255

²⁸⁰ Bekir Sıtkı Baykal, *İbretüma, Mabeynci Fahri Bey'in Hatıraları ve İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Dizi, S:23, Ankara 1989, s.1-2

²⁸¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan Abdülaziz Vak'asına Dair Vakanüvis Lütfi Efendinin Bir Risalesi" *Belleten Dergisi*, C.VII, S:28, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, s.357

300 kadar öğrenciye sabah 4:30'da uyanmalarını ve hazır beklemelerini söyledi²⁸². Hüseyin Avni Paşa'nın saraya yerleştirdiği askerler durumu anlamak şöyle dursun Türkçe dahi bilmiyorlardı. Zaten saraya kimseyi sokmamakla görevli Türk askerler de padişahı hall'den koruduklarını zannediyorlardı. Yani padişah lehine olan biri tek bir kelime etse yapılan planların hepsi suya düşecekti²⁸³.

Saat 5 civarında Beyoğlu tarafından gelen bir araba, askeri mektebin önünde durdu. Arabadan Mekteb-i Harbiye Nazırı Süleyman Paşa indi. Bir askerın gelip kulağına bir şeyler söylemesinden sonra bekleyen askerlere şu konuşmayı yaptı:

Arkadaşlar devlet bu gece sizden önemli bir hizmet istiyor. Bu hizmetten kaçacak olursanız devletimiz mahvolacak. Gördüğünüz gibi dışarıdaki düşmanlar giderek artıyor onlarla baş etmek mümkün fakat içimizdeki düşmanları ne yapacağız. Padişahımız devleti en büyük düşmanımız olan Ruslara teslim etti. İgnatief İstanbul'da faal bir yönetici kesildi. Önceden varolan Bab-Ali ise bugün Bab-ı Ali Rusya Sefaretnamesi oldu. Rusya bize dahi karışıyor. Bu hal böyle devam ederse düşmanların istediği olacak ve hilafetimiz Rusların eline düşecek. Bütün bunlara sebep olan padişahı tahtından indirmekten başka çaremiz kalmadı. Ulema Abdülaziz'in hall'ine karar vererek beni buraya yolladı. Hizmetin en büyüğü bize nasip oldu²⁸⁴ bu nutuktan sonra asker verilecek işareti bekledi.

Planın Şehzade Murat'ı dairesinden alma kısmına gelince; Şehzade Murad planlardan haberdardı fakat darbenin erkene alındığı haber verilmediği için Hüseyin Avni Paşa'nın onu alması için gönderdiği Süleyman Paşa'yı aniden karşısında görünce korku ve endişeye kapılarak bunun kendisine yapılmış bir hareket olduğunu düşünüp gitmek istemedi. Süleyman Paşa'nın kendisine yaptığı açıklamadan sonra ikna olduysa da biat edilene kadar korkusu geçmedi. Akıl sağlığı bu noktadan sonra daha da bozuldu. Süleyman Paşa geldi ve şehzadeyi alarak Hüseyin Avni Paşa'nın yanına götürdü. Hüseyin Avni Paşa şehzadeyi arabayla onları bekleyen kayığın yanına götürdü. Hüseyin Avni Paşa'nın o günü kastederek Mahmud Celaleddin Paşa'ya "*Efendimizi saraydan çıkartmağa ve arabaya alıp götürmeğe muvaffak olduğum anda duyduğum sevinç kadar dünyada hiçbir şeyden zevk almadım*"²⁸⁵ sözlerini söylemesi

²⁸² İlker Akgüngör, "135 Yıl Sonra Ortaya Çıkan Tanıklık 'Babam Abdülaziz'in Bileklerini Keserlerken Gördüm" *Vatan Gazetesi*, 3 Ekim Pazartesi

²⁸³ Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.60

²⁸⁴ Ahmed Saib, *Vaka-ı Sultan Abdülaziz*, Samsun, Şubat 2014, 142,143

²⁸⁵ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat (Tarihi Hakikatların Aynası)* C.I-II-III , Berekat Yayınevi, İstanbul 1983, s.114

bu hall' işini ne kadar istediğinin kanıtı niteliğindedir. Şehzade kayığa bindirildi ve oradan beş çifte kayığına²⁸⁶ rastladılar, bu kayığa geçip Topkapı Camiine gittiler. Daha sonra Murad askerlerin karşısına getirildi ve biat edildi²⁸⁷. Olaylara bizzat şahit olan Cevdet Paşa, tezkiresinde yeni sultan Murad'ın o günkü halini şöyle anlatıyor; Kendisini sevinç ve şaşkınlık arasında kalmış bir halde gördüm, vücuden uykusuzluktan yorgun olsa da kafası daha yorgundu²⁸⁸.

Mabeynci Fahri Bey hatıratında o geceyi şöyle anlatıyor; beni o gece uykumdan uyandırdılar. Sarayın etrafını asker kuşatmıştı ve askerler kimseyi dışarı çıkarmadıkları gibi içeriye de kimseyi almıyorlardı. Sarayın üst katına çıktım. Üst katta Bekçi başı Salim Ağa'yı gördüm, ne olduğunu sorduğumda cülus olduğunu söyledi. Sarayın etrafı hem karadan hem denizden kuşatılmıştı. Bir anda toplar atılmaya başladı, gemiler sancaklarını çekti. Ben Harem'de padişahımızla karşılaşınca efendimiz ne olduğunu sordu ben de arayı askerlerin kuşattığını fakat ne olduğundan haberim olmadığını söyledim. Efendimiz cevap olarak Sultan Murad'ı cülus ettirdiklerini anladığını söyledikten sonra yatak odasına döndü²⁸⁹.

Ahmet Tefik Bey'in Sergüzeştname'sinde olayın valide sultana haber verilmesi şöyle anlatılmaktadır;

30 Mayıs 1876 sabaha karşı Valide Sultan yataktan yangın var diye kaldırıldı fakat Valide Sultan kalktığı anda yangın olmadığını gördü ve *-hayır bu yangın değildir. Aslanımı tahttan indirdiler; Murad Efendiyi çıkardılar. Ne yapalım Allah'ın emri böyle imiş* diyerek sultanın yanına koştu. Padişah ne olduğunu sorduğunda Valide; *-Ne olacak, Allah'ın takdiri yerini bulsa gerekir* demekle yetindi. Bunun üzerine sultan; *-Anne bana bunu kim etti* diye sordu ve annesi Hüseyin Avni Paşa deyince *-Yalnız Avni etmedi. Rüşdü Paşa ile Ahmet Paşa da bu işe dâhil dedi.* Annesi oğluna durmasını ve işin anlaşılması gerektiğini söyleyince Abdülaziz; *-Ne duracağım efendim. Ben bu felaketi otuz – kırk defa rüyamda gördüm. Bundan sonra Cebrail*

²⁸⁶ Bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Taif Mahkumları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s.49; Beş çifte kayığı Sultan Abdülaziz'in Hüseyin Avni Paşa'ya hediyesiydi. İlginçtir ki biat merasimi için kullanılan bu kayık şimdi padişahın hal'i için kullanıldı. Daha da ilginç ilerde göreceğimiz gibi Sultan Abdülaziz hal edildikten sonra III. Selim'in tutulduğu dairede kalmak istemeyip V. Murad'a yazdığı mektup üzerine Fer'ye Sarayına götürülürken yine bu kayık kullanılmıştır.

²⁸⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Taif Mahkumları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, 46,47

²⁸⁸ Ziya Kazıcı, "Sultan Abdülaziz", *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti*, C.14, İstanbul 2008, s.217

²⁸⁹ BAO, Y.EE, 18/114

gökten inse devleti kabul etmem. Artık makbulüm değildir. Cenabı Hakkın takdiri böyle imiş diyerek üstünü giyip kendisini almaya gelenleri bekledi²⁹⁰. Baş Mabeynci Hafız Mehmed Bey hatırasında Abdülaziz'den şöyle bahseder; yüzünde çok bariz olarak bir keder belirdi, kimin cülus ettiğini sorduğunda sustum Murad efendi mi diye tekrar ettiklerinde sorusunu onayladım. Efendimiz devleti için çalışanların sonu hep böyle olmuştur diyerek kederlendi. Daha sonra ne yapacağız diye sordu benim askerim beni ablukaya aldı nasıl giderim ama gitmesem de olmaz, müsait şekilde gidelim dedi²⁹¹ ve az sonra bir kayığa bindirilerek Topkapı Sarayına, III. Selim'in tutulduğu daireye götürüldü.

Valide Sultan bir ferace ve bir beyaz şal ile yeni saraya sürüldüğünde onca mala sahipken kendisine üç cariye verildiğini ve sürüldüğü zaman gördüğü hakaretlerden dolayı üzüntüsünü seneler sonra ifade etmiştir²⁹².

Öldürülen sultan III. Selim'in tutulduğu odaya götürülmesi ve ailesiyle birlikte yağmurda ıslanması Abdülaziz'i çok incitmişti. Burada gördüğü muamele ona olan düşmanlığın ne dereceye geldiğini gösterir. Muamelelere örnek olarak şunlar gösterilebilir;

Abdülaziz acıkınca biraz çorba istedi ancak çorba bulunamayınca küçük şehzadeye annesi tarafından yapılan birkaç kaşık pilav Abdülaziz'e verilmek istendi. Abdülaziz: *"Hazzettim. Annesine selamımı söyle. Çocuğun gıdasıdır. Ona yedirsin, güzelce baksın"*²⁹³ diyerek pilavı iade etti. Namaz kılmak için abdest almak isteyince emir yoktur diye izin verilmedi. Cevdet Paşa'nın Tezakiri'nde anlattığına göre Abdülaziz çok daha kötü muamelelere maruz kalmıştır. Bulunduğu daireye bakılmamış hatta testi ve bardak benzeri eşyalarda verilmemişti. Bir gün dayanamayarak *"Ben bu hakaret altında yaşayamam. Aman bana biraz zehir buluver"*²⁹⁴ diye bir cariye rica ettiği fakat cariye isteğini yerine getirmediği bilinmektedir.

İslam halifesi ve Osmanlı padişahının böylece tahttan indirilmesi ve bu muameleyi görmesi içler acısıdır.

---

²⁹⁰Baha Gürfirat, 'Pertevniyal Valide Sultan'ın Hatıratı Sergüzeştname' *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S:2, İstanbul, 1967, s.57

²⁹¹ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Sultan Aziz Hayatı-Hali-Ölümü*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, Yayın No:74, s.107

²⁹² BAO, Y.EE, 18/114

²⁹³ Mehmed Memduh, *Tanzimattan Meşrutiyete I Mir'at-i Şuunat*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.88

²⁹⁴ Cevdet Paşa, *Tezakir*, 40 Tetimme, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.157

3.1.7. Eski Sultan'ın Fer'ye Sarayı'na Nakli

Abdülaziz Topkapı sarayında kalmak istemediğinden Sultan Murad'a mektup yazarak Feriye Sarayı'na²⁹⁵ nakledilmek istedi ve nakledildi.²⁹⁶ Abdülaziz'in Sultan Murad'a yazdığı mektup şöyleydi:

Öncelikle Allah'a sonra şevketli efendimize sığınır cüluslarını tebrik eder millete hizmetlerinin daimi olmasını dilerim. Kendi elimle silahlandırdığım asker beni bu hale getirdiğini anlamanızı ve bulunduğum mekandan naklimi rica ediyorum. Sultan Murad bu mektuba cevap olarak; her nereye istiyorsa nakledileceğini, gönlünü ferah tutmasını bulunduğu daireye gönderildiğinden haberinin olmadığını söyledi. Başmabeynci Ethem Bey'e vererek ilaveten ne emrediyorlarsa yerine getirileceğini iletmesini söyledi²⁹⁷.

Abdülaziz önce Ortaköy'de bulunan daireye gitmek istedi daha sonra burada rahat edemeyeceğini düşünüp Beylerbeyi sarayına gitmek istediğini söyledi. Bu istek Sultan Murad'a iletilince o da paşalara sorma gereği duydu. Paşalar münasip olan yerin Ortaköy'deki Fer'ye sarayı olduğuna karar verince padişah ve haremi 3 Haziran Cuma 1876 günü sabah namazından önce eskiden Hüseyin Avni Paşa'ya hediye ettiği beş çifte kayığa bindirilip nakledildi²⁹⁸.

Cihan padişahının askeri darbeyle tahtından indirilmesi şöyle dursun gördüğü alaycı muamele hiçbir yetkisi kalmasa bile bir padişaha yapılması kabul edilemez bir şeydir. Örnek olarak Mabeynci Fahri Bey, Abdülaziz ile birlikte Fer'ye sarayına nakledilirken gördükleri çirkin muameleyi şöyle anlatır;

Mabeynci Fahri Bey Topkapı Sarayı'ndan Fer'ye Sarayı'na nakledilirken yanına bir çanta alıp içine mücevherler, kahve fincanı, altın çatal ve yemek kaşığı, su matarası ve altın tas aldı. Kayıktan çıkarken Fer'ye Sarayı'nda bulunan Binbaşı İzzet Bey, Fahri Bey'in elinden çantayı aldı ve içindekileri yere dökerek size artık altın kaşıkla yemek yemek yakışmaz bunlar milletin malı diyerek kakhaha attı. Aynı gün

²⁹⁵Feriye Sarayı günümüzdeki Galatasaray Üniversitesi kampüsünde bulunan tarihi bir binadır. Sultan Abdülaziz sanıldığı gibi Çırağan Sarayı'nda değil burada öldürüldü. Bina 2013 yılında çıkan bir yangında yok olmuştur. Bknz: Talha Uğurluel, "Abdülaziz Yanan Binada Katledildi" *Sabah Gazetesi*, 23 Ocak 2013

²⁹⁶ Çağrı Alagöz, *Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans (Rusça) s.10

²⁹⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000 s.61,62

²⁹⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.66

için aktarılan başka bir olay ise; Fahri Bey Fer'îye Sarayı'na geldikleri zaman akşam olduğunda yakacak şamdan bulunmadığı için görevlilerden şamdan istedi. Görevli durumu Nuri Paşa'ya iletğinde Nuri Paşa uygun bir şamdan verilmesini şamdanı vermeden önce bizzat kontrol edeceğini söyledi. Görevliler gümüş bir şamdan getirdiklerinde Nuri Paşa onlara daha adi bir şamdan yakışır diyerek fakfon bir şamdan verilmesini emretti. Nuri Paşa bu durumu yıllar sonra Taif'e sürüldüğü zaman geçirdiği cinnetten sonra bizzat anlatmıştır²⁹⁹

Fer'îye Sarayında ikinci gün başka bir mesele ortaya çıktı. Abdülaziz'in hiç yanından ayırmadığı öldürülen amcası III. Selim'den kalan palayı almak. Böyle bir şeye gerek olmadığı halde Hüseyin Avni Paşa'nın kesin emriyle Mabeynci Fahri Bey'den palanın alınması istendi. Fahri Bey Abdülaziz'den istemeye çekindiği için durumu Valide Sultana açtı. Valide Sultan, oğlunun buna çok sinirleneceğini bildiği için ona söyleyemedi, gizlice palayı alıp teslim edilmesini sağladı. Pala alınırken padişah tarafından Abdülaziz'in hizmetine 3 görevlinin verileceği Valide Sultana bildirildi. Valide Sultan buna kesinlikle izin vermeyeceğini söylese de Avni Paşa'nın emriyle bu 3 görevli mutlak surette saraya sokulmalıydı. Bu kişiler; Boyabatlı Hacı Mehmed, Cezayirli Mustafa ve Pehlivan Süvari Mustafa'dır³⁰⁰.

3.1.8. Sultan'ın Öldürülmesi

5 Haziran günü Abdülaziz her zaman olduğu gibi sakalını kesmek için hizmetlilerden makas istedi, validesi sakalını kesmesini adet edindiği için makasın verilmesinde bir sakınca görmedi. Abdülaziz kolları sıvalı bir şekilde abdest almak için odasından çıktığında kapıda Fahri Beyle karşılaştı. “*Ne haber, ne var?*” diye sorduğunda Fahri Bey “*hayır efendim, bir şey yoktur*” diye cevapladı. Bundan sonra eski sultan odasına döndü. Valide Sultan kapıdaki hizmetli olan Arzınıyaz Kalfa'ya “*arslanım ne yapıyor?*” diye sordu kalfadan “*oturuyor*” cevabını alınca Abdülaziz'in odasına gitmek istedi. Fakat eski sultan, validesinin gelmesini istemeyerek “*Gelme benim üstüme, birazdan gelip görürsün*” diyerek annesini dışarı çıkardı, kapıyı da kilitleti. Bir saat sonra cariye'nin biri pencereden Abdülaziz'in odasını gözetledi ve eski padişahın aynaya baktığını görünce geri çekildi. Haber valideye ulaşınca Fahri Bey de şüphelenerek Abdülaziz'i görmek istedi. O anda Abdülaziz'in haykırdığı

²⁹⁹Bekir Sıtkı Baykal, *İbretnâme, Mabeynci Fahri Bey'in Hatıraları ve İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, II. Dizi, S:23, Ankara 1989, s.9,10

³⁰⁰Yılmaz Öztuna, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, s.147-149

duyulunca kilitli kapıyı kırarak içeri girdiler. Kapıda görevli olan üçüncü hazinedar Ebrukemal odaya girip Abdülaziz'i kanlar içinde görünce daha fazla bakamayarak “*korktuğumuz başımıza geldi, ah niçin makas verdiniz*” diye bağıarak Arzınıyaz kalfayı çağırdı. Odaya girenler Abdülaziz'i köşe minderine sağ tarafına doğru uzanmış kanlar içinde yatarken buldu. Gözlerini kapatıp açtığı için hala yaşadığını anladılar³⁰¹.

Olay anında Abdülaziz'in emrindeki Mustafa'nın daha askerler içeri girmeden harem dairesinden merhumun odasına gidip, odanın kapısını kapatıp yarım saat emirler vermesi dikkat çekmiştir³⁰².

Valide Sultan gördüğü manzara karşısında fenalaşıp odasına kaldırılırken etraf askerlerle doluğu için herhangi bir malumat alamadı³⁰³. Fahri Bey ise koşarak hekim bulmaya gittiye de olumsuz cevap aldığı için tekrar Fer'îye'ye döndü. Çok kan kaybettiği için bileğinin üzerine tampon yapmalarına karşın Arif Paşa'nın emri ile pencereden koparılan perdeye sarılarak alelacele karakola götürüldü³⁰⁴.

Karakola getirildikten sonra Abdülaziz son nefesini verdi. Olay yerine gelen Hüseyin Avni Paşa ağlayanları susturarak padişahın naaşını aldırdı. İçlerinde Marko Paşa'nın da bulunduğu doktor heyeti bir rapor hazırlamak için muayene etti, fakat Marko Paşa padişahın naaşının karakolda bulunmasından dolayı muayeneye tam olarak katılmadı, üstelik Hüseyin Avni Paşa etraflıca muayeneye izin vermedi³⁰⁵. Hazırlanacak rapora muayenesiz imza atmak istemeyen doktorların Hüseyin Avni Paşa tarafından rütbeleri sökülüştür³⁰⁶.

Mehmed Memduh, Hüseyin Avni Paşa ile ilgili şu ilginç anıyı nakleder. Yalıda konuşuyorduk. Avni Paşa pencereden Abdülaziz Han'ın konağına birkaç defa baktı. Nihayet o taraftan bir bağıriş kopunca Avni Paşa: “*Herhalde bir şey oldu!*” dedi. *Hazır bekleyen beş çifte kayığa binerek karakola gitti. Seraskerin bu bakışı ve hazır beklemekte olan kayığıyla o tarafa gidişi insanın aklına acayip şeyler getiriyor.*”³⁰⁷ Burada ilginç olan, söylendiği gibi Hüseyin Avni Paşa'nın olacıklardan haberdar

³⁰¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.83-85

³⁰² BAO, Y.EE, 16/39

³⁰³ BAO, Y.EE(1), 16/52

³⁰⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.87

³⁰⁵ Cevdet Küçük, Abdülaziz, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.1, 1988, s.183

³⁰⁶ Çağrı Alagöz, *Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği; 1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Yüksek Lisans (Ruşça) s.10

³⁰⁷ Mehmed Memduh, *Tanzimattan Meşrutiyete 1 Mir'at-i Şuunat*, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.91

tetikte beklemesi ve hazırda tutulan kayıkla konağa değil de direk karakola gitmesi olanların kendi planı olduğunun göstergesi niteliğindedir. İşin intihar değil, askeri bir darbenin devamı olduğunun göstergesidir.

Gayr-i resmi kabul rapor:

“Zirde mümzi (imza) bulunanlar tesdik ederler ki ba-irade-i seniyye, sabık Sultan Abdülaziz’in naaşını kemal-i dikkat ve itina ile muayene ettiğimizde vücudü külliyyen kansız bulunduğu ve kolları iki iltivasında (büklüm yerlerinde) ekseriya fasedüddem (hacamat) olduğu mevzide iki ceriha görünüp bunların biri taraf-ı eyserden (sol) tahminen üç aşr-ı zira amik bulunduklarından kollarında eviye-i (damar) veridiye (toplar damar) ve şiryaniyenin (atar damar) maktu oldukları görülebilir idiye de cerihanın (yara) hafileri (kenarları) gayr-ı muntazam ve bazı yerlerde memzuk bulundukları hasebiyle aldığımız habere göre alet-i cariha makas olduğu cihetle musaddak bulunmuş olduğunu mübeyyin işbu imzalarımızı koyuyoruz.

Doktor Abdünnur, K. Kara Todori, Doktor Miltadi, Doktor Teodoris, Doktor Mustafa „³⁰⁸.

Belki de bu raporun gayr-i resmi sayılmasının en büyük sebebi raporda da söylendiği gibi intihar aletinin doktorlar tarafından incelenmeyip ‘aldığımız habere göre’ diyerek tespit yapmadan aletin makas olduğunu söylemeleridir. Bu durum dikkatli bir tetkik yapılmadan söylenenlere göre raporun hazırlandığını bize açıkça gösteriyor. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesinde tutulan malum 2 makasın incelemeler sonucunda oldukça paslı olduğu gözlenmiş ve böylece bu makaslarla iki bilekte derin yaralar açılmasının zor olduğu anlaşılıyor³⁰⁹.

Olaydan sonra Abdülaziz’in ölmeden önce arbede yaşadığı söylentilerine karşı yapılan tahkikatta merhumu yıkayan Ayasofya Camii imamı Mustafa Efendi’nin ifadesi alınmış, imam Abdülaziz’in kollarından kanlar geldiğini ve damarlarının açık olduğunu tespit ettiğini fakat cesedi yakından incelemeyeceği için çok fazla ayrıntı veremeyeceğini söylemiştir³¹⁰.

Sultan Abdülaziz’in ölümünden 135 yıl sonra Ömer Faruk Yılmaz’ın Yedikıta Dergisi’nde yayınladığı belgeye göre sultanın kızı Nazime Sultan babasının ölümüne şahit olmuş ve bunları Beyrut’taki birine anlatmıştır. Belgeye göre anlatılanlar şöyledir: Nazime Sultan on yaşındayken Sultan Abdülaziz sarayın salonlarından

³⁰⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s

92

³⁰⁹BAO, Y.EE, 17/30

³¹⁰BAO, Y.EE, 18/94

birinde oturuyordu. İçeriye birden kötü niyetli iri yapılı sekiz adam girdi. Abdülaziz adamların niyetini anladığı için üst kata çıkılan merdivene doğru koştu fakat merdivenin yerinden alınmış olduğunu gördü. Adamlar ve Abdülaziz arasında arbede yaşandı ve sonunda adamlar Abdülaziz'i yere yatırarak bileklerini kesti ve iyice kan akana kadar üstünden inmediler.³¹¹

Sultan Abdülaziz'in ölümünün intihar mı yoksa cinayet mi olduğu tartışması daima olmuştur. Bu konuda önemli tarihçiler de yorumlarda bulunmuştur. Örneğin İsmail Hami Danişment bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir; tarihin hiçbir zaman açıklanamayacak muammalarından biri de Abdülaziz'in ölümüdür. Mevcut verilerle olayın intihar mı cinayet mi olduğu anlaşılamiyor fakat hangi ihtimalin daha kuvvetli olduğu tespit edilebilir³¹².

Sultan Aziz'in ölümü Osmanlı'daki aydın ve bürokratlar arasında sevinçle karşılandı. Onlara göre Abdülaziz otoriter bir rejim uygulayarak devleti kötü etkiliyordu bu yüzden sözlerini dinletebilecekleri kişi olan V. Murad'ın tahta geçmesi her bakımdan olumlu bir gelişmeydi³¹³. Halk açısından ise durum tam tersiydi. 5 yıl sonra kurulan Yıldız Mahkemesi'nde Abdülaziz'in ölümünde suçlu bulunanlar cezalandırılınca bu durum halk tarafından memnuniyet ve sevinçle karşılandı³¹⁴.

Abdülaziz'in hall'inden sonra tahta geçen Sultan Murad'ın akıl hastalığı amcasının ölüm haberini duyunca daha da şiddetlendi. Saltanatının sekizinci gününde delirme belirtileri gösterince bu durum önce saklanmaya çalışıldı ve tedavi edilmek istendi. Ancak hastalığı giderek şiddetlendi. Bir keresinde bahçede gezdirilirken kendini havuza atmasıyla artık hastalığının saklanamayacağı anlaşıldı. Birkaç gün sonra devlet meselelerini görüşmek için Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Safvet Paşa, Damat Mahmut Celaleddin Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve diğer vükelalar Midhat Paşa'nın konağında toplandılar. Görüşme sırasında Kolağası rütbesinde olan Çerkes Hasan adında bir serasker çok önemli bir şey söyleyeceğini iddia ederek konağa

---

³¹¹ İlker Akgüngör, "135 Yıl Sonra Ortaya Çıkan Tanıklık 'Babam Abdülaziz'in Bileklerini Keserlerken Gördüm'" *Vatan Gazetesi*, 3 Ekim Pazartesi

³¹² Ahmet Özcan, "Sultan Abdülaziz Öldü mü, İntihar mı etti?" *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, C.3, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, S:5, Aralık 2012, Ankara, s.5

³¹³ Bayram Kodaman, 1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.12, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s.33

³¹⁴ BAO, Y.PRK.AZJ, 4/77

girmeyi başardı ve girer girmez silahını çekip orada Hüseyin Avni Paşa'yı öldürdü ayrıca birçok kişiyi yaraladı³¹⁵.

3.1.9. Abdülaziz'in Katillerinin Cezalandırılması

Ölümün cinayet sayılmasının sebepleri şöyle sıralanır:

- 1- Abdülaziz'in hizmetine verilenlere 100 lira aylık verilmesi
- 2- Sultan hala yaşıyorken müdahale etmek yerine bir perdeye sarılarak hastaneye değil de karakola götürülmesi
- 3- Ölüm raporunun sahit kabul edilmemesi
- 4- Hüseyin Avni Paşa'nın Abdülaziz'in naaşını açıkça muayene ettirmemesi
- 5- Marko Paşa'nın ifadesi
- 6- Önceden Murad Efendi'nin koruyuculuk ve bekçilik hizmetinde bulunmuş daha sonra ise Mustafa Nuri Paşa tarafından³¹⁶ yüzer lira maaşla Abdülaziz'in Fer'ye Sarayındayken hizmetine verilmiş olan Mustafa Çavuş ve Hacı Mehmed'in Abdülaziz'in ölümünden sonra otuzar lira ikramiyeyle köylerine gönderilmiş olmaları³¹⁷
- 7- Abdülaziz'in düşmanı olan Avni Paşa'nın vaka günü Kuzguncuk'taki yalısından ilk olarak Fer'ye sarayındaki karakola gitmesi
- 8- Mustafa ve Hacı Mehmed'in işkence edilerek ifadeleri alındığında cinayeti itiraf etmeleri
- 9- Damat Mahmud ve Damat Nuri Paşaların II. Abdülhamid'in af vaadine inanarak cinayeti V. Murad'ın validesinin emriyle yaptıklarını söylemesi³¹⁸

II. Abdülhamid tahta geçtiğinde Abdülaziz'in ölümünün cinayet olduğunu kanıtlamak için ölümünden 5 yıl sonra Yıldız Mahkemesi kurdu. Olaya karışıp yaşayanlar mahkemede tek tek sorgulandılar. Suçlu bulunanlar; Pehlivan Hacı Mehmed, Boyabadlı Hacı Mehmed, Cezayirli Mustafa, Mabeynci Fahri Bey, Mabeynci Seyyid Bey, Binbaşı Necip Bey, Binbaşı Namık Paşazade Ali Bey, Miralay

---

³¹⁵Midhat Paşa, *Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret) I*, Temel Yayınları, Ekim 1997, s.196

³¹⁶BAO, Y.EE, 16/39

³¹⁷BAO, Y.EE(3), 16/10; BAO, Y.EE,(1) 16/17

³¹⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.137, 138

İzzet Bey, Damat Nuri Paşa, Damat Mahmud Paşa, Midhat Paşa, Mütercim Rüşdü Paşa, Hasan Hayrullah Efendi, Baş Mabeynci Ethem Bey olmuştur³¹⁹.

Yapılan tahkikatta Abdülaziz'in cariyelerinden biri olan Zeykyap kalfanın, içeriden sesler gelince odaya doğru koşarken odanın penceresinden bıyıklı orta boylu bir adamın kaçtığı yöndeki ifadesi Nazime Sultanın anlattıklarını destekler niteliktedir³²⁰. Ayrıca Zevkyab kalfanın pencereden kaçan adamı tasvir ederken kullandığı betimlemeler sonucunda Nuri Paşa tarafından Abdülaziz'in hizmetine verdiği ve ölümünden sonra memleketine döndüğü belirlenen Mustafa olduğu anlaşılmıştır³²¹.

Doğal olarak yargılanan isimlerden en çok Midhat Paşa'nın akıbeti merak edilir. Midhat Paşa'nın yargılanma sürecine girmeden önce olacıklardan çok korkmadığı söylenebilir. Öyle ki ondan hesap sorulmaya başlandığı anda "*Padişah bana ne yapacak. Beni öldüremez. Nedi edemez ancak azledebilir. Bu halde ahali beni yine isteyeceklerinden bunun men'i için bir römorkör vapuruyla derhal Midilli'ye giderim.*"³²² Onun bu sözleri büyük devletlerin koruması altında olduğuna yorumlmuştur. Midhat Paşa yargılandığı mahkemede verdiği ifadeye ise bugüne kadar devleti için her türlü fedakarlıkta bulunduğunu, vazifesini layıkıyla yerine getirdiğini, yerli ve yabancı gazeteler vasıtasıyla kendisine iftira atıldığını,³²³ Abdülaziz'in başından beri Hüseyin Avni ve Nuri Paşalara güvenmediğini, geceleri onların taklitlerini yapıp eğlendiğini³²⁴ söylemiştir.

Diğer yandan sorgulananlar arasında bulunan Damad Nuri Paşa, Mahmud Paşa'nın kendisine haksız suçlamalarda bulunduğunu, bu suçlamaların hiçbirini kabul etmediğini, hatta Abdülaziz'in emrine verilen üç şahısın haberini sonradan duyduğunu söylerken,³²⁵ iddia edildiğinin aksine olay gecesini evinde olmadığı anlaşılan Mahmud Celaledin Paşa ise ifadesinde suçluların Hüseyin Avni Paşa, Rüşdü Paşa, Midhat Paşa ve Redif Paşa olduğunu,³²⁶ ayrıca Abdülaziz'in en yakınındaki kişi olan baş

³¹⁹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, S:53, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s.223, 224

³²⁰BAO, Y.EE(3), 17/36

³²¹BAO, Y.EE(6), 17/51

³²²Burhan Çağlar, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)* Arı Sanat Yayınları, Eylül, 2010 İstanbul, s.137

³²³BAO, Y.EE(3) 16/15

³²⁴BAO, Y.EE(1), 18/113

³²⁵BAO, Y.EE(1), 17/38

³²⁶BAO, Y.EE(1), 17/60

mabeyncisi olan Fahri Bey'in sorgulanması gerektiğini söyleyip,³²⁷ padişaha methiyeler dizip özürler dileyerek affedilmek istemiştir³²⁸.

Mahkeme süresince bir yazı yayınlanarak mevcut gazetelerde Abdülaziz'in ölümü, yargılananlar ve mahkumlar hakkında yazı yayınlamaları yasaklanmıştır.³²⁹ Özellikle Ceride-i Havadis ve Tercüman-ı Hakikat gazetelerine yazı gönderilerek gerçeğe muhalif olduklarından ve mahkemeyi etkilediklerinden bundan sonra resmi bir malumat almadıkları sürece tek bir harf dahi yazmaları yasaklandı³³⁰.

Mahkeme sonucunda Abdülaziz'in ölümünde etkisi bulunanların öldürülmesi yönünde fetvalar verildi.³³¹ Cezayirli Mustafa, Boyabadlı Hacı Mehmed, Midhat Paşa, Damat Mahmut, Damat Nuri, Fahri, Mütercim Rüşdü, Ali Necib Bey idama mahkum edildi³³². Midhat Paşa ilk olarak Abdülaziz'in ölümünde suçlu bulunup idama mahkum edildi daha sonra ise idam kararı müebbet hapse çevrilerek Taif'e sürüldü³³³. Mithat Paşa'yla birlikte Nuri Paşa ve Mahmud Paşa, Padişahın emriyle Taife sürüldüler ve üç Paşa da ayrı kamaralarda kilitli bir şekilde yolculuk ettiler. İçlerinden Nuri Paşa, aslında mahkemede Sultan Abdülaziz'i Sultan Murad'ın emriyle öldürdüğünü itiraf ettiğinde bağışlanacağını düşünüyordu, fakat beklediği olmayınca adeta cinnet geçirdi ve bu ruhsal bozukluğu ölene kadar devam etti³³⁴. Sultan Murad ise yargılandığı mahkemede Abdülaziz'in ölüm emrini vermesi sebebiyle ceza kanununun yüz seksen dördüncü maddesi gereğince idam cezasına çarptırıldı, fakat sorguda cülusunun kaçınıcı günü cinnet geçirdiği öğrenilerek,³³⁵ akli dengesi yerinde olmadığı için bu karar uygulanamadı³³⁶.

Yıldız Mahkemelerinde verilen bir ifade ilgi çekicidir. Sultan Abdülaziz'in naaşını yıkayan imam sultanın göğsünde bir darbe olduğunu ve yıkarken bile sızıntının devam ettiğini söylemiştir. Bu durum olayın cinayet olduğunu ve cinayet öncesi ağır bir boğuşma gerçekleştiğini kanıtlar niteliktedir³³⁷.

³²⁷ BAO, Y.EE, 17/84

³²⁸ BAO, Y.EE(1), 17/44; BAO, Y.EE(1), 17/46

³²⁹ BAO, Y.EE(1), 17/68

³³⁰ BAO, Y.PRK, BŞK(1), 4/95

³³¹ BAO, Y.EE(1), 16/23

³³² Aslı Güller, 'XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İntiharlar'' Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015, s.48

³³³ Burhan Çağlar, *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)* Arı Sanat Yayınları, Eylül, 2010 İstanbul, s.181

³³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Taif Mahkumları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s.13

³³⁵ BAO, Y.EE(2), 18/112

³³⁶ BAO, Y.EE(1), 17/76

³³⁷ Tolga Saçıkaralı, 'Sultan Aziz Nasıl Şehit Edildi?' *Millî Gazete*, 3 Haziran 2017

3.2. DEĞERLENDİRME

Sultan Abdülaziz herkesin beklediği bir padişahtı. İşte istenildiği gibi yeniliklere açık, donanımlı, bilgili, çağdaş düşünceye sahip aynı zamanda geleneklerine bağlı bir padişah tahta çıkmıştı. Düzenin bozulduğu Osmanlı Devleti için beklenen umut ışığı gelmişti. Ancak devleti için çalışan birçok padişah gibi onun iyilikleri de cezasız kalmayacaktı.

Abdülaziz tahta geçer geçmez ıslahat çalışmalarına başladı. Eğitim, ekonomi, ordu ve ulaşım alanlarında birçok yeniliklere imza attı. Sultana muhalefet tam da bu sırada başladı. Aslında muhalefetler çok haksız yere değildi. Zira Padişah güçlü olması gereken maliye yerine askeriyeye öncelik veriyor, tavsiyeleri şiddetle reddediyor ve gereksiz masraflar yapıyordu. Avrupa devletleri ise her zaman olduğu gibi devletin olumsuz taraflarından beslenmekten geri kalmıyordu. Evvela Abdülaziz'in sadakatini garantilemek için Tanzimat Fermanı niteliğindeki bir anlaşma imzalatmakla başlayıp, Osmanlı Devleti'ne zorluk çıkarmak için evvela devlete bağlı milletleri kışkırtıp ıslahatlarda gecikmelere sebep oluyordular. Abdülaziz'e düşman olduğu bilinen Mahmud Nedim Paşa'nın yanında Rusya, Midhat Paşa'nın yanında ise İngiltere yer alıyor ve onlara Padişah aleyhine yapacakları her harekette destek veriyorlardı.

Abdülaziz hassas bir padişahtı. Padişah olmanın getirdiği ağır sorumlulukların farkındaydı ve bu duruma zaman zaman üzülüyor oluyordu. Avrupa seyahatinden önce Başmabeyncisi Mehmed Efendi'ye yaptığı konuşma bunun doğruluğunu göstermektedir.

Abdülaziz'in aynı zamanda dostu da olan Ali Paşa'nın vefatının ardından Mahmud Nedim Paşa ve Hüseyin Avni Paşa'nın göreve getirilmesiyle işler bir anda değişmeye başladı. Bu iki Paşa'nın yanında Midhat Paşa ve Rüşdü Paşa birleşerek Padişahı tahttan indirme konusunda anlaştılar. Aslında Midhat Paşa haricindeki üç Paşa Padişahı sevmiyor ve geçmişte uğradıkları haksızlıklar nedeniyle intikam almak istiyordu. Abdülaziz'den adeta nefret ediyorlardı. Abdülaziz ise onların yaralarına tuz basarcasına saray eğlencelerinde dalkavuklara onların taklitlerini yaptırıp eğleniyordu. Midhat Paşa'nın ise amacı çok farklıydı. Ona göre yönetim biçimi değişmeli, meşrutiyet ilan edilmeliydi. Abdülaziz meşrutiyeti idare edebilecek bir Padişah değildi, bu yüzden tahttan indirilmeliydi.

Mahmud Nedim Paşa, Midhat Paşa ve Rüşdü Paşa'yla birlikte saray denetim altına alınmıştı, Hüseyin Avni Paşa'yla da ordu el altındaydı. Eksik olan tek şey

ihtilale dini destekti. Bu açığı da Şeyhülislam Hayrullah Efendi'yi yanlarına çekerek kapatmış oldular. Dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi zorluklar Paşaların istediklerini yapmalarına bir nevi yardımcı olmuştur.

Paşalar Abdülaziz'i tahttan indirmek istiyordu fakat bunu alenen yapamazlardı. Bu yüzden öğrencileri kullanmaya karar verdiler. Böylece yanlarında olanlarla birlikte zaman zaman toplantılar yaparak darbenin ayrıntılarını kararlaştırdılar. Yani öğrencileri kullanarak bir cihan padişahını darbeye tahttan indirip öldürmeyi bir Osmanlı paşasının evinde karar verdiler. Hemen harekete geçemeyen paşalar öncelikle halkı ve öğrencileri kışkırtarak küçük çaplı isyanlar çıkardılar. Hall'e karar verdikleri zamansa Şeyhülislamdan gerekli fetvayı aldılar. Burada dikkat edilmesi gereken husus Şeyhülislamın Abdülaziz'in akli dengesi yerinde olmadığına dair fetva vermesidir. Fetvayı ilginç kılan şeyse akli dengesi yerinde olmadığı kanaatiyle tahttan indirilen padişahın yerine deli olduğuna emin olunan bir padişahın getirilmesidir. Bu ayrıntı fetvanın ne kadar yersiz olduğunun kanıtıdır.

Hall gecesi askerinin dahi haberi yokken bir oldu bittiye getirilmiştir. Abdülaziz o derece kederlenmiştir ki bu kadar dindar birinin ağzından gökten Cebrail'inse tahtı kabul etmem sözleri dökülmüştür. Asıl kötü olan durum ise padişahın tahttan indirilmesinden sonra yaşanmıştır. Öncelikle sonunun aynı olacağını düşünmesi ve psikolojisinin bozulması için Abdülaziz'in III. Selim'in tutulduğu daireye konuldu ve yanına yemek yiyeceği malzeme bile verilmedi. Abdülaziz bu durumdan rahatsız olduğunda ise Sultan Murad'a mektup yazıp naklini istedi. Burada önemli olan husus Sultan Murad'ın Abdülaziz'e olan nazik tavrıdır. Aslında Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde kendisi de rol oynamışken cevaplarından da anlaşılacağı gibi Sultan Murad, Abdülaziz'e iyi muamele edilmesini ve ona zarar gelmemesini istiyordu. Ancak çok sağlıklı düşünemediği için onu yönlendiren paşaların etkisinde kalıyordu. Aslında Abdülaziz'i çok sevdiği ölüm haberini duyduktan sonra iyice delirmesinden de anlaşılmaktadır.

Abdülaziz istediği saraya nakledildiyse de burada da gördüğü muamele çok farklı olmamıştır. Yukarıda şamdan ve çanta olayında anlatıldığı gibi eski de olsa padişahla alaycı yaklaşmak gayet yakışıksızdır.

Sultan Abdülaziz'in ölümünün intihar mı cinayet mi olduğu tartışmaları sürerken olayları mantık çerçevesine oturttuğumuzda intihar olmadığı ihtimali daha ağır basmaktadır. Zira darbeye hall edilmiş bir padişah -üstelik halk tarafından çok

sevilen- her zaman darbeciler için bir tehdit unsuru olmuştur. Abdülaziz'in ölümünden önce de defalarca suikast girişimine maruz kalması cinayeti ihtimalini desteklemektedir. İlgi çekici diğer bir husus, istenmemesine rağmen ısrarla Abdülaziz'in emrine üç hizmetlinin verilmesidir. Bu kişilerin Nuri Paşa tarafından görevlendirilmesi ve sultan öldürüldükten sonra yüksek maaşla memleketlerine gönderilmeleri olayın cinayet olduğunu ve bunda rol oynayan kişilerin ortadan kaybolduğunun göstergesidir.

Belki de Abdülaziz'in ölümünün şüphe çekmesinde en önemli sebep vakadan sonra Hüseyin Avni Paşa'nın tavrıdır. Abdülaziz'in cesedinin muayene edilememesi, hatta cenazesini yıkayan imamın bile padişahı yakından görememesi şüpheleri oldukça arttırmaktadır. Ayrıca intiharda kullandığı öne sürülen makasın bir değil iki tane olması, o makasın kesin kullanıldığının kanıtlanamaması ve makasların oldukça paslı olması intihar ihtimalini zayıflatmaktadır. Fizyolojik olarak insanın bir bileğini kestikten sonra kesilen bilek işlevini kaybettiği için diğer bileğini kesmesi mümkün değildir. Makasın paslı olması bu ihtimali adeta ortadan kaldırmaktadır. Bir de makasın iki adet olarak verilmesi ve kesin belirlenememesi ilginçtir. Zira Abdülaziz'e iki değil bir makas verildiği belirtilirken sonradan iki makas ortaya çıkıyor. İntiharda bir makas kullanıldıysa olay yerinde o makasın mevcut olması gerekir.

Olayın cinayet olduğu Yıldız Mahkemeleri'nde belirlendiği halde hala şüpheler bulunmaktadır. Mahkemede alınan ifadelerde bazıları olayı inkar ederken bazıları itiraf etmiştir.

4. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin 17. Yüzyıldan itibaren başına gelen hadiseler devleti artık düzelmesi imkânsız bir hale getirmesine sebep olmuştur. Girişilen reform çabaları felakete sonlanınca doğal olarak devletin geleceğini düşünen padişahların adım atmalarını engellemiştir. İleriki tarihlerde yenilik adımları atan padişahlar olsa da çabalar devletin yıkılışına kadar devam etmiştir.

Öncelikle çalışmamızın başlangıcı olan II. Osman'ı ele alacak olursak yukarıda da bahsettiğimiz gibi çocuk denecek yaşta tahta çıkan II. Osman reform girişimlerinde bulunmasından sonra felakete uğramıştır. Yaşının verdiği etkiyle çevresindekilere sert müdahalelerde bulunduğu için onu yanlış yönlendirenlere kolaylık sağlamıştır. Sultan Osman'ın yaptığı hataların bir numaralı sorumlusu olarak Hocası Ömer Efendi, Kızlarağası Mustafa Ağa ve Davud Paşa gösterilebilir. Padişahın yaşının küçük olmasını fırsat bilerek yanlış yönlendirmelerde bulunmuş ve hata yapmasına müsaade etmiştir. Özellikle adeta bardağı taşıran son damla olan Hacca gitme fikrini padişahın aklına sokarak ayrıca bunun duyulmasını sağlayarak padişahın hayatını tehlikeye atmışlardır. Padişahsa tecrübesizliğinin kurbanı olarak yanlış yönlendirildiğinin farkına son anda varmıştır ancak bu farkındalık çare olmamıştır. Paşaların desteğini alan asker tarafından tahttan indirilen II. Osman önce Yedikule zindanına hapsedilmişti.

Sultan II. Osman tahttan indirildiğinde ona Osmanlı tarihine yakışmayacak muamelelerde bulunuldu. Tahttan indirilmesinde rol oynayan yeniçeri ağası Derviş Ağa ve yanındaki çocuk tacizcisi Kilindir Uğrusu padişaha tacizlerde bulundular. Padişahta son bir umut serbest bırakılmak için yalvardı ve öldürülmek istemedi. Yeniçeri ocağı daha önce bir padişahı öldürmemişti ve II. Osman'ı Yedikule'ye hapsedince de böyle bir düşünceye sahip olmamıştır. Ancak padişahın hall edilmesini sağlayanlar onun yaşamasını tehlike olarak gördükleri için padişahın öldürülmesine neden oldular. Yeniçeriler padişahın ölmesini istemediği için ileriki zamanlarda padişah katili olarak anılmak istemediklerinden padişahın ölümünde rol oynayan I. Mustafa'nın kız kardeşinin kocası olan Davud Paşa'yı suçlamışlardır. Yeniçeriler Davud Paşa'yı suçlamakta haksız değillerdi ve sonuç olarak onu öldürmeyi gerekli gördüler. Sultan II. Osman'ın katilleri cezalarını buldu fakat yaşanan bu olay Osmanlı tarihinde utanç verici bir hadise olarak kaydedildi.

III. Selim daha şehzadeliği zamanında olayların farkında olduğu için ve tecrübe kazanma şansını elde ettiği için tahta çıkınca yapacaklarını o zaman planlamıştı. II. Osman'ın başına gelenleri çok iyi bildiği için aceleci davranmamış ve temkinli hareket etmiştir. Yeniçeri Ocağının ıslahının mümkün olmadığını gören III. Selim, ocağı kaldırmayı göze alamayıp yeni bir ordu kurmak istemiştir. Ancak yeniçeri ocağı II. Selim'in kurduğu Nizam-ı Cedid ordusunu kendilerine tehlike gördüğü için buna karşı çıktı. Paşalar bu dönemde de faal bir şekilde padişaha muhalefetini sürdürüp zaten ayaklanmaya hazır olan yeniçeri ordusunu teşvik etmiştir. Bu sefer farklı olarak olaylara yabancı devletler de müdahale etmiştir. Yeni kurulan orduyla Osmanlı Devleti'nin toparlanmasını istemeyen Avrupa devletleri ayaklanan yeniçerilere açık destek vermiştir. Halkın da ayaklanmasını isteyen paşalar padişahın eğlenceye düşkünlüğünü vurgulayarak devleti Fransız biçimine sokacağını söyleyip padişaha muhalif olan herkesin ayaklanmasını sağlamışlardır. İsyanın başını çeken Kabakçı Mustafa namında biriyle saraya yürüyüp padişahı tahttan indirmişlerdir. III. Selim'in destekçisi olan Alemdar Mustafa Paşa padişahı korumaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Akli dengesi yerinde olmayan yeni padişahın devleti daha kötü duruma getireceği görülünce III. Selim tekrar tahta çıkarılmak istendi fakat bunu kendilerine tehlike olarak gören paşalar padişahı Topkapı Sarayı'ndaki odasında yine yakışmayan hareketlerle öldürmüşlerdir. II. Osman'dan sonra reform girişimleri onucu asker tarafından öldürülen ikinci padişah olarak III. Selim tarihe geçmiştir.

Abdülaziz dönemi bahsedilen diğer iki padişaktan biraz daha farklıydı. Yeni padişah Batı'ya sıcak bakan ancak geleneklerine de sahip çıkan biriydi. Bu dönemde Hüseyin Avni Paşa, Midhat Paşa, Mustafa Nuri Paşa, Namık Kemal gibi hatırı sayılır nüfuz sahibi düşmanları vardı. Bu dönemde paşalar sadece sözlü olarak faaliyette değillerdi basın da aktif bir şekilde kullanılarak yavaş yavaş padişaha muhalif olanların sayısını katladılar. Hüseyin Avni Paşa'nın konağında uzun süren toplantılar sonucu padişahı tahttan indirmeye karar verdiler. Medrese öğrencilerini kışkırtarak ayaklanma çıkarıp padişahın tahttan indirilmesini sağladılar. Abdülaziz ise mücadele etse isyanı bastırabilecekken büyük bir üzüntüyle tahttan kendi isteğiyle indi. Önceden öldürülen III. Selim'in tahttan indirildikten sonra tutulduğu odaya kapatılması adeta sonunun aynı olacağını hissetmesini sağladı. Padişahın tahttan indirildikten sonra gördüğü kötü muameleler yine Osmanlı Devleti'ne yakışmamıştır. Daha sonra kendi isteğiyle Fer'îye Sarayı'na nakledilen padişah odasında iki bileği kesilmiş bir şekilde bulundu.

Abdülaziz'in ölümü sırrını korumakla birlikte olayın intihar değil cinayet olması olasılığı daha yüksektir. Zira zaten öldürülmekten korkan bir padişahın kendini öldürmesi pek olası değilken yerine geçen padişahın akli dengesinin bozuk olmasından dolayı tekrar tahta çıkarılması tehlikesi olan Abdülaziz'in öldürülmesi daha olasıdır. Bahsedilen üç padişahın da sonu aynı olmuştur. Görünen o ki tarih tekerrür etmiş fakat aynı faaliyetlerde bulunup farklı sonuçlar beklemenin anlamsız olduğu kanıtlanırcasına devletin durumunun iyileşmesi söyle dursun daha kötüye gitmesi kaçınılmaz olmuştur. Biz çalışmamızda bu konuları ayrıntılı olarak belgeler ve birinci elden kaynaklarla işlemiş bulunuyoruz.

KAYNAKÇA

BAO, Y.EE, 17/30
BAO, Y.EE, 18/94
BAO, Y.EE, 18/114
BAO, A.DVN(1), 10/48
BAO, HAT, 1236/48106-A
BAO, HAT, 415/21495-B
BAO, Y.PRK.AZJ, 4/77
BAO, Y.EE(3), 16/10
BAO, Y.EE(1), 17/38
BAO, Y.EE(3), 17/36
BAO, Y.EE(6), 17/51
BAO, Y.EE(3) 16/15
BAO, Y.EE(1), 18/113
BAO, Y.EE(1), 18/112
BAO, Y.EE, 20/21
BAO, Y.EE(2), 21/28
BAO, Y.EE(1), 17/76
BAO, Y.EE(2), 17/30
BAO, Y.EE(1), 17/387
BAO, Y.EE(1), 17/60
BAO, Y.EE, 17/84
BAO, Y.EE(1), 17/44
BAO, Y.EE(1), 17/46
BAO, Y.EE(1), 17/68
BAO, Y.PRK, BŞK(1), 4/95
BAO, Y.EE(1), 16/23
BAO, Y.EE, 16/39
BAO, MD, 47,82
BAO, Y.EE(1), 16/52
BAO, Y.EE(1), 16/17

- Afyoncu, E., Demir, U., & Önal, A. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Afyoncu, E., Önal, A., & Demir, U. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*. Yeditepe Yayınları.
- Akgüngör, İ. (2011, Ekim 3). *135 Yıl Sonra Ortaya Çıkan Tanık 'Babam Abdülaziz'in Bileklerini Keselerken Gördüm*. Vatan Gazetesi: <http://www.gazetevatan.com/135-yil-sonra-ortaya-cikan-taniklik> adresinden alındı
- Alagöz, Ç. (tarih yok). Sultan Abdülaziz'in Kanlı Gömleği;1876 Darbesi Üzerine Bir Çalışma. *Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları.
- Altundağ, Ş. (tarih yok). II. Osman. *M.E.B. İslam Ansiklopedisi* (Cilt 9). içinde
- Andreasyan, H. D. (1961). III. Selim ve IV. Mustafa Devrine Ait Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 12(16).
- Andreasyan, H. D. (1972). *Georg Oğulukyan'ın Ruznamesi, 1806-1810 İsyanları, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Arapyan, K. (1943). *Rusçuk Âyânı Mustafa Paşa'nın Hayatı ve Kahramanlıkları*. (E. Uras, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arıkan, S. (1993). *III. Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûzname*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ata, T. Z. (1874-1876). *Tarih-i Ata 1810-1880* (Cilt III). İstanbul: Yahya Efendi Matbaası.
- Aydın, F., & Göksu, E. (tarih yok). *Ana Hatlarıyla Abdülaziz Dönemi Osmanlı Bahriyesi ve Ceride-i Askeriyyelere Göre 1864 Yılı Denizcilik Faaliyetleri* (Cilt 13). Yeni Türkiye Yayınları.
- Ayverdi, S. (1999). *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*. Kubbealtı Neşriyatı Yayınları.
- Başer, A. (2013, Mart). İngiliz Elçisi Thomas Roe'nun Yazışmalarında II. Osman Dönemi. *History Studies International Journal Of History*, 5(2).
- Baykal, B. S. (1989). İbretnüma, Mabeynci Fahri Bey'in Hatıraları ve İlgili Bazı Belgeler. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*(23).

- Beydilli, K. (1994). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Cilt 1). (E. İhsanoğlu, Dü.) İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
- Beydilli, K. (tarih yok). Selim III. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36). içinde
- Beyhan, M. A. (2015, Mayıs). Sultan Abdülaziz Neden ve Nasıl Öldürüldü? *Derin Tarih Dergisi*(38).
- Cezar, M. (1960). III. Selim. *Resimli-Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi* (Cilt IV). içinde İstanbul: Baha Matbaası.
- Çağlar, B. (2010). *İngiliz Said Paşa ve Günlüğü (Jurnal)*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Çelebi, K. (2009). *Fezleketü Akvali'l-Ahyar fi'İlmi't-Tarih ve'l-Ahbar (Fezleketü't-Tevarih)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Çelebi, M. H. (1880). *Solakzade Tarihi*. İstanbul: Bab-ı Ali Civarında Mahmud Bey Matbaası.
- Çiçek, F. (2014, Sempember). An Examination of Daily Politics and Factionalism at the Ottoman İmperial Court in Relation to the Regicide of Osman II (1618-22). *İstanbul Şehir University the Graduate School of Social Sciences*.
- Çınar, H. (2010, Haziran). İstanbul 2010 Ajansından III. Selim Dönemi ve İstanbul'u Üzerine Bir Kitap. *Vakıflar Dergisi*(33).
- Danacı, A. (2008). III. Selim'in Katilleri. *Osmanlı Tarih Araştırmaları, XXXI*.
- Danışman, Z. (1965). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt IX). Yeni Matbaa İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınları.
- Danışman, Z. (1966). İkinci Mahmud Devrinin Devamı-Abdülmecid-Abdülaziz ve Beşinci Murad Devirleri. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt XII). içinde Yeni Matbaa İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Danışman, Z. (1986). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt XI). İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.
- Derin, F. Ç. (1974, Temmuz). Tüfengçi-Başı Ârif Efendi Tarihçesi. *Belleten Dergisi, XXXVIII*(151).
- Dikme, H. (2012). Osmanlı'da Halkla İlişkiler: Sultan Abdülaziz Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(21).
- Dilçin, C. (1991). Şeyh Galip'in Şiirlerinde III. Selim ve Nizam-ı Cedid. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi, XI*(1).

- Efendi, A. Ş. (1985). *Tarih Musahebeleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Efendi, B. A. (1997). *İstanbul'da Yarım Asırlık Vekayi-i Mühimme*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Efendi, C. Ö. (2003). *Câbi Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Efendi, M. A. (2015). *Asım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)* (Cilt 2). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Efendi, M. N. (1863). *Sultan Selim-i Salis Asrı Vekayiine Müteferriatına Dair*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Efendi, N. M. (2007). *Tarih-i Naima (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hulasati Ahbari'l-Hafikayn)* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Efendi, P. İ. (1981). *Peçevi Tarihi* (Cilt II). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliot, H. (1946). *Mithat Paşa'ya Dair Bir Hakikatın Tezahürü*. İstanbul: Gün Basımevi.
- Emecen, F. (1988). Osman II. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt 33). içinde Ankara.
- Findley, C. V. (2012). Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın İçlerine. *Dünya Tarihinde Türkler*. içinde İstanbul: Timaş Yayınları.
- Findley, C. V. (2014). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıali, 1789-1922*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gök, N. (2012). Mütercim Halimî Efendi'nin Notları Çerçevesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ve Sonuçları (21 Haziran 1867-7 Ağustos 1867). *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*(7).
- Güller, A. (2015). XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İntiharlar. *Yüksek Lisans Tezi*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Gürfirat, B. (1967). Pertevniyal Valide Sultan'ın Hatıratı Sergüzeştname. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*(2).
- Hafız Mehmed Bey. (1995). *Hakaayıkül Beyân Fi Hakk-ı Cennetmekân Sultan Abdülaziz*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Hammer, J. v. (1966). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 9). Üçdal Neşriyat.
- Hammer, J. v. (tarih yok). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 8). İstanbul: Üçdal Neşriyatı.
- Hammer, J. v. (tarih yok). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt 17).

- Hayta, N., & Ünal, U. (2012). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışına Kadar)*. Kitabevi Yayınları.
- İlgürel, M. (tarih yok). II. Osman. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (Cilt 10). içinde Çağ Yayınları.
- İnal, İ. M. (1982). *Son Sadrazamlar* (Cilt I). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnalcık, H., Erünsal, İ. E., Lowry, H. W., Emecen, F., Kreiser, K., & Aydın, B. (2008). *Osmanlı Araştırmaları*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi.
- Işıksal, T. (1996). III. Selim'in Türk Topçuluğuna Dair Bir Hatt-ı Humayunu. *Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 8(11-12).
- Jane, H., & Tezcan, B. (Dü). (tarih yok). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*. (D. Berktay, Çev.) Alkım Yayınları.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt V). İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1538-1640)* (Cilt 3). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kacıroğlu, M. (2010). Arif Oruç'un Abdülaziz Dönemini Anlatan Eseri; Sultan Abdülaziz Nasıl Hal' Edildi, Nasıl İntihar Etti? *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 6(24).
- Kantemir, D. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (Cilt 2). Kültür Bakanlığı Yayınevi.
- Karadağ, R. (1978). *Muhteşem İmparatorluğu Yikanlar*. İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Karaer, N. (2005). Abdülaziz. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24.
- Karal, E. Z. (1977). İslahat Fermanı Devri 1861-1876. *Osmanlı Tarihi* (Cilt VII). içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, E. Z. (1983). Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri(1789-1856). *Osmanlı Tarihi* (Cilt V). içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karta, N. (2014, Ekim). Sultan III. Selim Döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Durumu ve Alınan Tedbirler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(6).
- Kazalak, K., & Gündüz, T. (2003). II. Osman'ın Hotin Seferi(1621). *Dergipark*, 14(14).
- Kazıcı, Z. (2008). Sultan Abdülaziz. *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti* (Cilt 14). içinde İstanbul.

- Keleş, E., & Ercoşkun, T. (2014). Stratford Canning'in Kaleminden Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu ve İstanbul'daki Üç İsyân (1807-1809). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56).
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1).
- Kodaman, B. (1993). 1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi. *Doğuştan Günümüze İslam Tarihi* (Cilt 12). içinde İstanbul: Çağ Yayınları.
- Koray, E. (1987, Nisan). Sultan Abdülaziz'e Karşı Girişilen Bir Suikast Olayı ve Hüseyin Vasfi Paşa. *Bellekten Dergisi*, LI(13).
- Kurt, M., Ödekan, A., Toprak, Z., & Yurdaydın, H. G. (1997). *Türkiye Tarihi 3-Osmanlı Tarihi 1600-1908*. Cem Yayınevi.
- Küçük, C. (1988). Abdülaziz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt 1). içinde
- Lamartine, A. d. (tarih yok). *Düşerken (Türkiye Tarihi)* (Cilt 7). Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser.
- Lamartine, A. (tarih yok). Sonun Başlangıcı. *Türkiye Tarihi* (Cilt 5). içinde Tercüman Gazetesi.
- Ortaylı, İ. (2011, Mayıs 21). *Milliyet Gazetesi*. Hanedanın Büyük Kabusu: <http://www.milliyet.com.tr/hanedanin-buyuk-kabusu/ilber-ortayli/pazar/yazardetayarsiv> adresinden alındı
- Özcan, A. (2012, Aralık). Sultan Abdülaziz Öldü mü, İntihar mı Etti? 3(45).
- Özcan, B. (1995, Mart). III. Selim'in Vatanperverliği. *Tarih ve Medeniyet Dergisi*(13).
- Özkaya, Y. (1990). III. Selim'in İmparatorluk Hakkındaki Bazı Hatt-ı Humayunları. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*(1).
- Özkaya, Y. (tarih yok). III. Selim Devrinde Nizam-ı Cedid'in Anadolu'da Karşılaştığı Zorluklar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1).
- Özkul, O. (1996). III. Selim Döneminde Osmanlı Uleması ve Yenileşme Konusundaki Tutumları (1789-1807). *Yayınlanmış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı.

- Öztuna, Y. (1977). Osman II. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt XXVI). içinde Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Öztuna, Y. (1994). *Büyük Osmanlı Tarihi* (Cilt V). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hanedanlar, Türkiye (1074-1990)* (Cilt II). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztuna, Y. (tarih yok). Abdülaziz. *Türk Ansiklopedisi* (Cilt I). içinde İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Öztuna, Y. (Nisan 2008). *Genç Osman ve IV. Murad Radikal Islahatçı ve Kardeşi Asrın En Büyük Askeri*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Pamuk, Ş. (2014). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paşa, A. C. (1994). *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler* (Cilt I). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Paşa, A. C. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Paşa, A. C. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Paşa, A. V. (2011). *Fezleke-i Tarih-i Osmanî, Bir Eski Zaman Ders Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Paşa, C. (1986). *Tezakir 40 Tetimme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Paşa, H. B.-Z. (2004). *Hasan Bey-Zade Tarihi(1003-1045/1595-1635)* (Cilt III). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Paşa, M. (1997). *Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret)* (Cilt I). Temel Yayınları.
- Paşa, M. C. (1983). *Mir'at-ı Hakikât (Tarihi Hakikatların Aynası)* (Cilt I-II-III). İstanbul: Bereket Yayınevi.
- Paşa, M. M. (1990). *Mir'at-ı Şuunat*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Paşa, M. N. (1910). *Netayicü'l Vukuat* (Cilt 1).
- Paşa, M. N. (1992). *Netayic'ül-Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi* (Cilt III-IV). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Rasim, A. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Rıza, A., & Galib, M. (1977). *Geçen Asırda Devlet Adamlarımız, XIII. Asr-ı Hicrîde Osmanlı Ricâli* (Cilt II). İstanbul: Kervan Yayıncılık.

- Saçıkaralı, T. (2017, Haziran 3). *Sultan Abdülaziz Nasıl Şehit Edildi?* Milli Gazete: <https://www.milligazete.com.tr/haber/899438/sultan-aziz-nasil-sehit-edildi> adresinden alındı
- Saib, A. (2014). *Vaka-ı Sultan Abdülaziz*. Samsun.
- Sertoğlu, M. (1947, Temmuz). Tuği Tarihi. *Belleten Dergisi*, XI(43).
- Sertoğlu, M. (1971). *Mufassal Osmanlı Tarihi* (Cilt V). İstanbul: Güven Yayınevi.
- Sertoğlu, M. (1972). *Abdülaziz. Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi* (Cilt VI). içinde İstanbul: Güven Yayınevi.
- Solakzade, M. H. (1989). *Solak-Zade Tarihi* (Cilt II). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Subaşı, T. (2002). Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz. *Genel Türk Tarihi* (Cilt 7). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, H. Y. (tarih yok). *Sultan Aziz Hayatı-Hali-Ölümü*. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.
- Tanpınar, A. H. (1988). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tanpınar, A. H. (2006). *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Toker, H. (2013). Sultan Abdülaziz'in Müzisyen Kişiliğiyle İlgili İngiltere'de Yayımlanmış Bir Makale 'Sultan and His Music'. *Milli Saraylar Dergisi*(10).
- Topçu, F. S. (2010). Sultan Abdülaziz Döneminde Yaşanan Mali Bunalım ve Uygulanan Mali Reformlar (1861-1876). *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Tugi, H. (2010). *Musibetname*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uçarol, R. (1993). Küçük Kaynarca Andlaşması'ndan 1839'a Kadar Osmanlı İmparatorluğu. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (Cilt 11). içinde İstanbul: Çağ Yayınları.
- Uğurluel, T. (2013, Ocak 23). *Abdülaziz Yanan Binada Katledildi*. Sabah Gazetesi: <https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/01/23/abdulaziz-yanan-binada-katledildi> adresinden alındı
- Uzunçarşılı, İ. H. (1943). Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa. *Belleten Dergisi*, XXXV(9).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1943). Sultan Abdülaziz Vak'asına Dair Vakanüvis Lütfi Efendinin Bir Risalesi. *Belleten Dergisi*, VII(28).

- Uzunçarşılı, İ. H. (1943). Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi. *Belleten Dergisi*, XXXVII(42).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1965, Ekim). Kabakçı Vak'asına Dair Bir Mektup. *Belleten Dergisi*, XXI(116).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1975, Nisan). Sultan Selim ve Koca Yusuf Paşa. *Belleten Dergisi*, XXXIX(154).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı Tarihi -II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1992). *Midhat Paşa ve Taif Mahkumları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2000). Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları*(53).
- Ünal, F. (2008). Aleksander Grigorevic Krasnokutsk'un Günlüğünden '1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası'. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*(1/4).
- Ünal, U. (2003). İdari ve Sosyal Alanlarda Nizam-ı Cedid Çabaları. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*(14).
- Ünal, U. (2006). Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876). *Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, Y. (1979, Nisan). Yeni Bulunan II. Osman Adına Yazılmış Bir 'Zafer-Name'. *Belleten Dergisi*, XLIII(170).
- Yücel, Y. (1988). Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar- Kitab-ı Mütetab-Kitabu Mesalihi Müslimin ve Menafi'i'l-Mü2minin- Hirzü'l-Mülük. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları S:13*.
- Yücel, Y., & Sevim, A. (tarih yok). *Türkiye Tarihi* (Cilt IV). Sabah Gazetesi.

EKLER

EK:1 Cuma (Sultan Selim'e camide suikast)

Selamlık Ayasofya'ya olup şevketlü efendimiz sünneti eda edüp mahall-i kuudlarına oturduğu gibi köse kır sakallı Arabi, kafesin efendimizin namaz kıldığı mahallede kafesin kozesine birbiri ardınca göz ermeyecek rütbede müteakiben üç tane misk güllesini kozenin pervazına vurup cümlesi bir mahalle gelmekle kafes kırılıp bir tanesi içeri girüp silahdar vesair arz ağalarının başlarından aşırıldı, hane-i hassa ağalarının önüne düşürdü. Ama efendimiz namazdan fariğ olduğu gibi yerine kuud eder iken adet üzere Peşkir ağası Seyyid Abdullah Ağa hünkar seccadesini devşirmeğe vardığı gibi Arap kafese güllenin birini vurduğu gibi aniden birini dahi vurduktaki şevketlü efendimiz yerinden hareket ile beru tarafa doğru gelirken Peşkir ağası "efendim, bir şey yok sebat-ı kadem eyle" deyüp kendisi arkasını kafese verip hünkarı önüne aldı. "Kerem eyle sebat eyle" dedikte "sebatın mahalli midir? herif kuşun atıyor. Aman adam aşağı inelim" deyüp lakin dışardan halk hareket-i hümayunu görür deyu Peşkir ağası bağılığir olup bu esnada arz ağaları namazı bozup silahdar ağa vesair hele hünkarı kuud ettirdi. Arabiyi dahi kul yazıcıları ağzını kapayüp dışarı aldılar. Ve baş çuhadar celladı ismarlayüp ol saat sebil önünde katlolundu; lakin aleme dehşet geldi. Meydan-ı siyasette "Murad Beyde (Mısır Çerkez beylerinden) alacağım var, alıvermediler" demiş deyu birisi nakleyledi, lakin sebebi malum olmadı. Akıl karı değil, deliye dahi benzemez. Zira üç tane misket güllesini birbiri ardınca bir mahalle isabet ettirmek hayli müşkil şeydir. Peşkir ağasına, kendüyü (Padişahı) siper eylediği için cep altın ihsan olundu. Tahsis olunduğuna göre esmer ebu'l-envar olup bu Arap gurabadan camilerde saflar meyanında kağıt bırakup cer eder bedevilerden olup bir sene miktarı tımarhanede kalup bu esnada çıkıp bu gece Ayasofya'da yatmak istedikte kapıcılar komayüp taşra eylemişler, tekrar cezbe getürüp bu işi işledi.³³⁸

³³⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1206/1791 Ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi' Topkapı Sarayı Arşivi 4819, **Bulleten Dergisi**, C.XXXVII, S:42, s.615,616

EK:2 Sultan Abdülaziz'in Ölüm Raporu

Ber-muktezây-ı İrâde-i seniyye-i Cenâb-ı Sehensâhi vükelâ-yı fihâm hazerâtı tarafından verilen emr üzerine 11 Cumâda-l-ulâ sene 93 ve 23 Mayıs 92 pazar günü öğleden bir saat evvel Hüdâvendigâr-ı sâbık Abdülaziz Han'ın sebep-i mevtini tahkik etmek için Çırağan Saray-ı Hümâyunu ittisalinde bulunan karakol haneye gidecek orada bizi alt katta bulunan bir odaya götürdüklerinde yerde serilmiş bir şilte üzerinde üzeri cedid ile örtülmüş bir cesed gördük. Örtüyü kaldırdığımızda Hüdâvendigâr-ı sâbık Abdülaziz Han'ın cesedi olduğunu tanıdık. Lede'l muayene bilcümle a'zâsı soğuk, kansız ve soluk ve ba'zı mahalleri dem-i mütehassir ile mestur olup cesed ise henüz donmamıştı. Göz kapakları açıkça, karîne-i lâmiyası hafifçe kesif ve ağzı dahi biraz açık ciddi ve kolları ile ayaklarını setreden bezler kan ile mülemma' olup kolundaki bezi kaldırdığımızda sol kolunun bükümünün biraz aşağısında beş aşîri zira' (beş cm) tûlünde üç aşîr-i zira' umkunda bir cerîha müşahede eyledik. İşbu cerîhanın kenarları pürüzlü ve gayr-i muntazam olup istikameti ise yukarıdan aşağıya ve dâhilden hârice doğru idi. Mezkûr nâhiyenin evridesi kesilmiş ve siryân-ı zendî takriben hurûc eylediği noktadan çapının üç rub'u açılmış idi. Sağ kolunun büküm mahallinde dahî iki buçuk aşîr-i zira' tûlünde kezalik pürüzlü ve biraz münharif bir cerîha müşahede eyledik. İşbu mahaldeki cerîha küçük çaplı evride üzerinde olup serâyîn sâlim idiler. On aşîr-i zira' tûlünde ve ziyade keskin bir kolunun ucuna yakın yan tarafında ufak bir düğmesi bulunan bir mîkrâz (makas) irâe olundu: Mezkur mîkrâz kanlı olup Hüdevendigar-ı sabıkın balada zikrolunan cerihaları bununla icra etmiş olduğunu bizlere beyan ettiler. Ba'dehu bizleri Hüdevendigar-ı merhumun ikametgahı olan deniz tarafındaki büyük odaya götürdüler. Bu odada bir pencerenin kurbünde bulunan köse minderi üzeri kan ile göl kesilmiş ve hasırın üzerinde dahî pıhtılaşmış vâfir miktar kan bulunduğu gibi hasırın ötesinde berüsünde dahî kan lekeleri müşahede olunmuştur. İşte sâlif-üz-zikr ahvâlden cümlemiz müttahiden ati-z-zikr kararı verdik: Evvelâ--- Hüdevendigar-ı sâbık Abdülaziz Han'ın vefatına kol bükümlerindeki ev'iyyenin kat'iyile hâsıl olan seyelân-ı dem sebep olmuştur. Sâniyen--- Bize irâe olunan alet cürûh-i mezkureyi husûle getirebilir. Sâlisen--- Cürûhun heyet ve istikametinden ve bunları husûle getirmiş olan aleti cârihadan bir intihar, yani telef-i nefis vukua geldiği istidl'al olunuyor. Binaenaleyh 77 Çırağan Saray-ı Hümâyunu karakol hanesinde yapmış olduğumuz işbu mazbata-i acizanemiz imza ve takdim kılındı.

Dr. Marko, Dr. Nuri, Dr. Soto, Dr. Espagnol, Dr. Marc-Marcel, Dr. Yatropulo, Dr. Abdünnur, Dr. Servet, Dr. De Castro, Dr. Maroen, Dr. Jules Melincen, Dr. Konstantin Carath'eodory, Dr. Dickson, Dr. Vitalis, Dr. Eduard Spadora, Dr. Nurican, Dr. Melyan Bey, Dr. Mustafa, Dr. Mehmet³³⁹

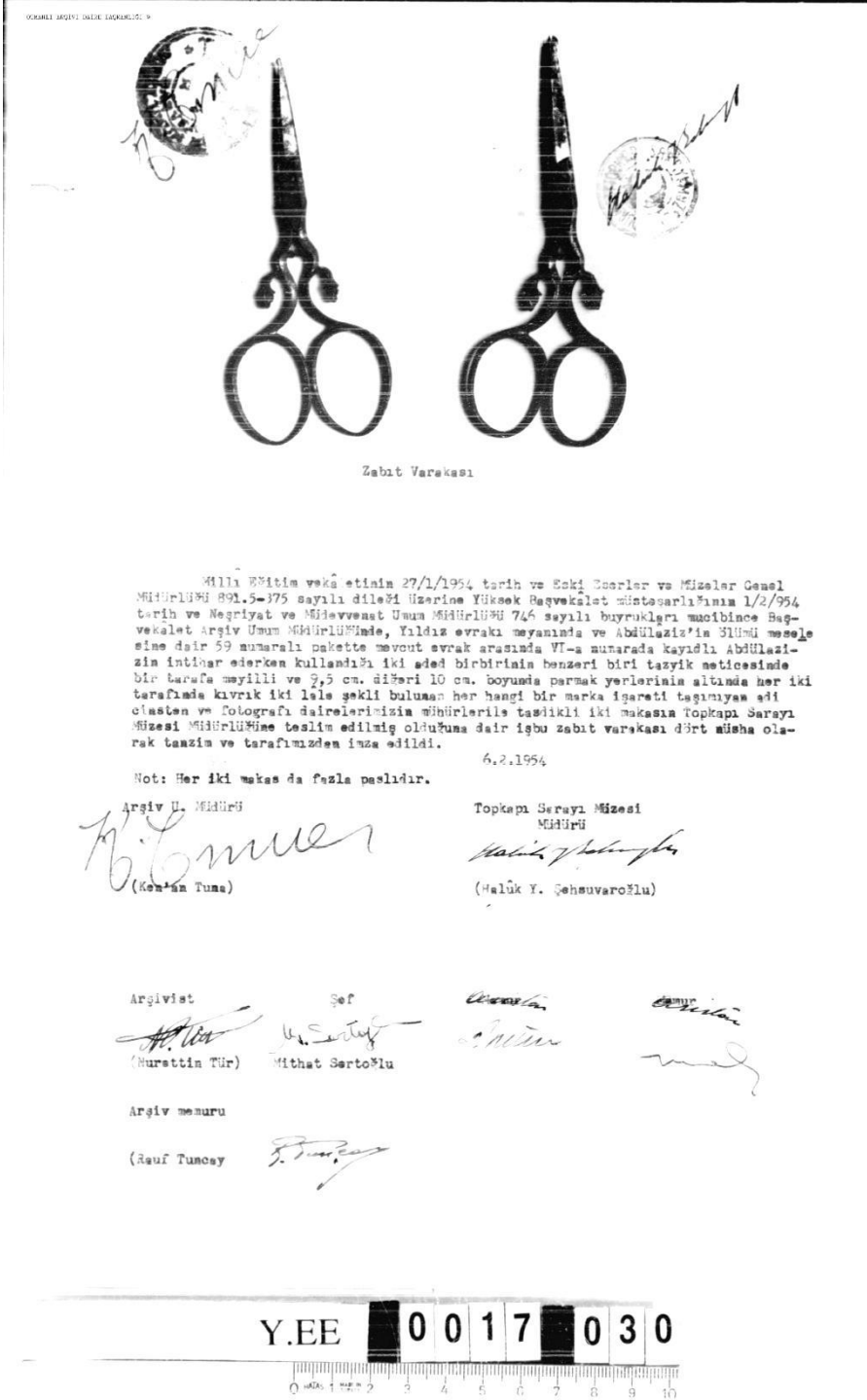

---

³³⁹Aslı Güller, ‘‘XIX. Yüzyıl Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İntiharlar’’ **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2015, s.76

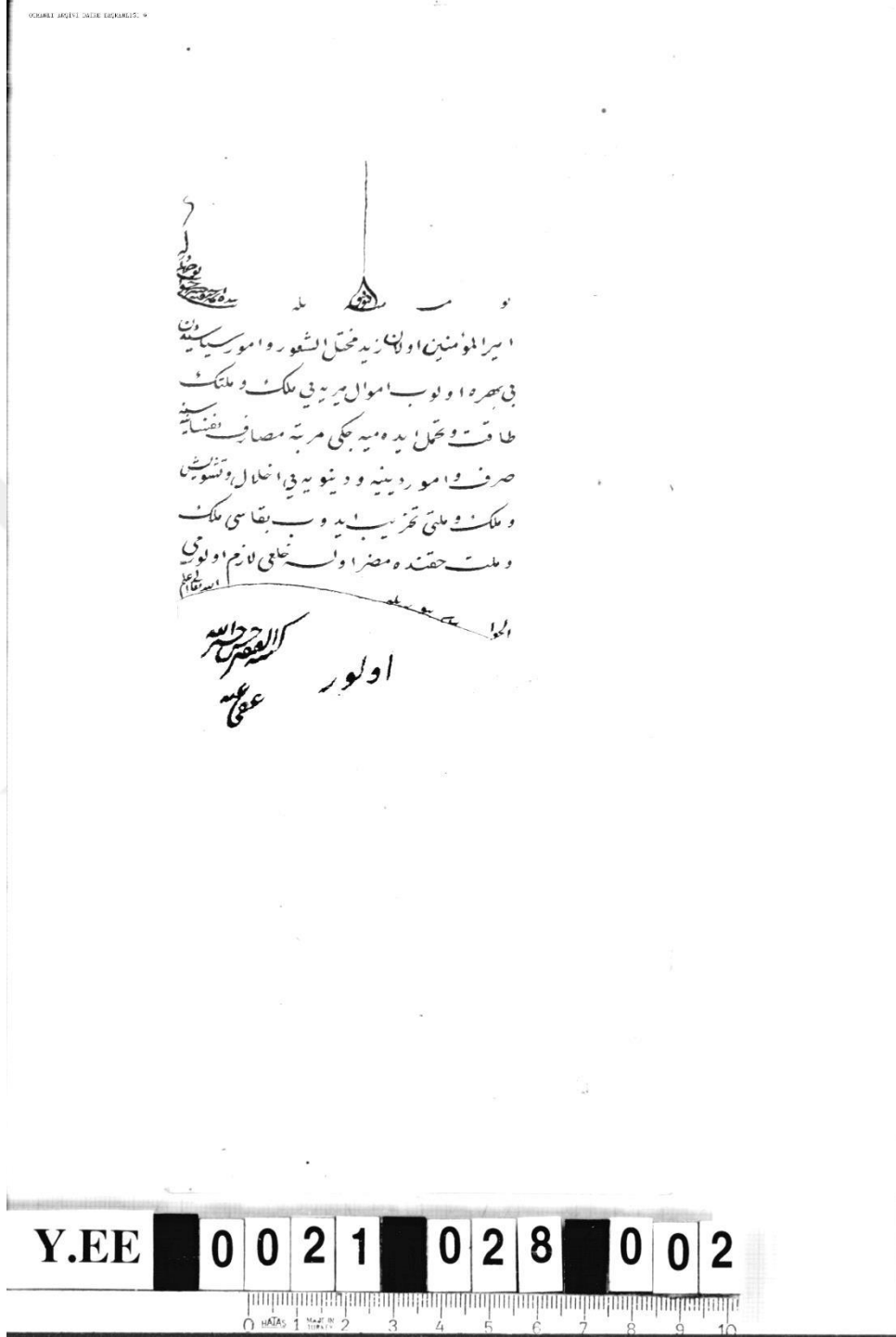
EK:3 Abdülaziz'in İntiharında Kullandığı İddia Edilen Makaslar

340

EK:4 Şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi'nin Sultan Abdülaziz İçin Verdiği

Fetva

³⁴¹ BAO, Y.EE(2), 21/28

ÖZGEÇMİŞ

Elif Ayvalık 10.04.1992 tarihinde İstanbul'da doğdu. Rize Ardeşen Türk Telekom Lisesi bitirdikten sonra 2016 tarihinde Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Karabük Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Osmanlı Tarihi alanında Yüksek Lisans programına başladı.

